

TARTU ÜLIKOOL

HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND

EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT

EESTI KEELE JA KIRJANDUSE ÕPETAJA

Marika Kullamaa

ÕPPEMATERJALI LOOMINE EESTI KEELE KUI TEISE KEELE KÕRGTASEME
SÕNAVARA ÕPPIMISEKS

Magistritöö

Juhendajad Mare Kitsnik (PhD), Maigi Vija (MA)

TARTU 2025

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen käesoleva lõputöö ise kirjutanud ning toonud korrekselt välja teiste autorite panuse. Töö on kirjutatud, lähtudes Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudi lõputöö nõuetest, ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Marika Kullamaa

Lühikokkuvõte

Magistritöö „Õppematerjali loomine eesti keele kui teise keele kõrgtaseme sõnavara õppimiseks“ eesmärk oli leevendada C1-taseme õppematerjalide puudust ning koostada kõrgtaseme (peamiselt C1-taseme) täiskasvanud keeleõppijatele mõeldud sõnavaraõppe materjal.

Töö teoreetilises osas käsitlen sõnavara arengut keeleoskustasemetega, sõnavara omandamist, sõnavaraõppetegevusi ning olemasolevate eesti keele kui teise keele kõrgema taseme (peamiselt B2) keeleõpikute sõnavara õpetamise põhimõtteid ja harjutuste tüüpe.

Magistritöös püstitasin kaks uurimisküsimust: kuidas luua õppematerjal, mis toetaks kõrgtaseme (C1-taseme) sõnavara õppimist ja kui sobivaks hindavad loodud õppematerjali C1-taseme õppijad ja õpetajad. Uurimisküsimustele vastuse leidmiseks viisin läbi arendusuuringu, mis koosnes viiest etapist: 1) eeltöö tegemine, 2) õppetekstide kirjutamine, 3) harjutuste koostamine, 4) tekstide ja harjutuste katsetamine, 5) tekstide ja harjutuste täiendamine, toimetamine ja vormistamine.

Loodud materjal koosneb kaheksast teemast. Igas teemas on üks minu kirjutatud ilukirjanduslikus stiilis lühitekst, mis sisaldab kõrgema taseme sõnavara ja kujundlikke väljendeid. Teksti juurde on koostatud 10–11 tekstiga seotud sõnavaraharjutust, mille hulgas on nii retseptiivsed, sõnavara mõistmise oskusele suunatud harjutused, kui ka produktiivsed, sõnavara kasutamise oskust arendavad harjutused. Õppematerjal sisaldab nii iseseisvaks tööks mõeldud kirjalikke harjutusi kui ka koos kaaslastega täidetavaid suulisi harjutusi.

Materjali on oma C1-taseme õppijatega katsetanud kaks õpetajat: üks gümnaasiumiõpilastega ja teine täiskasvanutega. Katsetamise tagasiside näitas, et õppematerjal on huvitav, paraja raskusastmega ja arendav. Õppematerjal sobib nii iseseisvaks tööks kui ka õpetaja juhendamisel kasutamiseks ning sobib peamiselt täiskasvanutel, kuid ka motiveeritud gümnaasiumiõpilastele.

Võtmesõnad: teise keele õpe, kõrgtaseme keeleoskus, sõnavaraõpe, eesti keel

Sisukord

SISUKORD	4
SISSEJUHATUS	6
1. KÕRGTAASEME SÕNAVARA OMANDAMINE	8
1.1. KÕRGTAASEME SÕNAVARA ERIPÄRA.....	8
1.2. SÕNAVARA OMANDAMINE.....	11
2. KÕRGTAASEME SÕNAVARA ÕPETAMINE	14
2.1. KÕRGEMA TASEME SÕNAVARA ÕPETAMISE PÕHIMÕTTED	14
2.2. EESTI KEELE KUI TEISE KEELE SÕNAVARA ÕPETAMINE KÕRGTAASEME ÕPPEKOMPLEKTIDES	19
2.2.1. Sõnavara õpetamine õppekomplektis „Avatud ukсед“ (Kitsnik, Kingisepp 2002).....	19
2.2.2. Eesti keele sõnavara- ja semantikaharjutusi (Rammo 2013).....	21
2.2.3. Praktiline eesti keel teise keelena B2, C1 (Kitsnik 2013)	22
2.2.4. Tere taas! Eesti keele õpik A2-B1 (B2) (Mangus, Simmul 2016)	23
2.2.5. K nagu Kihnu. Eesti keele õpik B2 (Pesti 2018).....	24
2.2.6. Sõnajalaõis. Gümnaasiumi eesti keele kui teise keele õppekomplekt 2. osa B2.2 (Kitsnik 2020) 25	
3. PRAKTLINE TÖÖ: ÕPPEMATERJAL EESTI KEELE KUI TEISE KEELE KÕRGTAASEME SÕNAVARA ÕPPIMISEKS	27
ESIMENE TEEMA. AUTOD JA LIIKLUS.....	27
TEINE TEEMA. HARIDUS JA INTELLIGENTSUS	38
KOLMAS TEEMA. OOTAMATUD JUHTUMISED	47
NELJAS TEEMA. VANUS JA ELUKESTEV ÕPE	59
VIIES TEEMA. ÄÄREMAA JA LOODUS	70
KUUES TEEMA. PERSOONIBRÄND JA KÄSITÖÖ	80
SEITSMES TEEMA. MUUSEUMID JA TÄNAPÄEV	91
KAHEKSAS TEEMA. SUVI JA TEATER.....	104
4. ARENDUSUURINGU LÄBIVIIMINE	125
4.1. ARENDUSUURINGU ESIMENE ETAPP. EELTÖÖD.....	125
4.2. ARENDUSUURINGU TEINE ETAPP. TEKSTIDE KIRJUTAMINE JA KEELELINE ANALÜÜS	126
4.3. ARENDUSUURINGU KOLMAS ETAPP. HARJUTUSTE KOOSTAMINE.....	131
4.4. NELJAS ETAPP. KATSETAMINE	135
4.4.1. Katsetamine 11. klassi õpilastega.....	135
4.4.2. Katsetamine täiskasvanute C1-rühmaga	140
4.5. ARENDUSUURINGU VIIES ETAPP. KOGUMIKU TOIMETAMINE JA VORMISTAMINE	143
5. ARUTELU JA JÄRELDUSED	144
KOKKUVÕTE	148

KASUTATUD ALLIKAD	151
SUMMARY	157
LISAD	160
LISA 2. KOGUMIKU TEKSTIDES ESINEVAD KÕRGEMA TASEME (B2, C1) SÕNAVORMID TÜÜPIDE KAUPA ..	168
LISA 3. KOGUMIKU TEKSTIDE LIX-INDEKSID	169
LISA 4. KOGUMIKU TEKSTIDES ESINEVAD KUJUNDLIKUD VÄLJENDID.....	170
LISA 5. INTERVJUU KÜSIMUSED KOGUMIKKU KATSETANUD ÕPETAJALE.....	173
LISA 6. KÜSIMUSTIK MATERJALI KATSETANUD ÕPPIJATELE.....	174

Sissejuhatus

Eesti keele kui teise keele õpetamine on Eestis strateegilise tähtsusega, sest see toetab ühiskonna sidusust, võimaldab võrdseid võimalusi hariduses ja tööturul ning toetab eesti keele ja kultuuripärandi kestlikku säilimist ja edasiarendamist. Alates 2024. aastast minnakse Eesti koolisüsteemis järk-järgult üle täielikult eestikeelsele õppele. See on väga oluline samm muu kodukeelega inimeste eesti keele oskuse parandamiseks ja Eesti ühiskonna ühtsemaks muutmiseks.

Eesti keele kui teise keele oskust mõõdetakse Euroopa keeleõppe raamdokumendi (2007) alusel koostatud A1–C1 taseme eksamitega. Keeleoskustaseme tõustes eksami edukas sooritamine väheneb. Nii sooritas 2024. aastal eesti keele riikliku täiskasvanute A2-taseme eksami edukalt 71%, B1-taseme eksami 63%, aga B2-taseme eksami 38% ja C1-taseme eksami 28% eksamil osalejatest (Harno).

On arusaadav, et kõrgema taseme eksameid on keerukam sooritada kui madalama taseme eksameid. Samas on C1-taseme eksami mittesooritamine küllaltki tõsine ühiskondlik probleem (ERR). Üheks eksami mittesooritamise põhjuseks võib pidada ka C1-taseme õppematerjalide vähesust (vt Õppevara loend). Võrreldes inglise keele kui võõrkeele ja teise keele õppekomplektide valikuga C1- ja C2-tasemele, näiteks Cambridge English Objective Advanced (Objective), Gold C1 Advanced (Gold), on eesti keele kui teise keele õppes selles osas palju arenguruumi. Õppides eesti keele kui teise keele õpetaja magistriõppes, kogesin praktika kestel ka ise, et kõrgema taseme õppematerjale on eesti keele kui teise keele õppimiseks vähe, mistõttu pidin tunniks vajalikke materjale sageli ise kohandama või looma. Seega on magistritöö uurimisprobleemiks eesti keele kui teise keele kõrgema taseme õppematerjalide vähesus.

Magistritöö eesmärgiks sai eesti keele kui teise keele kõrgtaseme sõnavara õppimist toetava materjali loomine. Tänapäevased õppematerjalid on sageli õppekomplektid, mis sisaldavad õpikut, kuulamismaterjali, e-materjali, töövihikut ja õpetajaraamatut. Samas on kasulikud ka erinevate osaoskuste, grammatika või sõnavara arendamisele keskenduvad spetsiifilised materjalid. Valisin õppematerjali loomiseks sõnavarateema, kuna sõnavara omandamine on teise keele õppimisel keskse tähtsusega – see loob aluse keelelisele eneseväljendusele ning võimaldab õppijal mõista ja edastada tähendusi erinevates suhtlussituatsioonides. Kõrgematel keeleoskustasemetel on oluline liikuda edasi põhisõnavarast ning omandada mitmekesisemat

ja nüansirikkamat leksikat, mis võimaldab täpsemalt, stiililiselt sobivalt ning kontekstitundlikult väljendada nii kõnes kui ka kirjas (EKR 2007, 2023). Uute sõnade õppimine on mitmeetapiline ja pikaajaline protsess, mis sõltub inimese kokkupuutest õpitava keelega, huvist uue keele sõnade vastu, mälu protsessidest, õpistrateegiast ja -motivatsioonist (Ellis 1994, Gardner 2007). Head õppematerjalid saavad õppijaid sõnavara omandamisel toetada: need annavad õppimisele fookuse, juhivad õppija tähelepanu vajalikele aspektidele ja aitavad õpitavasse paremini süveneda (Tomlinson 2013, Richards i.a., Saraceni 2013)

Lähtudes magistritöö eesmärgist püstitasin kaks uurimisküsimust.

1. Kuidas luua õppematerjal, mis toetaks kõrgtaseme (C1-taseme) sõnavara õppimist?
2. Kui sobivaks hindavad loodud õppematerjali C1-taseme õppijad ja õpetajad?

Uurimisküsimustele vastuse leidmiseks viisin läbi viieetapilise arendusuuringu: 1) eeltöö tegemine, 2) õppetekstide kirjutamine, 3) harjutuste koostamine, 4) tekstide ja harjutuste katsetamine, 5) tekstide ja harjutuste täiendamine, toimetamine ja vormistamine.

Loodud õppematerjal koosneb kaheksast teemast. Iga teema alguses on minu kirjutatud ilukirjanduslikus stiilis lühitekst. Otsustasin keskenduda ilukirjanduslikule stiilile, sest selles stiilis kasutatav kujundlik ja keerukas keelekasutus on teise keele õppijaile ka kõrgemal tasemel parajaks väljakutseks, mida ei ole kerge iseseisvalt omandada. Iga teksti juurde koostasin 10–11 harjutust, mis keskenduvad kujundlike väljendite tähenduse aimamisele konteksti abil ning keerukama sõnavara kasutamise harjutamisele nii kirjalikult kui ka suuliselt. Õppematerjal on mõeldud eelkõige iseõppijaile, kuid materjali on võimalik kasutada ka keelekursustel õpetaja juhendamisel.

Magistritöö koosneb kolmest osast. Esimeses osas on teoreetiline ülevaade kõrgtaseme sõnavara olemusest, omandamisest ja õpetamisest. Teises osas on magistritöö käigus loodud õppematerjal kõrgtaseme sõnavara õppimiseks. Kolmandas osas on toodud tööprotsessi kirjeldus.

1. KÕRGTASEME SÕNAVARA OMANDAMINE

Selles peatükis käsitletlen kõrgtaseme sõnavara eripära (alapeatükis 1.1) ja sõnavara omandamist (alapeatükis 1.2).

1.1. Kõrgtaseme sõnavara eripära

Keeleoskus on mitmetahuline pädevus, mille üheks oluliseks osaks on sõnavara kasutamise oskus. Sõnavara ulatus ja kasutamise võime mõjutavad otseselt suhtlemisvõimet nii kõnes kui ka kirjas. Euroopa keeleõppe raamdokument (EKR 2007, 2023) jagab keeleoskuse kuueks tasemeks – A1-st C2-ni – ning igal tasemel olevat keelekasutajat iseloomustab erinev sõnavara hulk, sügavus ja kasutusoskus. Selles alapeatükis annan ülevaate sellest, mille poolest erineb eri keeleoskustasemete sõnavara ja mis iseloomustab kõrgema taseme sõnavara valdamist.

Sõnavara moodustavad kõik mingisse keelde või allkeelde või ühe isiku keeletarvitusse kuuluvad sõnad ja sõnade püsiühendid (Erelt jt 2020). Sõnu on igas keeles lõputu hulk ning neid tekib keelde vastavalt suhtlusvajadusele pidevalt juurde. 2022. aastal oli eesti keele ühendkorpuses 2,4 miljardit sõna (Kallas & Koppel 2022). Sõnade kasutussagedus keeles ei ole sugugi ühesugune. Osa sõnu kasutatakse väga sageli ning paljusid sõnu suhteliselt harva (Zipf 1949). Sõna esinemissagedus on seotud sõna tavalisusega. Sõnad, mis esinevad keeles sageli, on tavalisemad, ja sõnad, mis esinevad harvemini, ebatavalisemad. Sõna esinemissagedus on seotud ka teksti tüübiga. Näiteks ilukirjanduslikes tekstides on sagedased ühed sõnad, erialastes tekstides aga teised. Sõnad, mis esinevad erinevates tekstides, on tavalisemad kui sõnad, mis esinevad mõnda tüüpi tekstides sageli ja teistes üldse mitte. (Kaalep & Muischnek 2002)

Teise keele õppes on väga oluline tunda sõnade kasutussagedusi, sest sellest oleneb, millist sõnavara mis järjekorras peaks õppijaile õpetama ning mille teadmist millal kontrollima. Euroopa keeleõppe raamdokumendi tasemekirjeldustes (EKR 2007, 2023) on antud sõnavara produktiivse kasutuse lühikirjeldused tasemete kaupa. A1-tasemel ehk algtasemel keelekasutaja teab väga lihtsaid sõnu ja fraase mõne konkreetse olukorra kohta. Tema sõnavara hõlmab peamiselt igapäevaelu baassõnu, nagu tervitused, pereliikmed, numbrid, ajad ja lihtsad igapäevaeluga seotud mõisted. Sõnavarast piisab minimaalseks suhtlemiseks väga tuttavates olukordades. A2-tasemel ehk algtasemel keelekasutaja valdab igapäeva vajadustega piirnevat nappi sõnavara. B1-tasemel ehk iseseisva keelekasutaja madalamal tasemel olev isik valdab

põhisõnavara ehk igapäevaste kõneteemade (perekond, huvialad, töö, reisimine, päevasündmused) jaoks piisavat sõnavara, kuid keerukamate mõtete jaoks või võõrama teema korral jääb tema sõnavaraoskusest väheks.

B2-tasemel ehk iseseisva keelekasutaja kõrgemal tasemel suudab isik kasutada ulatuslikku sõnavara, et väljenduda üldiste kõneainete ja oma tegevusala piires. Ta oskab väljenduda nii mitteformaalses kui ka formaalses registris ning varieerida oma väljendust korduste vältimiseks. Kohati jääb sõnadest siiski puudu, mis tekitab takerdumisi ja kaudset väljendust. Keelekasutaja võib väljenduda üsna täpselt, tehes mõnikord ka sõnavaravigu, mis aga suhtlust ei takista. C1-tasemel ehk vaba keelevaldaja madalamal tasemel valdab keelekasutaja rikkalikku sõnavara, sh kujundlikku sõnavara ning kasutab sõnavara peaaegu alati sobivalt ja täpselt eri registrites. C2-tasemel ehk vaba keelekasutaja kõrgemal tasemel valdab ta rikkalikku sõnavara, sh kujundlikku sõnavara ning tajub ka sõnade konnotatiivseid tähendusi. Ta kasutab ka keerukat sõnavara sobivalt ja täpselt ning suudab väljenduda nüansirikkalt, kasutades sõnavara sarnaselt emakeelekõnelejatega. (EKR 2007, 2023)

Kokkuvõttes võib öelda, et kõrgemate keeleoskustasemete ehk B2-, C1- ja C2-taseme sõnavaraoskus erineb madalamate tasemete sõnavaraoskusest 1) sõnavara ulatuse ja varieeruvuse, 2) kujundliku keelekasutuse valdamise ja 3) sõnavara kasutustäpsuse poolest.

Sõnavara ulatuslikkus tähendab nii retseptiivse kui ka produktiivse sõnavara kasvu. Kõrgtaseme sõnavara tähendab, et õppijad peavad aru saama meediatekstidest ja ilukirjandusest, mis tähendab, et nad peavad mõistma 8000–9000 sagedasemat sõnaperet (Nation 2006). Sõnavara varieeruvus tähendab, et keelekasutajad valdavad lisaks sagedasele ja tavalisele sõnavarale ka harvem esinevaid sõnu ja sõnaühendeid. Keelekasutaja sõnavarasse kuuluvad erisugused sünonüümsed väljendusvõimalused ning nende kasutussobivust ja tähendusvarjundeid tajutakse sõltuvalt kasutuskontekstist ja suhtluseesmärgist. (Kerge 2001; Pajusalu 2009). Sünonüümid on sõnad või väljendid, mis tähendavad sama või peaaegu sama asja, kuid erinevad intensiivsuse, tundelaadi, registri, esinemissageduse vms poolest. Sünonüüme kasutatakse pisut erinevalt, olenevalt keelekasutuse situatsioonist. (EKI; Pajusalu 2009) Näiteks sõna *suur* sünonüümid on *hiiglaslik, tohutu, ääretu, metsik, meeletu, määratu, piiritu, põhjatu, ränk, jube, jõle, hirmus, jäme, kõva, kenake* jm (Õim 2007). Kõik need sünonüümid kuuluvad küll tähenduse poolest kokku ja moodustavad omaette rühma, kuid ei sobi alati ja igas kontekstis üksteist asendama. Igal neist on oma konnotatsioonid ja

kollokatsioonid. Näiteks on tavapärane öelda *tohutu väsimus*, *tohutu rõõm* kuid mitte *hiiglaslik väsimus*, *hiiglaslik rõõm* (EKI; Pajusalu, 2009).

Kujundlik keelekasutus tähendab sõnade ja väljendite kasutamist mitte otseses, vaid ülekantud tähenduses (Gibbs & Colston 2012). Kujundlik keel sisaldab erinevaid kujundeid, nagu metafoorid, idioomid, iroonia, hüperbool ja sarkasm (Cacciari & Padovani 2012; Roberts & Kreuz 1994). Kujundliku keelekasutuse oluliseks väljendusvahendiks on metafoorid. Metafoor on keeleväljendi sarnasusel põhinev ülekantud tähendus, mille puhul ühte viidatavat isikut või objekti nimetatakse teist isikut või objekti tähistava väljendiga (Pajusalu 2009; Merilai 2007: 41). Metafoor hõlmab endas mingit võrdlust või samastumist ning on sõna-sõnalt loetuna absurdne, võimatu või vale (Knowles & Moon 2006: 7). Metafoor on üks põhilisi inimõtleme alusmehhanisme ja suur osa sõnadest ning väljenditest on metafoorsed (Lakoff & Johnson 1980). Näiteks ütleme *arvutihiir* või *lauajalg* ega taju seda üldjuhul enam metafoorina. Teine osa metafooridest ei ole aga nii lihtsalt mõistetavad, vaid nõuavad mõttepingutust ning vajavad sageli ka taustateadmisi. Keelel ja kultuuril on sügav ja keerukas seos ning metafooride mõistmine nõuab sageli arusaamist konkreetse keeleruumi ajaloost, tavadest ja väärtustest. Ilma taustateadmisteta võib olla kohati raske mõista, miks teatud väljendid ja sõnad omavad teatud tähendusi. (Torop 2012)

Kujundlik keelekasutus esineb tihti nii argi- kui ka ajakirjanduskeeles, kuid eriti sageli ilukirjanduslikes tekstides. Kujundlikku keelt kasutatakse selleks, et muuta väljendus rikkalikumaks, luua sügavamalt mõjuvaid tähendusi ning edastada ideid viisil, mis ulatub kaugemale sõnade otsesest tähendusest. Osa kujundliku keele väljendeid on korduvad ja laialt levinud, nt *teeb oma tööd südamega*, *aeg on raha*, *tunneli lõpus on valgus*. Samas võib teksti autor luua alati metafoore ka esmakordselt. Kujundlik keelekasutus põhineb alati suhtluspartnerite vastastikusel oletusel üksteise teadmiste kohta, sest kõneleja eeldab, et kuulaja saab tema väljendusest aru. (Pajusalu 2009) Kohati on kujundlikku keelekasutust raske mõista ka emakeelekõnelejal. Teise keele omandajatele on kujundlikust keelekasutusest arusaamine veelgi keerukam. Kujundlikud väljendid võivad luua mitmetähenduslikkust või tekitada segadust, eriti kui lugejal ei ole kasutatud metafooridel, sümbolitel või võrdlustel põhinevat taustateavet.

Kokkuvõttes peavad teise keele õppijad kõrgema taseme saavutamiseks suutma tajuda keerukamat, sh kujundlikku keelekasutust järjest paremini. Alati ei ole vaja teada väljendi täpset tähendust, vaid on vaja suuta seda konteksti ja üldteadmiste põhjal aimata. Retseptiivne

keeleoskus on alati arenenum kui produktiivne, seega ei pea keelekasutajad kõiki väljendeid, millest nad aru saavad, ise kasutama. Siiski on kõrgemal keeleoskustasemel vaja osata väljenduda sobivalt eri registrites. Ka sõnavara kasutamise täpsus peab paranema. See tähendab, et kõrgemal tasemel keelekasutajad suudavad vältida liigset kordamist, kohandada keelt vastavalt suhtluseesmärgile ning edastada mõtet selgelt ja mõjuvalt.

1.2. Sõnavara omandamine

Keele omandamine on keeruline protsess, mis sõltub mitmest tegurist: õpimotivatsioonist, keelelisest sisendist, võimalusest keelt kasutada, õppija eelnevast keeleõppekogemusest, õppija intelligentsusest, isikuomadustest, kultuurikeskkonnast, õpitava keele staatusest, õppemeetoditest ja -vahenditest, õpistiilist, vanusest (Ellis 1994, Gardner 2007). Sõnavara omandab inimene elu jooksul vastavalt suuliste ja kirjalikele tekstidele, mida ta kuuleb, loeb ja ise loob. Sõnavara omandamine toimub seejuures nii teadvustamatult (ingl *incidentally*) kui ka teadlikult (ingl *intentionally*) õppides. (Hulstijn 2013)

Väikelapsed omandavad esimese keele sõnavara näiliselt teadvustamatult, kiiresti ja pingutuseta. Kasutus põhise lähenemise (ingl *usage-based approach*) järgi peab laps saama pidevalt rohket autentset keelelist sisendit ehk kuulma loomulikku keelekasutust, ise palju keelt kasutada proovima ning olema keelekasutuseks motiveeritud (Vihman 2018). Teadlased on aga ka näidanud, et väikelaste esimese keele omandamine ei toimu sugugi ainult teadvustamatult, iseenesest ja pingutuseta. Tegemist on palju rohkem õpetamise ja õppimisega, kui esmapilgul tunduda võib. (Argus jt 2022)

Suulisest sisendist õpitakse peamiselt suure sagedusega põhisõnavara. Lasteaias ja eriti koolis kasvab ja laieneb õpilaste sõnavara märgatavalt. (Webb, Nation 2017) Koolis õppetekstide lugemine on esimese keele sõnade teadvustamatult õppimine peamine viis (Nagy jt 1985). Sõnade omandamist soodustavad sisendi suur maht ja sõna sage kordumine eri kontekstides (Zimmerman 2014). Eksplitsiitsed seletused ehk teadvustatud õppimine toetab samuti sõnade omandamist. Koolis õpitakse sõnavara ka teadlikult, eriti ainesõnavara. (Cummins 2008).

Koolis õppides kasvab õpilaste esimese keele sõnavara keerukus ja varieeruvus märgatavalt. Seejuures võib aga õpilaste omavaheline erinevus olla väga suur. Kerge jt (2014) on oma uuringuga näidanud, et viiendas klassis erineb sõnavara üldine varieeruvus õpilaseti peaaegu

kaks korda ja keeruka sõnavara osas isegi 10–12 korda. Viiendast klassist üheteistkümnenda klassini kasvab variatiivsus veel keskmiselt 1,7 korda ning keerukama sõnavara puhul üle kolme korra. Kokkuvõttes areneb koolis kõigi õpilaste sõnavara, seejuures nõrgematel on areng suuremgi. (Kerge jt 2014)

Huvitavad on uurimistulemused kõrgharidusega täiskasvanute esimese keele sõnavara rikkuse kohta (Pajupuu jt 2009), mille järgi on sõnavara kirjalikus tekstis palju rikkam kui suulises ning suulises monoloogis rikkam kui dialoogis. Selgus ka, et igasuguses keelekasutuses esineb üllatavalt palju algtaseme sõnu.

Teises keeles sõnavara omandamine sarnaneb esimese keele sõnavara omandamisega selles mõttes, et see toimub samuti nii teadvustamatult kui ka teadlikult õppides. Teise keele sõnavara õpitakse aga sagedamini teadlikult keeletunnis või keelekursusel, eriti madalamatel keeleoskustasemetel. Kõrgematel tasemetel on sõnavara teadvustamatu omandamise osakaal suurem, kuid selleks on vaja piisavalt palju sisendit ja keelekasutusvõimalusi (Zimmermann 2014). Teise keele sõnade õppimisel ja omandamisel toetub õppija juba olemasolevatele teadmistele esimese keele sõnavara kohta ja üldistele teadmistele maailma kohta. Ühelt poolt toetab see sõnavara omandamist, kuid teisalt võib ka segada, sest sõnade tähendusväljad ei pruugi eri keeltes kattuda (Ellis 2013; Kaivapalu 2021). Igal juhul on kõrgemal tasemel kasulik sõnu ka teadlikult õppida (Nation 2018).

Üldiselt on teise keele kõneleja sõnavara ka kõrgemal tasemel ikkagi väiksem kui haritud emakeelekõnelejal. Pajupuu jt (2009) on eelnevalt kirjeldatud uuringus lisaks emakeelekõnelejate sõnavarale võrrelnud seda ka teise keele kõrgtaseme (B2 ja C1) sõnavaraga. Tulemused näitasid, et teise keele õppijate sõnavara oli märgatavalt vaesem kui emakeelekõnelejate sõnavara. Kerge jt (2014) on uurinud ka kakskeelsete õpilaste sõnavara ja õppekeelest erineva emakeelega laste sõnavara. Uuringus on välja toodud, et nende laste sõnavara on sageli piiratum ning vähem mitmekesine võrreldes eakaaslastega, kelle emakeel langeb kokku õppekeelega. Samuti rõhutatakse, et sõnavara areng on tihedalt seotud keelekeskkonna ja keelekasutuse sagedusega nii koolis kui kodus, mistõttu vajavad need õpilased sihipäraselt toetust sõnavara laiendamiseks ja akadeemilise keele omandamiseks.

Kais Allkivi (2021) on uurinud, kuidas erineb eri keeleoskustasemetel olevate keelekasutajate sõnavara. Ta on leidnud, et kõrgemal keeleoskustasemel, eriti C1-tasemel suureneb sõnavara, sealhulgas harvaesineva sõnavara kasutus. Peamine tasemeid eristav tegur on aga sõnavara mitmekesisus, mis suureneb kõige enam B2- ja C1-tasemel.

Kokkuvõttes on sõnavara omandamine pidev protsess, mis algab varases eas kuulamisest ja jäljendamisest ning jätkub terve elu. Sõnu nii õpitakse teadlikult kui ka omandatakse alateadlikult suulistest ja kirjalikest tekstidest, millega kokku puututakse. Keelekasutajad erinevad kasutatava sõnavara keerukuse ja varieeruvuse poolest palju. Teise keele õppijate sõnavara areneb keeleoskustasemetega kaupa, kuid jääb tavaliselt ka kõrgematel tasemetel ikka väiksemaks kui haritud emakeelekõnelejal.

2. KÕRGTASEME SÕNAVARA ÕPETAMINE

Selles peatükis vaatlen sõnavara õpetamise põhimõtteid (alapeatükis 2.1) ja eesti keele kui teise keele sõnavara õpetamist kõrgtaseme õppekomplektides (alapeatükis 2.2)

2.1. Kõrgema taseme sõnavara õpetamise põhimõtted

Kõrgemal tasemel omandatakse teise keele sõnavara suures osas sarnaselt esimese keele sõnavara omandamisega ehk teadvustamatult. Teadvustamatu õppimine toimub lugemise kaudu näiteks siis, kui lugeja keskendub raamatu sisule ja sõnavara omandatakse kontekstist sõnade tähenduse aimamise teel ning sõnu ei püüta ära õppida. Nation (2018) on siiski väitnud, et rohke erisuguste raamatute lugemine ei taga iseenesest sõnavara tõhusat arengut. Kui raamatu tekst sisaldab palju tundmatuid sõnu, mis ei kordu piisavalt palju, siis õppija ei omanda neid. Seetõttu on ka kõrgemal keeleoskustasemel vaja tegeleda sõnade teadliku õppimisega.

Teise keele õpetajad kurdavad küllaltki sageli õppijate piiratud sõnavara üle. Ka õppijad ise peavad oma kehva keeleoskuse üheks põhjuseks väikest sõnavara. Samas on paljude uuringute põhjal välja toodud, et õpetajad jätavad sõnavara keeleõppes sageli tähelepanuta, keskendudes rohkem grammatika, lugemise ja kirjutamise õpetamisele. Samuti õpetavad õpetajad sageli sõnavara pigem juhuslikult, kindla süsteemita ja tõhusaid meetodeid rakendamata. (Wong & Lee 2024) Tuntud teise keele sõnavara õpetamise uurija Paul Nation on näidanud, et teaduslikud soovitused sõnavara õpetamiseks jõuavad harva praktilisse õppetegevusse. Ta rõhutab, et sõnavara õpetamine peab saama õppetegevuste hulgas olulisema koha ja sõnavara tuleb õpetada teadlikumalt. (Nation 2009) Sõnavara õpetamise võib üldjoontes jagada kaheks: otsene sõnavara õpetamine (ingl *direct vocabulary instruction* ja kaudne sõnavara õpetamine (ingl *indirect vocabulary instruction*) (Hulstijn 2001).

Sõnavara otseselt õpetades tutvustab õpetaja õppijatele uusi sõnu ja väljendeid, selgitab sõnade tähendust ning õpetab sõnade kasutamist. Sellise õppeviisi korral on sõnad sageli kontekstist eraldatud ning sõnu õpetatakse loenditena, sõnakaartidega vm sarnasel viisil. Sõnade otsene õppimine sobib paremini põhisõnavara omandamiseks. Õppijad aga ei omanda sõnadega kontekstiväliselt tegeledes nende loomulikke kollokatsioone ning muid kasutustingimusi, mis on eriti olulised kõrgema taseme sõnavara puhul. (Nation 2001)

Kaudne sõnavara õpetamine tähendab sõnade õppimist konteksti kaudu ja fraaside kaupa. Selle lähenemise puhul välditakse sõnade tõlkimist ning seletusi antakse ainult õpitavas keeles. Õppijaid julgustatakse omandama uut sõnavara rohke lugemise ja rääkimise abil ning ise tähendust aimates ja järeldusi tehes. Niimoodi sõnade omandamine ei pruugi siiski sujuda probleemideta. Esiteks ei suuda kõik õppijad niimoodi sõnade tähendust aimata, teiseks võib ette tulla vigu, kolmandaks on selline sõnade õppimine aeglane protsess. Üldiselt ollakse seisukohal, et otsene ja kaudne sõnavara õppimise meetod täiendavad teineteist. (Wong & Lee, 2024).

Sõnavara õppimiseks on vaja kaht põhitingimust: sõnaga kohtumiste hulka ja sõnaga kohtumiste kvaliteeti. Nation (2017) rõhutab korduse olulisust sõnavara õppimisel. Õppijad peavad kohtuma sõnadega mitmeid kordi erinevates kontekstides, et need püsivalt meelde jääksid. Mida rohkem uue sõnaga kohtutakse, seda suurema tõenäosusega sõna omandatakse. Väga oluline on seejuures ajaline vahe sõnaga kohtumiste vahel. Tihe kohtumine lühikese aja jooksul ei ole nii tõhus kui teatud ajavahedega kohtumine pikema aja jooksul. (Nakata 2015)

Teiselt poolt on väga oluline sõnaga kohtumise kvaliteet. Mida mõtestatum ja sügavam on sõnaga kohtumine, seda suurema tõenäosusega toimub õppimine ja sõna jääb meelde (Nation, 2017). Kui kohtumine on pealiskaudne, ununeb sõna peagi. Sõna meenutamine on võimas õpivahend, iga õnnestunud meenutamine tugevdab vormi ja tähenduse seost.

Sõna omandamine on kompleksne protsess, mis jaguneb retseptiivseks ja produktiivseks omandamiseks. Retseptiivne omandamine tähendab, et keelekasutaja saab sõnast aru, produktiivne omandamine aga, et ta oskab sõna ka ise kasutada. Retseptiivse oskuse jaoks on vaja tunda sõna ära nii suulises tekstis kui ka kirjalikus tekstis, teada sõna põhitähendust ja tähendusnüansse, saada aru sõna esinemisest erisugustes grammatilistes vormides ja eri kollokatsioonidega. Retseptiivne oskus on produktiivsest arengus ees. Sõna produktiivne omandamine tähendab, et keelekasutaja oskab sõna arusaadavalt välja öelda ning kirjutada, sõna erisugustes grammatilistes vormides kasutada, kasutada sõna sõnaühendites koos sobivate

kollokatsioonidega, osata kasutada sõna sobivates suhtlusolukordades, osata kasutada sõna eesmärgipäraselt. (Nation 2009, Saarso 2000)

Nation soovib sõnavara tulemuslikuks õppimiseks palju lugeda ja kuulata, keskendudes mõistmisele; palju rääkida ja kirjutada, kasutatades uut sõnavara; õppida teadlikult sõnavara ja grammatikareegleid; teha harjutusi, mis aitavad sõnavara kiirelt ja sujuvalt pikemalt mõtlemata kasutada (Nation 2017).

Õppijaid tuleb õpetada ka iseseisvalt sõnavara omandama ehk õpetada neile sõnavara õppimise strateegiaid. Õppijad peaksid õppima aimama sõnade tähendust konteksti abil, õppima märkama sõna osi, tüvesid ja liiteid ning õppima kasutama sõnastikke jm abivahendeid ning otsustama, milliseid sõnu neil oleks kasulik teadlikult õppida (Saarso 2000).

Sõnavara õpetamiseks peab õpetaja kõigepealt suutma määrata, mis tasemel tema õppijate sõnavara on ja teadma, mis on vastava taseme sõnavara õppimise vajadused. Seejärel peab ta suutma valida, milliseid sõnu oleks õppijatele vaja teadlikult õpetada. Kui õpetada õppijaile liiga lihtsaid või liiga keerulisi sõnu või neile ebavajalikuna tunduvaid sõnu, siis mõjub see demotiveerivalt. Oluline on, kuidas uute sõnade tähendust seletatakse. Seda võib teha otsese tõlkimise teel, teiste sõnadega seletades, näitlikustades, lastes õppijail endil tähendust aimata või otsida jmt. Tõlkimine on tüüpiline grammatika-tõlkemeetodi võte (Kingisepp & Sõrmus 2000), mille eeliseks võib pidada kiirust. Samas on tõlkimisel ka mitmeid puudusi, eriti kõrgema taseme sõnade puhul. Eri keeltes on sõnade tähendusväljad erinevad ja tõlge ei anna nüansse täpselt edasi. Samuti on tõlkimise korral keeleõppija vaimne pingutus uue sõnaga tegelemisel vähene ja see ei soodusta tõhusat sõnavaraõpet (Cook 2006). Uue sõna tähenduse seletamine ei tohiks sõnaga esmase kohtumise korral olla liiga üksikasjalik ega sisaldada liiga palju infot, sest õppijad ei suuda seda korruga vastu võtta. Sõna tähendus omandatakse sõnaga korduva kokkupuutumise mõjul. (Nation 2006)

Sõnade õppimiseks kasutatakse mitmesuguseid õppetegevusi. Tabelis 1 on esitatud võrdlevalt sõnavara teadvustamata ja teadvustatud õppimise tegevused (Nation 2017).

Tabel 1. Sõnavara õppimise tingimused ja tegevused

Õppimise tüüp	Teadvustamata õppimine	Teadvustatud õppimine
Sõna märkamine	<p>Konteksti abil mõistatamine</p> <p>Teadmiste lünga märkamine rääkides või kirjutades</p>	<p>Sõna tähenduse otsimine sõnastikust või muust allikast.</p> <p>Keskendumine vormile või tähendusele</p>
Sõna retseptiivne või produktiivne meenutamine	<p>Uus kohtumine sõnaga lugedes või kuulates ja sõna tähenduse meenutamine</p> <p>Sõna meenutamine ja kasutamine rääkides või kirjutades</p>	<p>Sõna meenutamine sõnakaartide abil</p> <p>Sõnavaraharjutuste tegemine</p>
Mitmekesised retseptiivsed kohtumised või mitmekesine produktiivne kasutamine	<p>Sõnaga kohtumine uues vormis või uues kontekstis lugedes või kuulates ning sõna tähenduse meenutamine</p> <p>Sõna meenutamine ja kasutamine uuel viisil rääkides või kirjutades</p>	<p>Sõna konkordantside uurimine</p> <p>Sõnavaraharjutuste tegemine.</p>

Sõna tähenduse ja kasutuse täpsustamine	Interaktiivne lugemine Sõna kasutamine autentsetes ja olulises suhtluses	Sõna semantiline kaardistamine Sõnaosade analüüs
--	---	---

(Nation 2017)

Sõnavaraharjutused võib jagada reproduktiivseteks, reproduktiiv-produktiivseteks ja produktiivseteks (Saarso 2000). Reproduktiivsetes harjutustes rühmitatakse sõnu eri tunnuste põhjal, leitakse sõna ja selle tähenduse paare, ühendatakse sõna sünonüümiga või antonüümiga jmt. Reproduktiiv-produktiivsetes harjutustes lisatakse lauselünka sobiv sõna, muudetakse lauset uue sõna abil jmt. Produktiivsetes harjutustes moodustatakse uusi sõnu kasutades lauseid või pikemaid tekste (Saarso 2003).

Tänapäeval on võimalik kasutada sõnavara õppimisel suurt hulka veebivahendeid, nt tehisintellekti, tõlkeprogramme, keelekorpuseid, digitaalseid sõnakaarte. Eesti keele kui teise keele sõnavara õppimise abivahendiks on Sõnaveebi õpetaja tööriistad (Kallas jt 2022). Samuti saab sõnavara õppimisel kasutada erinevaid äppe, näiteks Duolingo (Duolingo, i.a.), Speakly (Speakly, i.a.).

Kõrgtaseme (B2, C1, C2) sõnavara omandamine nõuab süstemaatilist ja mitmekülgset lähenemist. Sõnavarapagasi mitmekesisuseks ja funktsionaalseks variatiivsuseks on vaja sõnaga kohtumist mitmekesistes tekstižanrides ja suhtlusolukordades ning sõna kasutamist mitmel eri viisil, sh sõna teadlikku valikut. Õppija tähelepanu ja motivatsiooni hoidmiseks on vaja õpetada sõnavara nii, et see oleks huvitav ja pakuks õppijale oskuste arendamiseks piisavalt väljakutseid, samas õppijat üle koormamata (Kitsnik 2019, 2020). Õppeprotsessis on oluline roll ka õppematerjalidel.

2.2. Eesti keele kui teise keele sõnavara õpetamine kõrgtaseme õppekomplektides

Selles peatükis vaatlen sõnavara õpetamist Eestis seni välja antud kõrgtaseme (peamiselt B2 taseme) õppekomplektides, keskendudes õpitavate sõnade valiku põhimõtetele ning sõnade õppimiseks pakutavate tegevuste tüüpidele.

Vaatluse all on kuus kõrgema taseme õppematerjali ilmumise järjekorras:

- Mare Kitsnik & Leelo Kingisepp (2002). Avatud ukсед. Eesti keele õppekomplekt kesk- ja kõrgtasemele. Tea Kirjastus (osas 2.2.1);
- Sirje Rammo (2013). Eesti keele sõnavara- ja semantikaharjutusi. Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutus Meie Inimesed (osas 2.2.2);
- Mare Kitsnik (2013). Praktiline eesti keel teise keelena, B2, C1. OÜ Kännimees (osas 2.2.3);
- Inga Mangus & Merge Simmul (2016). Tere taas! Eesti keele õpik A2–B1. Kirjatark (osas 2.2.4);
- Mall Pesti (2018). K nagu Kihnu. Eesti keele õpik B2. Kiri-Mari Kirjastus (osas 2.2.5);
- Mare Kitsnik (2020). Sõnajalaõis. Gümnaasiumi eesti keele kui teise keele õppekomplekt 2. osa, B2.2. Koolibri (osas 2.2.6).

2.2.1. Sõnavara õpetamine õppekomplektis „Avatud ukсед“ (Kitsnik, Kingisepp 2002)

Õppekomplekt „Avatud ukсед“ on esimene mahukas ja nüüdisaegne eesti keele õppekomplekt muukeelsele täiskasvanud kesk- ja kõrgtaseme keeleõppijale. Õppekomplekti koostamisel lähtuti kommunikatiivse keeleõppe põhimõtetest: lugemis- ja kuulamistekstid on autentsed, arendatakse kõiki osaoskusi (lugemine, kuulamine, rääkimine, kirjutamine), grammatika ja sõnavara õpetamine on seotud õpitavate teemadega, harjutusvara on mitmekesine, võimaldades õppijal kasutada õpitavat keelt mitmesugustes situatsioonides, keeleõppimisel kasutatakse palju rühma- ja paaristööd, keelt õppides saadakse teadmisi ka muudest eluvaldkondadest. Komplekti kuulub 20 teemast koosnev õpperaamat, töövihik, õpetajaraamat ja kuulamismaterjal.

Sõnavaraharjutusi on õppekomplektis kokku 112 ning need paiknevad iga teema lõpus kahel leheküljel kollasel taustal, mis võimaldab need osad õpikust ka hiljem kiiresti üles leida. Sõnavaraosa on igas teemas samasuguse struktuuriga. Osa algab alati sõnaloendiga, milles õpiku autorid on esitanud sõnad, mis nende hinnangul vajavad selles teemas teadvustatud

õppimist. Sõnu on loendites keskmiselt 40–50. Koos sõnaga on esitatud põhivormid ning vajaduse korral ka sõna rektsooni näitavad küsimused. Sõnaloendi juures on töökäsk „Tõlkige“.

Sõnaloendile järgneb alati sõnade meeldejätmise harjutus. Siin pakutakse õppijaile erinevaid ideid, kuidas uusi sõnu õppida. Tööjuhised on igas teemas erinevad, mis aitab välistada rutiini ja tekitab huvi sõnu õppida. Selleks kasutatakse nii individuaalselt kui koos kaaslastega tehtavaid tegevusi. Näiteks seostatakse sõnu emakeelsete sõnadega, rühmitatakse sõnu mingite tunnuste alusel, kujutatakse sõnu mitteverbaalselt, seletatakse paarilisele uusi sõnu Aliase mängu stiilis, moodustatakse uute sõnadega sisulisi lauseid suheldakse nende abil ja moodustatakse uusi sõnu kasutades jutte. Näiteks: *Märkige ära sõnad, mille tähendust te ei tea. Püüdkite leida mõni kõlalt sarnane emakeelne sõna, mis aitaks teil uut sõna meelde jätta; Märkige ära viis kõige ilusamat sõna. Märkige ära kümme kõige vajalikumat sõna. Põhjendage oma valikut; Leidke uute sõnade hulgast vähemalt 15 sõna, mida saab kujutada žestide abil. Kasutage seda võtet sõnade meeldejätmiseks ka edaspidi.*

Järgmisena on igas teemas harjutused, milles õpitakse sõnaliidete abil uusi sõnu või sõnaühendeid moodustama. Sõnaliidetest käsitletakse näiteks *-us*, *-kond*, *-lik*-liiteid. Sõnaühenditest õpitakse näiteks ühendeid põhisõnadega *pidama*, *panema*, *jääma*, *minema*, *muutuma*. Näiteks: *Kirjutage lauseid. rõõmsaks, tüütuks → muutuma; Äkki sai ta ülesandest aru ja muutus rõõmsaks.*

Sõnavaraosas on ka harjutusi, milles tuleb lugemistekstides esinenud kujundlikud väljendid ja muud keerukamad väljendid ühendada lihtsamasse keeles esitatud tähendusega. Näiteks: *Leidke sünonüümsete väljendite paarid. ta säilitab alati külma närvi → ta ei lähe kunagi endast välja; Leia sünonüümsete väljendite paarid. nagu taeva õnnistus → ootamatu vedamine*

Õpperaamatu juurde kuuluvas töövihikus on kokku 64 sõnavaraharjutust, mis vastavad õpperaamatu teemadele. Kõigil neil on pealkiri, mis näitab, mida harjutusega õpitakse. Sõnavaraharjutuste tüüpides on esindatud lünkharjutused, valikvastusega ülesanded, lausete lõpetamine, ümbersõnastamine, loovharjutused, paaride leidmine jm. Siin on ka tõlkeharjutusi, milles tuleb uusi sõnu sisaldavad laused tõlkida vene keelest eesti keelde. Töövihiku lõpus on antud enamiku harjutuste vastused, vastuseid pole loovharjutustel ja neil, millel on palju võimalikke vastusevariante. Mitme vastega harjutuste puhul on ära toodud võimalikud vastusevariandid. Töövihiku alguses on test, mis võimaldab kontrollida varem õpitud sõnavara. Töövihiku harjutused toetavad õpperaamatus õpitud sõnavara ja grammatika harjutamist ning

on eelkõige mõeldud iseseisvaks koduseks tööks pärast õpperaamatu vastava teema läbimist. Paljud töövihiku harjutused on otseselt seotud õpperaamatuga ja sellisel puhul on viidatud vastavale harjutusele või leheküljele. Töövihiku kasutamise hõlbustamiseks on enamiku harjutuste juures 1–2 kursiivkirjas näidisvastust.

Kokkuvõttes keskenduvad õppekomplekti sõnavaraharjutused sõnade meeldejätmisele, uute sõnade moodustamisele ja keerukamate väljendite mõistmisele. Sõnavarale keskenduvad harjutused on kindla ülesehitusega, sisaldades nii traditsioonilisi harjutuste tüüpe kui ka võimaldades loomingulisi väljakutseid. Õpiku harjutused on kavandatud täitmiseks nii suuliselt kui ka kirjalikult ja mõeldud pigem õppetunnis kasutamiseks.

2.2.2. Eesti keele sõnavara- ja semantikaharjutusi (Rammo 2013)

Kogumik on autori sõnul mõeldud eelkõige Eesti kõrgkoolide eesti keele võõrkeelena eriala üliõpilastele, aga sobib kasutamiseks ka muukeelsetes koolides ja keelekursustel õppijatele. Kogumikus leidub erineva raskusastmega ülesandeid, nii kesk- kui kõrgtaseme (B- ja C-tase) õppijale. Lihtsamad harjutused sobivad autori sõnul nii lisamaterjaliks eesti keele tundides kui ka iseseisvaks õppimiseks.

Kogumik (146 lk) sisaldab 124 harjutust järgmistest valdkondadest:

1) sõnamoodustus – liitmine ja tuletamine. Näiteks tuleb moodustada nimisõnast *ta-* (*da-*) või *sta-*liiteline tegusõna ja kirjutada see lausesse õiges vormis: *Tegin suvel remonti: _____ (pintsel) mitu nädalat põrandaid ja seinu; moodustada isikuid märkivaid tuletisi: laad > laadaline; asendada kursiivis trükitud sõnaühendid tuletistega: Imelik on „teie” öelda _____, oleme ju head tuttavad;*

2) sõnade leksikaalsed suhted – sünonüümid, antonüümid, homonüümid ja paronüümid, näiteks tuleb asendada kursiivis trükitud sõnad sobiva sünonüümiga, leida *eba-* või *tu-*liitelised antonüümid: *õnnelik > õnnetu, loomulik > ebaloomulik; leida lausetest vead ja parandada need: müürk imetas aeglaselt verre > imendus;*

3) fraseologismid, näiteks tuleb valida lünka õige vastusevariant: *noormees oli juba kenale neiule a) silma visanud b) silma torganud c) silma peal hoidnud* või valida väljendile sünonüümne vaste: *pani kõrvad pea alla: a) heitis hinge b) tegi väikese uinaku c) ei kuulunud teiste juttu d) venitas kõrvu;*

4) hinnangusõnad, näiteks on vaja kirjutada naljatlevatele liitsõnadele sünonüümid: *lastekutsar, nõelakuningas, leheneeger, püksikandja, kurikael*;

5) varia, näiteks: *kirjutage lause uuesti, asendades kursiivis trükitud tegusõnad ühend- ja väljendverbide või sõnaühenditega: nad pidutsesid hommikuni > nad pidasid hommikuni pidu; jagage hüüdsõnad kolme rühma selle järgi, kes või mis seda heli tekitab või seda ütleb, igas rühmas on viis sõna (loomad/linnud; inimene, elutud objektid: põmm! ammuu! tuut! krooks! ahaa! prauh! liiri-lõõri! etskae! röh-röh! no-noh! kuss! kill-koll! hi-hi-hii! vidiit! vull-vull!*

Harjutuste jaotus on mõnevõrra tinglik, sest kõik valdkonnad on omavahel tihedalt seotud. Kogumiku lõpus on antud ka õiged vastused.

Kokkuvõttes õpetatakse kogumikus mitmeid kõrgema taseme sõnavara puudutavaid olulisi teemasid. Kogumik sobib pigem iseseisvaks tööks. Kogumikus kasutatakse klassikalisi kirjalike harjutuste tüüpe: sõna kirjutamine lausesse õiges vormis, sobivate sõnapaaride valimine, sõnadest tuletiste või liitsõnade moodustamine, vigade parandamine, sünonüümide leidmine. Harjutuste tööjuhised sisaldavad lingvistilisi termineid ning on arusaadavad pigem filoloogilise taustaga õppijale. Samas aitab õppijat see, et iga harjutuse tööjuhise juures on näide, mis selgitab ülesande olemust.

2.2.3. Praktiline eesti keel teise keelena B2, C1 (Kitsnik 2013)

Tööraamat „Praktiline eesti keel teise keelena B2, C1“ on valminud inspireerituna kirjastuses „Künnimees“ 2011–2013 ilmunud sarjast „Praktiline eesti keel“ (Ehala & Kitsnik 2011, 2012), kust on pärit ka osa tekste ja harjutusi. Tööraamat on kirjutatud vene õppekeele kooli gümnaasiumiklassidele ja sobib kasutamiseks nii eesti keele kui teise keele tundides kui ka praktilise eesti keele õppeaines, mis on pärit eestikeelse kooli õppekavast, samuti B2- ja C1-taseme keelekursustel. Tööraamatu ülesanded panevad õppijad aktiivselt eesti keelt kasutama.

Tööraamatu sõnavaraharjutused ja -ülesanded vastavad B2- ja C1-taseme nõuetele, pakkudes keeleoskuse arendamiseks keerukamaid ja spetsiifilisemaid sõnu ja väljendeid. Õppijaid suunatakse lisaks tekstipõhiste sõnade mõistmise ja kasutamise harjutustele tegelema järgmiste sõnavarategemadega: 1) kujundlikud väljendid, näiteks *kuum teema, südametemurdja, tasub silmad lahti hoida, tundub omaette teadusena*; 2) rõhusõnad, mille abil saab oma mõtet esile tõsta, näiteks *küll ma olen rõõmus, olen üsna rõõmus, ma ei ole üldse rõõmus*, 3) siduvad sõnad, näiteks *ta käib peaaegu iga päev kinos, seetõttu..., ta ei saanud jälle minust aru*,

järelikult..., *ta on üliheas füüsilises vormis*, *niisiis...*; 4) kahesõnalised tegusõnad, näiteks *selgeks saama*, *sisse magama*, *välja mõtlema*, *andeks andma*).

Sõnavara õppimine põhineb aktiivõppemeetoditel, mis soodustavad õppijate tegusat osalemist ja rohket keelekasutust. Näiteks peavad õppijad ise püüdma seletada uute sõnade ja väljendite tähendust või vestlema paarilisega etteantud sõnast (näiteks filmitemaalised sõnad) lähtuvalt. Osa ülesandeid on ka mängustatud, näiteks peavad õppijad kahesõnaliste tegusõnade kasutamist harjutama rollimängus ajakirjaniku ja intervjuueeritava vahel.

Sõnavaharjutused ja -ülesanded on seotud osaoskuste harjutamisega, näiteks tuleb kasutada uusi sõnu ja väljendeid enda kirjutatud arvamuselõigus.

Palju tähelepanu pööratakse tööraamatus kujundlike väljendite mõistmisele. Seejuures pakutakse õppijaile ka lühikest teoreetilist seletust kujundlike väljendite olemuse kohta, sarnasuse ja erinevuse kohta eri keeltes ning kasutuse sõltuvuse kohta tekstitüübist ja suhtluseesmärgist.

Tööraamatus õpetatakse ka sõnavara õppimise strateegiaid. Näiteks tuuakse välja, et uusi sõnu on kaval õppida mitte üksikshaaval (näiteks *toetada*), vaid fraasidena ehk mitut kokkukuuluvat sõna koos (näiteks *üksteist toetada*). Nii jääb korraga meelde rohkem sõnu ja nad jäävad meelde õiges vormis. Lisaks arendab fraaside õppimine grammatikaoskust. Samuti on rõhutatud, et uute sõnade ja fraaside meeldjätmiseks on vaja neid palju kordi näha-kuulda ja ise kasutada. Õppijaid suunatakse teooriat lugedes ka ise kaasa mõtlema, näiteks panema kirja sõnavara õppimise ideid ningi leidma enda jaoks sobivamaid sõnavaraõppimise viise.

Kokkuvõttes õpetatakse tööraamatus kõrgema taseme sõnu ja väljendeid kontekstipõhiselt. Õppijaid suunatakse nende tähendust mõtestama ning neid eri viisil nii suuliselt kui ka kirjalikult kasutama.

2.2.4. Tere taas! Eesti keele õpik A2-B1 (B2) (Mangus, Simmul 2016)

Õpik „Tere taas!“ on eesti keele õpik täiskasvanutele vene keele baasil tasemele A2–B1(B2) ja sobib seega osaliselt ka kõrgema taseme õppijatele. Õpik on mõeldud nii individuaalseks tööks kui ka keelerühmas õppimiseks. Õpikus on kokku 20 teemat.

Uued sõnad on esitatud lühiloendina iga teema juures koos venekeelse tõlkega ning õpiku lõpus on õpiku sõnade eesti-vene ja vene-eesti sõnastik, kus eestikeelsete sõnade puhul on antud ka põhivormid.

Sõnavara õppimiseks kasutatakse palju tõlkeharjutusi, näiteks tuleb tõlkida sõnu ja väljendeid eesti keelest vene keelde ja vene keelest eesti keelde. Sõnavaraõpe on tihedalt seotud grammatikaõppega. Iga peatüki eraldi osas tuuakse välja kõige vearohkemad sõnad ja väljendid ning rektsiooni erinevused vene ja eesti keeles, näiteks sõnad *laskma* ja *pidama* erinevad tähendused: *ma lasin oma auto ära parandada, ma pean oma sõna* või rektsioonierinevused: *keda sa igatsed? keda sa palusid?, mitte kellest sa igatsed?, kellele sa palusid?*.

Õpiku lõpus on loend kasulikest suhtlusväljenditest koos venekeelse tõlke ja näitelausega, näiteks *mitte mingil juhul – ни в коем случае – ma ei ole sellega mitte mingil juhul nõus – я ни в коем случае с этим не согласен*). Samuti on õpiku lõpus loend n-ö lõbusatest sõnadest, näiteks: *pisik – микроб – ära levita oma pisikuid teistele, mine koju – не передавай свои микробы другим, иди домой*.

Kokkuvõttes on „Tere taas!“ sobiv pigem madalama taseme keeleoskuse omandamiseks.

2.2.5. K nagu Kihnu. Eesti keele õpik B2 (Pesti 2018)

Õpikus „K nagu Kihnu“ on 15 peatükki. Õpik on mõeldud B2-taseme õppijaile. Vanuserühma pole täpsustatud, kuid tekstide ja harjutuste põhjal võib öelda, et õpik on mõeldud pigem täiskasvanuile. Õpiku tutvustuses rõhutavad autorid, et eesmärk on pakkuda õppijaile mõnusat ja mitmekesist keskkonda eesti keele harjutamiseks ja see sobib minimaalselt 200 akadeemilise tunni jaoks, koos lisamaterjalidega ka 250 tunnisele kursusele. Õpiku aluseks on autorite sõnul kommunikatiivne ja leksikakeskne õpetus, mis tähendab, et sõnavara on keele õppimisel grammatikast olulisem ja põhirõhk on väljendite omandamisel ja kinnistamisel. Uusi sõnu, väljendeid ja grammatikat seletatakse ainult eesti keeles ja eesti keele kaudu.

Iga peatüki alguses on paar sissejuhatavat harjutust või küsimust, mis loovad meeleolu, aitavad õppijatel tunni lainele lülituda ning on eelhäälestuseks teemale, näiteks tuleb omavahel ühendada eesti kultuuriruumi kuuluvad näited (Toots ja Kiir ning „Kevade“, „Saaremaa valss“ ning valged ööd jm) või tutvuda eesti keele kõige kõlavamate lausetega (*üle oja mäele, läbi oru jõele, küll küllale liiga ei tee jt*).

Uued sõnad ja väljendid on esitatud iga peatüki kaupa õpiku lõpus, peatüki juures need puuduvad. Eesmärk on n-ö visata õppija kohe eesti keele keskkonda ja innustada teda uusi sõnu ise õpiku lõpust otsima.

Üks sagedasemaid harjutusetüüpe on „Ütle teisiti“, mille eesmärk on aktiveerida sõnavara ja arendada ümbersõnastamise oskust. Näiteks tuleb öelda teiste sõnadega: *Eile selgusid eksami tulemused – Ma sain eksami tulemuse eile teada; Ma ei mõistnud tema juttu – Ma ei eesti keele saanud tema jutust aru; Mul ei ole selle kohta infot – Ma ei tea sellest midagi.*

Õpikus on palju harjutusi, milles on esitatud samasse sõnaperesse kuuluvad sõnad, näiteks *tõlkima, tõlk, tõlkija, tõlge, tõlkimine*. Need sõnad tuleb kirjutada lünkharjutusse õiges vormis, näiteks *Ta tegeleb ilukirjanduse —. See romaan on — kümnesse keelde. Ma pean oma artikli — üle vaatama. Kuidas seda lauset —? Ma tunnen selle romaani —.*

Igas peatükis on ka vanasõnade mõistmisega seotud harjutusi, näiteks tuleb õppijail valikvastuste hulgast leida, mida võiks tähendada: *kust tuul, sealt meel, kas ta on väga tujukas inimene või tal on hea huumorimeel.*

Harjutuste õiged vastused on õpiku lõpus. Õpiku lõpus on ka eesti-vene-inglise-soome tähestikuline sõnastik, eestikeelsed sõnad on esitatud koos põhivormidega.

Õpiku ametlikul kodulehel märgitakse, et õpikut „K nagu Kihnu“ täiendab Eesti kirjanduse lugemik „L nagu lugemik“ (Pesti, Ahi 2011) ning see sobib autorite arvates õppetükkide juurde lisamaterjaliks. Lugemik sisaldab originaaltekste 40 eesti kirjanikult, näiteks Betti Alverilt, Ott Arderilt, Kristiina Ehinilt, Juhan Liivilt, Tõnu Õnnepalult jt. Lugemikku soovivad autorid kasutada ka iseseisva õppematerjalina edasijõudnute kursustel ning selle põhjal on autorite sõnul võimalik üles ehitada terve kursuse programm. Samas ei ole lugemikus endas ühtegi harjutust ega ülesannet, iga teksti juures on üksnes väike sõnastik, kus seletatakse tekstis esinevaid kujundlikke väljendeid lihtsas keeles. Näiteks: *sina* = helesinine värv, *nuhtlus* = karistus, *veider* = imelik, *muhelus* = väike naeratus, *üürrike* = hetkeline, lühike jne.

Kokkuvõttes on õpiku „K nagu Kihnu“ üks eesmärk arendada erinevate harjutuste kaudu õppijate sõnavara. Harjutused on nii suulised kui ka kirjalikud. Lugemikus „L nagu lugemik“ esitatakse sõnaseletusi, kuid sõnavara õpetavaid harjutusi sealt ei leia.

2.2.6. Sõnajalaõis. Gümnaasiumi eesti keele kui teise keele õppekomplekt 2. osa B2.2 (Kitsnik 2020)

Õppekomplekt on sarja „Sõnajalaõis“ teine komplekt ning loodud eesmärgiga aidata õppijatel liikuda taseme B2.2 poole. Seda eesmärki toetavad ka sõnavaraharjutused.

Sõnad on õpikus esitatud sõnaloendina iga lugemis- ja kuulamisteksti järel koos põhivormidega ja vajaduse korral reksiooniga. Sõnaloendi sõnade hulgas on kõrgtaseme sõnu, näiteks *totter, kõrvaltoime, nutikas, eredalt, mahe, rakendama* ning ka veidi madalama taseme sõnu, näiteks *tase, kiitma*. Madalama taseme sõnade loendis esitamise eesmärk on aktiveerida nende sõnade produktiivset kasutust ning soodustada produktiivsete improharjutuste sooritamist osaliselt tuttavate sõnade toel.

Õpikus on kokku 47 sõnavaraharjutust, milles õpitakse aimama tundmatute sõnade tähendust konteksti järgi, õpitakse mõistma lugemis- ja kuulamistekstides esinevate kujundlike väljendite tähendust, valitakse tekstist õppimist väärivaid sõnu, seletatakse sõnade tähendust teiste sõnadega, kasutatakse vajalikke sõnu suulistes ja kirjalikes impro- ja loovtekstides.

Sõnavaraharjutused on seotud keeleliste osaoskuste arendamisega. Suur osa sõnavaraharjutusi on suulised ning põhinevad aktiivõppel. Näiteks peavad õppijad töötama paaris ning esitama teineteisele küsimusi ja vastama küsimustele, kasutades seejuures õpikus esitatud sõnu. Selline harjutus nõuab kiiret improviseerimist ning tekitab ka parasjagu nalja, mis annab õppimiseks energiat ja tekitab soovi sõnu korduvalt kasutada. Samas arendab sõna kasutamine ootamatus kontekstis sõna tähenduse sügavamalt mõistmist ja sõna meeldejäämist.

Kirjutamisega seotud sõnavaraharjutustes tuleb kasutada uusi sõnu ja väljendeid loodavates tekstides, näiteks tuleb *saate* „Eesti parim koolikokk“ kohta kirjutada kaks arvamislõiku ja kasutada neis vähemalt seitset eelnevalt selles teemas õpitud sõna ja kahte väljendit.

Õpiku juurde kuuluvas töövihikus pakutakse traditsioonilisemaid kirjalikke sõnavaraharjutusi tunnis õpitu kordamiseks ja kinnistamiseks.

Kokkuvõttes õpetatakse komplektis sõnu seostatult lugemis- ja kuulamistekstidega. Tunnis on sõnavara õppimine ette nähtud aktiivmeetodite abil ning rohke produktiivse kasutamise toel. Kodutööks mõeldud harjutused on traditsioonilised.

Kõigi olemasolevate kõrgema taseme õppematerjalide vaatluse kokkuvõtteks võib öelda, et sõnavara õpetatakse neid küllaltki erinevalt. Õpitavad sõnad ja väljendid on mõnikord seotud lugemis- ja kuulamistekstiga ning mõnikord mitte. Esineb nii traditsioonilisi kirjalikke grammatikaharjutusi (ava sulud, paranda vead, tõlgi jmt) kui ka suulisi grammatikategevusi, sh ka uudsemaid improtegevusi. Sõnavara õpetamine esineb nii isoleeritult kui ka seotult teiste osaoskustega. Teadlikku C1-taseme sõnavara õpetamist on kokkuvõttes vähe, sest C1-taseme õppematerjale on vähe.

3. PRAKTILINE TÖÖ: ÕPPEMATERJAL EESTI KEELE KUI TEISE KEELE KÕRGTASEME SÕNAVARA ÕPPIMISEKS

ESIMENE TEEMA. AUTOD JA LIIKLUS

1a. Vaata pilti ja arva, millest tuleb tekstis juttu.

Foto: Arno Saar

1b. Loe teksti ja võrdle selle sisu oma arvamusega.

JUHILUBADE SAAMINE POLE KÄKITEGU

Peatse juhilubade omaniku meeltes kangastub elu, mis on elamist väärt – tuhisen kui vaba linn, suvetuul sasimas juukseid, siidisall tiivana lehvimas.

Mis siis ikka, unistuse teoks tegemiseks on vaja minna autokooli, õppida pähe liiklusmärgid, parem ja vasak käsi ning varsti olen valmis keerama rooli siia-sinna nagu jaksan. Elagu elu, mis põletab rinda!

Liiklustestide läbimise etapp oli korraliku koolilapsena mulle igati jõukohane. Pähe õpitud – tehtud.

Sõidutunnid kujunesid hoopis sekluslikumaks. Ise tundsin end igatahes jalakäijatest tubli tüki arenenuma ja tublima tegijana – ma ei liigu ise, mind liigutab auto ja mina ise juhin kogu liikumist!

Sõiduõpetaja kõrvalistmel nii õnnelik ei tundunud. Kindlasti oli aastate jooksul tema närve saaginud hulk innukaid sõiduõpilasi, kes juba esimesel sõidutunnil olid nõus liiklusse sekkuma ja autoga lendu tõusma. Kuigi aimasin autoõpetaja vaevu talitsetud rahulolematust, otsustasin sellest mitte välja teha. Enesekindlus – edu võti. Olin oma püüdlustes kõigutamatu.

Lõpuspurdina jõudis kätte riiklik autokooli eksam.

Sööstsin uhkelt paigalt, teistest autodest ja liiklejatest ma end väga häirida ei lasknud, kuigi neid esimesi ja teisi oli kuidagi mõttetult palju jalus koperdamas.

Oli minu suurpäev! Juhhei!

Tiirutasin linnas õnnelikuna ringi, kiirendasin, lisasin uljalt gaasi, pidurdasin pigem vähem kui rohkem, nägin end juba vaimusilmas juhilubade õigustatud omanikuna.

Nagu muuseas kuulsin riiklikku eksamineerijat kõrval midagi kommenteerimas: siin lamav politseinik, aeglustame, siin kool, lapsed, oleme väga tähelepanelikud. Ja jalakäijat me sebral ka maha ei sõida!!!

No jutusta aga julgesti, küll me usume.

Ja lõpuks – olin juba tüürimas oma emalaeva võidukalt autoregistri ette, kui kuulsin eksamineerijat kõrval midagi arvamas – proua tuleb nüüd autoga vastassuunavööndist ära, 10 minutit seal sõita on liig mis liig ja rohkem kui kriminaalne.

Seekord jäid juhiload saamata ja siidisall kapipõhja nukralt kopitama ...

2. Vali loetud teksti põhjal õige lauselõpp.

1. Loo peategelane tahtis saada autojuhilube, sest a) ta oli endale hiljuti uue auto saanud b) ta soovis elada sõltumatult c) ta kadestas oma lubadega sõpru

2. Ta arvas, et lubade saamine autokoolis on a) üsna lihtne b) väga keeruline c) mõnes mõttes lihtne, mõnes mõttes keeruline

3. Teooria õppimine autokoolis a) sujus tal kergelt b) õnnestus tal enam-vähem c) valmistas talle tõsiseid raskusi

4. Sõidutunde alustas ta a) päris kartlikult b) täiesti ükskõikselt c) üsna uljalt

5. Sõiduõpetaja a) oli temaga rahul ja kiitis tema püüdlikkust b) oli temaga kohati rahulolematu ja sekkus tema sõidustiili c) ei olnud temaga eriti rahul, aga ei näidanud seda välja

6. Sõidutundide ajal a) muutus ta järjest rahulikumaks b) säilitas ta külma närvi c) hakkas ta veidi pabistama

7. Sõidueksami alguses tundis ta end a) väga uljalt b) väga ebakindlalt c) väga kummaliselt

8. Ta juhtis sõidueksamil autot a) pigem ettevaatlikult b) vaheldumisi ettevaatlikult ja julgelt c) täiesti julgelt

9. Eksamineerija a) oli alguses tema sõiduga igati rahul b) tegi tema sõidu kohta algusest peale märkusi c) kommenteeris eksami ajal teisi liiklejaid

10. Lõpuks sai ta teada, et a) ta ei sooritanud sõidueksamit b) tal ei ole mõtet enam kunagi sõidueksamile tulla c) ta peaks teinekord paremini eksaminaatorit kuulama

3. Vali õige tähendus loetud teksti põhjal ja seleta väljendi kasutust tekstis.

1. See pole käkitegu a) see pole mingi lõbu b) see pole niisama lihtne c) see pole tavaline asi

2. Peatse juhilubade omaniku meeltes a) varsti juhiload saava inimese mõtteis b) hiljuti juhiload saanud inimese mõtteis c) mõne aja pärast juhiload saava inimese mõtteis

3. Talle kangastub, a) ta soovib teada b) ta näeb pealt c) ta kujutab ette

4. Unistuse teoks tegemiseks a) unistuse elluviimiseks b) unistuse läbiproovimiseks c) unistuse pähevõtmiseks

5. Tundis end tubli tüki arenenumana a) tundis end pisut tublimana b) tundis end osaliselt tublimana c) tundis end palju tublimana

6. Õpilased olid tema närve saaginud a) õpilased olid talle teravusi öelnud b) õpilased olid talle heameelt valmistanud c) õpilased olid tema rahulikkuse proovile pannud

7. Aimasin tema vaevu talitsetud rahulolematust a) sain aru, et on minuga üldiselt rahul, aga ei näita seda välja b) tundsin, et talle ei lähe see üldse korda c) tajusin, et ta suudab end vaevu rahulikuks sundida

8. Olin oma püüdlustes kõigutamatu a) ma ei olnud päris kindel, kas käitun õigesti b) ma ei tundnud end kuidagi eriliselt c) ma ei lasknud end oma soovide täitmisel häirida

9. Nägin end vaimusilmas juhilubade omanikuna a) kujutasin ette, kuidas mul on juhiload käes b) mõtlesin, mida veel teha, et juhiload kätte saada c) kartsin, et võib-olla ma ikkagi ei saa juhilube kätte

10. Jutusta aga julgesti, küll me usume a) palun räägi veel, sellest on palju kasu b) räägi, räägi, ega ma seda nangun ei kuula c) kui sa räägid, siis ma mõtlen sellega kaasa

11. Olin oma emalaeva tüürimas autoregistri ette a) hakkasin oma uhke autoga autoregistri ette jõudma b) sõitsin oma ilusa autoga kogemata autoregistrist mööda c) otsisin oma pisikese jaoks parimat teed autoregistri juurde

4. Vasta igale küsimusele oma arvamuse järgi vähemalt kahe eri vastusega. Kasuta seejuures ka mõnd sobivat harjutuse 3 väljendit.

1. Miks loo peategelane ei suutnud sõidueksamit sooritada?
2. Mida peaks loo peategelane edaspidi tegema, et sõidueksam ikka sooritada?
3. Kuidas peaks sõiduõpetaja selliseid õpilasi õpetama?
4. Kas sul on olnud mingeid meeldejävvaid kogemusi seoses autojuhtimisega? Räägi mõnest.
5. Kas sul on olnud mingeid meeldejävvaid kogemusi seoses mingite eksamite sooritamisega? Räägi mõnest.

5a. Ühenda sõna ja seletus.

1) tuhisema <i>e</i>	a) millekski arenema või muutuma, millegi põhjal tekkima või moodustumata
2) sasima	b) millegi saabumist vaistlikult ette nägema
3) lehvima	c) vaevaliselt, komistades käima; tasapisi ja saamatult toimetama

4) kujunema	d) niiskuse, hallituse tõttu riknema, halba lõhna levitama
5) sekkuma	e) kiiresti, suure hooga liikuma
6) aimama	f) toimuvasse vahele segama
7) talitsema	g) sihitult siia-sinna liikuma (ringikujuliselt?)
8) sööstma	h) õhuvoolus laineliselt liikuma
9) koperdama	i) tagasi hoidma, rahulikuks sundima
10) tiirutama	j) (vee)sõidukile suunda andma
11) tüürima	k) äkki väga kiiresti liikumist alustama
12) kopitama	l) õrnalt puudutades kergelt sassi ajama

5b. Kirjuta lünka sobiv sõna a-osa esimesest tulbast õiges vormis.

- Arutasime töökoosolekul meie firma edasisi võimalusi ja koosoleku lõpus tundsimeme, et uus plaan hakkab juba *kujunema*.
- Isa otsustas _____, et lahendada laste vahel puhkenud tüli.
- Jänes hüppas ootamatult põõsastest välja ja _____ metsa sügavusse.
- Kapten seisab kindlalt roolis ja _____ laeva ohutult läbi tormi.
- Kelder oli niiske ja haises, kuna vanad asjad olid seal _____ läinud.
- Kogenud detektiiv _____, et midagi on valesti ja hakkas kohe juhtumit uurima.
- Lennuk ei maandunud, vaid hakkas linna kohal _____.
- Pingelistes olukordades on kerge vihastuda, kuid oma emotsioone on vaja suuta _____.
- Poiss istus pingil ja _____ süles istuva koera karvu.
- Tuul _____ puude ladvus ning külma vihma rabistab vastu akent.
- Tüdruk juuksed _____ tuules, kui ta mäest alla jooksis.

12. Viige need koristusvahendid siit ära, muidu keegi veel _____ neile otsa ja kukub trepist alla.

5c. Ütle lause, milles on üks a-osa sõna. Ära ütle seda sõna välja, vaid koputa selle asemel lauale. Kaaslased pakuvad, mis sõna su lausesse sobib.

Ma eksisin linnas ära ja hakkasin lihtsalt ringi KOPUTUS.

6. Töötage paaris. Tehke improodialoog sõiduõpetaja ja õppija vahel sõidueksamil. Õppija on väga enesekindel, aga ei oska tegelikult hästi sõita. Õpetaja on pisut närviline. Dialoogis kasutage ka tabelis olevaid sõnu. Kasutatud sõnad märkige ära.

Sõiduõpetaja: Nii, kui soovite oma juhilubasid kätte saada, siis hakkame sõitma. Õppija: Jah, kohe keeran platsilt välja ja hakkan mööda peatänavat sõitma.

sekkuma	innukas	tiirutama	jalakäija	talitsema
keerama +	aimama	siidisall	aeglustama	juhiloa +
gaasi andma	liiklus	seikluslik	häirida laskma	sebra
koperdama	vastassuuna- vöönd	politseinik	suvetuul	rool
juhhei!	kartma	sööstma	pidurdama	maha sõitma

7a. Tutvu *mas*-vormi kasutusnäidetega lugemistekstis ja leia iga näite juurde sobiv seletus.

Kasutusnäited

- Tuhisen kui vaba lind, suvetuul **sasimas** juukseid, siidisall tiivana **lehvimas**.
- Teistest autodest ja liiklejatest ma end väga häirida ei lasknud, kuigi neid esimesi ja teisi oli kuidagi mõttetult palju jalus **koperdamas**.
- Nagu muuseas kuulsin riiklikku eksamineerijat kõrval midagi **kommenteerimas**.
- Olin juba **tüürimas** oma emalaeva võidukalt autoregistri ette, kui kuulsin eksamineerijat kõrval midagi **arvamas**.

Seletused

mas-vorm moodustatakse *ma*-infinitiiv + *s*, näiteks *käima* + *s* = *käimas*, *vastu võtma* + *s* = *vastu võtmas*

mas-vormi kasutatakse

- et väljendada millegi toimumist praegusel hetkel (sageli koos sõnadega *olema* (mille võib ka ära jätta), *nägema*, kuulma).

Aulas on käimas lõpuaktus. Nägin võitjaid auhindu vastu võtmas. Kuulsin koera haukumas ja ei julgenud väravast sisse minna.

- et väljendada millegi peatset algust, toimumist lähemas tulevikus.

Meil on lõpetamas rekordarv tudengeid.

- et väljendada minevikus millegi toimumishetke, millele järgneb mingi teine tegevus.

Olime juba kokku leppimas, kui talle järsku veel üks asi meenus.

- et väljendada protsessi, millegi järk-järgulist muutumist.

Meie linna elanike arv on kasvamas.

7b. Kirjuta *mas*-vormi kasutamise kohta kolm oma näidet.

7c. Kirjuta lause ümber, kasutades etteantud lause algust ja *mas*-vormi.

1. Sõiduõpetaja nägi, kuidas loo peategelane tegi õppesõidu ajal korduvaid vigu.

Sõiduõpetaja nägi loo peategelast õppesõidu ajal korduvaid vigu tegemas.

2. Loo peategelane kuulis, kuidas sõiduõpetaja talle märkusi tegi.

Loo peategelane kuulis _____.

3. Sõidueksami aeg hakkas lähenema.

Sõidueksami aeg oli _____.

4. Sõiduõpetaja jälgis, kuidas loo peategelane sõidueksamil uljalt mööda linna tiirutas.

Sõiduõpetaja jälgis _____.

5. Loo peategelane nägi oma kujutluses, kuidas ta varsti juhiload kätte saab.

Loo peategelane nägi _____.

6. Sõiduõpetaja nägi, kuidas loo peategelane jälle korduvalt liikluseeskirju rikkus.

Sõiduõpetaja nägi _____.

7. Loo peategelane kuulis, et sõiduõpetaja teatas talle eksamil läbikukkumisest.

Loo peategelane kuulis _____.

8a. Tutvu sõnade *hoopis, igatahes, vaevu, pigem, muuseas* kasutamisega.

hoopis

1. rõhutab mitmest võimalusest ühte, harilikult ootuste mõttes vastandlikku

Ma ei taha täna kohvi, tahan hoopis vett.

Kas tuleme esimeseks või jääme hoopis viimaseks?

2. täiesti, täielikult (millegagi võrreldes)

Mind edutati ja mul on nüüd hoopis uued tööülesanded.

Edukas kõrgkooli lõpetamine on oluline, kuid elus edukas olemine on hoopis midagi muud.

3. Küllaltki suurel, märgataval määral.

See valge pluus on hoopis ilusam kui see pruun.

Siin poes on hinnad hoopis kõrgemad.

igatahes

kinnitab öeldut, täiesti kindlalt, igal juhul

Igatahes mulle see kontsert meeldis.

Ükskõik, mis juhtub, meie igatahes pingutame lõpuni.

vaevu

1. peaaegu mitte, väga vähe

Ma sain vaevu aru, mida ta räägib.

Rong oli nii täis, et inimesed mahtusid vaevu vagunitesse ära.

2. suurte raskustega, vaevalt

Ta suutis vaevu distantsi lõpuni joosta.

Me jõudsime enne eksamit vaevu kõik teemad läbi vaadata.

3. just alles, napilt

Ma jõudsin vaevu bussi peale.

Kontserdile oli tulnud palju vaevu põhikooli lõpetanud noori.

pigem

näitab millegi eelistust vastandusega seoses

Ma pigem ei läheks sinna.

Kas sa võtaks pigem kooli või torti?

muuseas

1. midagi mainitakse kõrvalepõikena, vahemärkusena

Muuseas, Karl helistas mulle eile.

Eesti keel ei ole muuseas üldse nii keeruline kui sageli kardetakse.

2. niisama, pooljuhuslikult

Kirjutasin selle essee justkui muuseas valmis.

Jäi mulje, et ta sai võistlusel esimese koha nagu muuseas, ilma eriti palju trenni tegemata.

8b. Kasuta lüngas sobivat sõna a-osast. Seleta lause tähendust.

1. Täna on ilm _____ teistsugune kui eile – päikesepaisteline ja soe.

Täna on ilm hoopis teistsugune kui eile – päikesepaisteline ja soe.

Täna on ilm igatahes teistsugune kui eile – päikesepaisteline ja soe.

Täna on ilm muuseas teistsugune kui eile – päikesepaisteline ja soe.

2. Ta ei olnud kindel, kas tahab töökohta vahetada. Lõpuks ta tegi seda ja see oli tema jaoks _____ väga suur samm.

3. Autojuht nägi _____ läbi tiheda udu ja sõitis sellepärast väga ettevaatlikult.

4. Alguses tundus see ülesanne mulle lihtne, kuid nüüd avastasin, et see on _____ keerulisem.

5. Ma ei tea täpselt, millal nad saabuvad, aga olen _____ valmis neid vastu võtma.

6. Ma ei ole sinuga nõus, minu arvates on probleem _____ mujal.

7. _____, ma pole kunagi Hiiumaal käinud.

8. Valisime majutuseks _____ teise hotelli, kui alguses planeerisime.

9. Pärast trenni suutis ta _____ jalul püsida, sest oli nii väsinud.

10. Kas muusika kuulamine trenni ajal on _____ kasulik või _____ kahjulik?

11. Mul ei ole aimugi, kuidas see juhtus, aga _____ on olukord nüüd lahendatud.

12. Ta mainis seda justkui _____.

8c. Esita küsimusi. Vasta, kasuta vastuses sõna *hoopis*, *igatahes*, *vaevu*, *pigem* või *muuseas*.

Küsimus: Mida sa puhkuse ajal teha plaanid?

*Vastuseid: Mõtlesin Euroopasse reisida, aga nüüd lähen **hoopis** Ameerikasse.*

Ma ei tea veel täpselt, aga igatahes tööd ma küll ei tee.

9. Töötage paaris. Arutlege järgmiste väidete üle nii poolt kui ka vastu. Kasuta seejuures ka harjutuste 5 ja 6 sõnu.

- Kõik inimesed peaksid saama autojuhiloa.
- Isejuhtivad sõidukid võiksid varsti bussijuhtide töö üle võtta.
- Koolis peaksid olema kohustuslikud autojuhtimistunnid.
- Tänapäeval on vabalt võimalik elada ilma autota.
- Linnade peatänavad peaksid olema autovabad.
- Auto peab olema pigem ilus ja mugav kui kiire ja võimas.

10. Kirjuta kaks teksti.

1. Kirjuta emotsionaalne vabas stiilis tekst mõnest meeldejäanud sündmusest seoses autojuhtimisega või mõne eksami sooritamisega. Kasuta tekstis ka harjutuste 3 ja 5 sõnu.

2. Kirjuta arvamustekst harjutuse 9 mõne väite teemal. Kasuta tekstis ka harjutuse 8 sõnu.

TEINE TEEMA. HARIDUS JA INTELLIGENTSUS

1a. Vaata pilti ja arva, millest tuleb tekstis juttu.

Foto: Aldo Luud

1b. Loe teksti ja võrdle selle sisu oma arvamusega.

KEEMIA ON KEERULINE

Teadaolevalt asub Tartu Ülikooli peahoone taga ülikooli asutaja Rootsi kuninga Gustav II Adolphi ausammas. See oli kuningas, kes on läinud ajalukku ennekõike Rootsi suurriigi rajajana, kuid meile on tähtis see, et 1632. aastal kirjutas ta alla Tartu Ülikooli asutamislepingule.

Aastatel 1928–1950 Tartu Ülikooli peahoone taga Kuningaplatsil seisnud Gustav II Adolphi kuju kõrvaldasid nõukogude okupatsioonivõimud. Kuid 1988. aasta kevadtalvel, mõned aastad

enne monumendi taastamist, üllatas hommikusi tööleminejaid öösel platsile ilmunud Gustav Adolphi lumest kuju, mis oli märk sellest, et Tartu Ülikooli asutaja on kevadekuulutajana oma kohale Tartus tagasi jõudmas.

Taastatud monumendi avasid 23. aprillil 1992. aastal Rootsi kuningas Karl XVI Gustav ja kuninganna Silvia.

Ülikooli ajalehes Universitas Tartuensis kirjutati 2006. aasta aprillikuus: „23. aprillil 1992 avatud Gustav II Adolphi taastatud ausambale on tekkinud tihenevast õhusaastest rohelise plaatina laike ... Selle põhjuseks saab pidada Tartu vanalinnas üha tihenevast autoliiklusest põhjustatud õhusaaste suurenemist. Rohelise plaatina teke on selle kindlaks indikaatoriks.“

Vask- või pronksskulptuurile oksüdeerumisel tekkiv rohekas kiht on *paatina*. *Plaatina* aga on teatavasti maailma üks haruldasemaid metalle, kallim isegi kullast. Kahtlustamata, et artikli autor, tuntud keemik ja muinsuskaitaja Tullio Ilomets kirjutas enesestmõista paatinakihist Gustav Adolphi kuuel, asus ülikooli lehe hakkaja keeleteoimetaja, silmaklapid peas, teksti kallale, toimetades hoogsalt sõnasse *paatina* õnnetu L-tähe juurde.

Arvata võib, milline rõõmus elevus (loe: skandaal) tekkis peahoone naabruses keemiahoones keemikute seas, kui ülikooli ajalehte lugedes selgus, milline väärtuslik kuju Kuningaplatsil seisab – puha plaatinast. Nii ei peaks ülikool eelarve ega rahaga kunagi kitsikuses vaevlema, lähed aga peahoone taha ja nakitsed vaikselt väärismetalli kallal, majandusmured pikaks ajaks lahendatud.

Õppetund see igatahes oli, kindlasti ka seepärast, et Tullio Ilomets härrasmehena paatina-plaatina segaduse enda näpuveaks võttis ja vaest keeleteoimetajat tema raskel hetkel igati mõistis.

2. Otsusta loetud teksti põhjal, kas väide on õige või vale. Kommenteeri õiget väidet ja paranda vale väide.

1. Kuningas Gustav II Adolf on saanud maailmakuulsaks sellega, et asutas Tartu Ülikooli. *Vale. Ta on küll asutanud Tartu Ülikooli, kuid maailmakuulsaks sai ta Rootsi suurriigi rajajana.*
2. Gustav II Adolphi kuju on ülikooli taga seisnud kokku juba ligi sajandi.
3. Nõukogude ajal eemaldatud monument taastati paar aastat enne Eesti taasiseseisvumist.
4. Rootsi kuningas Karl XVI Gustav on samuti Tartu Ülikooli külasthanud ja monumendi ees seisnud.
5. Gustav II Adolphi kuju on paatinast ja seetõttu maailmakuulus.
6. Keemik ja muinsuskaitaja Tullio Ilumets kirjutas Gustav II Adolfiga ülikooli lehte artikli seoses kuju aastapäevaga.
7. Keeletoimetaja parandas Tullio Ilumetsa teksti.
8. Keemikutele tekitas Gustav II Adolfiga kirjutatud artikkel parasjagu nalja.

3. Vali õige tähendus loetud teksti põhjal ja seleta väljendi kasutust tekstis.

- 1) ta on kevadekuulutaja a) ta räägib kevadest b) ta ilmub välja kevadel
- 2) see on indikaatoriks a) see näitab mingi nähtuse olemasolu b) see näitab mingi nähtuse kahjulikkust.
- 3) hakkaja keeleteoimetaja a) algaja keeleteoimetaja b) agar keeleteoimetaja
- 4) silmaklapid peas a) väga hajameelne b) ainult kindlas suunas vaatav
- 5) ei pea kitsikuses vaevlema a) on piisavalt materiaalseid vahendeid b) on tohutult materiaalseid vahendeid
- 6) nakitsed vaikselt väärismetalli kallal* a) kogud salaja kalliskive b) võtad märkamatu kalli metalli tükikesi
- 7) ta käitus härrasmehena a) ta käitus džentelmenina b) ta käitus õppejõuna
- 8) see oli õppetund a) see oli kasutu kogemus b) see oli kasulik kogemus
- 9) võttis selle enda näpuveaks a) tegi näo, et see on tema eksimus b) ei teinud sellest veast väljagi
- 10) mõistis vaest keeleteoimetajat tema raskel hetkel a) suhtus keeleteoimetajasse ükskõikselt b) tundis keeleteoimetajale kaasa

4. Vasta igale küsimusele oma arvamusele toetudes vähemalt kahe eri vastusega. Kasuta seejuures ka harjutuse 3 väljendeid.

1. Kuidas oleks kõige parem oluliste isikute mälestust jäädvustada?
2. Kui palju peaksid tavainimesed keemiat tundma?
3. Kuidas saaks segadust tekitavaid kirjavigu vältida?
4. Kas sul on olnud mingeid meeldejäävaid kogemusi seoses tuntud isikute või nende mälestuse jäädvustamisega? Jutusta mõnest.
5. Kas sul on olnud mingeid meeldejäävaid kogemusi seoses mingite vigade tegemisega? Jutusta mõnest.

5a. Kirjuta sõna seletus oma sõnadega.

looja –

märk –

saaste –

laik –

kiht –

elevus –

eelarve –

segadus –

peahoone –

õppetund –

5b. Ütle, mida iga a-osa sõna sulle esimesena meenutab.

5c. Vali a-osast üks sõna ja jutusta selle kohta lühike lugu.

6a. Kirjuta sõnale paariline.

Tegevus toimub ise	Keegi või miski	Tegevus toimub ise	Keegi või miski
--------------------	-----------------	--------------------	-----------------

	põhjustab tegevuse		põhjustab tegevuse
üllatuma	<i>üllatama</i>	avanema	
taastuma		saastuma	
tihenema		väheneb	
suurenema		lõppema	
tekkima		algama	
selguma		jahtuma	
lahenema		arenema	

6b. Ütle lause, milles on üks a-osa sõna. Ära ütle seda sõna välja, vaid koputa selle asemel lauale. Kaaslased pakuvad, mis sõna su lausesse sobib.

KOPUTUS, et meie uus naaber on ooperilaulja.

7. Töötage paaris. Tehke improdialoog kliendi ja teenindusasutuse töötaja vahel mingi probleemi teemal. Teenindusasutus ja probleem mõtle ise välja. Dialogis kasutage ka tabelis olevaid sõnu. Kasutatud sõnad märkige ära.

Saapaparanduse töötaja: Nii, teie saapal on siin mingi imelik kiht peal. Kas tahate seda eemaldada lasta? Klient: Jah, oleksin väga õnnelik, kui saaksite selle kõrvaldada.

ausammas	looja	selguma	mure	saaste
----------	-------	---------	------	--------

taastuma	kiht +	kuju	märk	tekitama
tekkima	hetk	haruldane	üllatuma	kõrvaldama +
selgitama	võim	laik	kahtlustama	kindel
üllatama	vaevlema	taastama	segadus	väärtuslik

8a. Vali *nud-* või *tud-*vorm. Põhjenda valikut.

1. Tartu Ülikooli asutamislepingule alla kirjutatud / **alla kirjutatud** Gustav II Adolf jääb alatiseks Eesti ajalukku.

2. Tartu Ülikooli peahoone taha **püstitanud/püstitatud** Gustav II Adolfi kuju on ülikooli sümbol.

3. Nõukogude ajal **eemaldanud/eemaldatud** kuju asemele jäi tühi plats.

4. Ühel 1988. aasta kevadtalve hommikul möödaminejaid **üllatanud/üllatatud** Gustav Adolfi kuju oli tehtud lumest.

5. 1992. aastal **taastanud/taastatud** Gustav Adolfi monumendi avasid Rootsi kuningas Karl XVI Gustav ja kuninganna Silvia.

6. 2006. aastal kuju kohta ülikooli ajalehte artikli **kirjutanud/kirjutatud** Tullio Ilumets oli tuntud keemik ja muinsuskaitaja.

7. Ta kirjutas artiklis õhusaaste mõjul kujule **tekkinud/tekitatud** rohelise paatina laikudest.

8. Sõna *paatina platinaks* **parandanud/parandatud** keeleteoimetaja ei olnud keemiterminitega kursis.

9. Varsti **avastanud/avastatud** viga tekitas keemikutele palju nalja.

10. Eksimuse enda näpuveaks **tunnistanud/tunnistatud** Tullio Ilomets käitus tõelise džentelmenina ja kaitses keeleteoimetajat.

8b. Kirjuta *nud-* ja *tud-*vorm.

	<i>nud-vorm</i>	<i>tud-vorm</i>
taastama	<i>taastanud</i>	<i>taastatud</i>
suurendama		
tekitama		
selgitama		
lahendama		
avama		
saastama		

vähendama		
lõpetama		
alustama		
jahutama		
arendama		

8c. Kirjuta viis lauset loetud teksti kohta, kasutades b-osa sõnu.

9a. Tutvu sõnade *teadaolevalt*, *teatavasti*, *enesestmõista*, *ennekõike* kasutamisega.

teadaolevalt – nagu on teada, nagu on andmeid

*Selles kaupluses on **teadaolevalt** parim hõbeehete valik Eestis.*

*Mulle **teadaolevalt** ei ole seda teemat varem põhjalikult uuritud.*

teatavasti - nagu üldiselt teada

*Inimesed veedavad tänapäeval **teatavasti** väga palju aega nutitelefonis.*

*Hirmul on **teatavasti** suured silmad.*

enesestmõista – ilma pikema jututa selge

*Kui külalised saavad, pakume **enesestmõista** neile midagi süüa ja juua.*

***Enesestmõista** peavad lapsed koolis käima.*

ennekõike – sisuliselt või tähtsusest esimese asjana, enne muud

***Ennekõike** pidage silmas turvalisust.*

*Eduka projekti elluviimiseks on **ennekõike** vaja head meeskonda.*

9b. Kasuta lüngas sobivaid sõnu a-osast. Seleta lausete tähendust.

1. Matkamiseks on _____ vaja head tuju ja korralike jalatseid.
2. _____ tuleb eksamiks korralikult valmistuda.
3. _____ toimuvad poole aasta pärast kohalike omavalitsuste valimised.
4. _____ on see projekt aidanud edendada kohalikku majandust.
5. See piirkond on _____ tuntud oma kaunite loodusvaadete poolest.
6. Ta oli _____ õnnelik, kui kuulis oma edutamisest.
7. _____ on vanim teadaolev kirjalik tekst kirjutatud sumeri keeles.
8. _____ peab juhul lisaks erialasele pädevusele olema ka hea suhtlemisoskus.

10. Töötage paaris. Arutlege järgmiste väidete üle nii poolt kui ka vastu.

- Kõigil inimestel peaks olema kõrgharidus.
- Mida vanem ülikool, seda kvaliteetsema hariduse sealt saab.
- Populaarsematel erialadel ülikoolis võiks osa õppekohti olla tasulised.
- Ülikoolid võiks vähendada humanitaarerialade hulka ja suurendada reaerialade hulka.
- Ülikoolis võiks igal erialal osa õppest toimuda inglise keeles.
- Õigekirjaoskus näitab inimese intelligentsust.

11. Kirjuta kaks teksti.

1. Kirjuta emotsionaalne vabas stiilis tekst mõnest meeldejäanud sündmusest seoses kuulsate inimestega või vigade tegemisega. Kasuta tekstis ka ülesannete 3, 5 ja 7 sõnu.
2. Kirjuta arvamustekst ülesande 10 mõne väite teemal. Kasuta tekstis ka ülesande 8 sõnu.

KOLMAS TEEMA. OOTAMATUD JUHTUMISED

1a. Vaata pilti ja arva, millest tuleb tekstis juttu.

Foto: Aldo Luud

1b. Loe teksti ja võrdle selle sisu oma arvamusega.

AUKONSUL PÄÄSTAB LEEDU TÜDRUKU

Hommikul ärkates ei tea sa kunagi, kus õhtu sind leiab. Elu võib kinkida üllatuse, kui seda kõige vähem ootad.

Nii juhtus ühe Leedust pärit tüdrukuga, kelle seiklus mõni aasta tagasi ületas tublisti meediakünnise ja kellest kirjutati Eesti ajalehtedes ja veebiportaalides üle riigi.

No ärkab see väikseke kusagil kaugel Leedumaa väikelinnas hommiku hakul – selge see, et liiga vara ja unesegasena – sikutab endale kiiruga teksad jalga ja jopekese selga, käsikaudu huuled ka punaseks, müts silmini – ja minek. Minekust ei pääse, sest töökohaga Maxima poes ei tohi riskida, kohal peab olema punkt kell kaheksa ja mitte sekunditki hiljem.

Mõttes veel lootus pooletunnisele uinakule soojas maakonnabussis, akna taga mööda vilksamas teeäärsed metsad ja üksikud talud valgustatud akendega – see poolunes reis töötab pakkuda päeva parimat osa provintsineiu üksluses elus, kus üks päev on teisega äravahetamiseni sarnane. Siin ei juhtu kunagi midagi, suurlinna tuled siia ei ulatu.

Seega, jooks, jooks, jooks, nüüd on vaja sundida end unega võideldes kiiremale käigule, et jõuda bussi sooja unepessa ja tööle Maxima poodi.

Kahjuks näeb neiuke lõõtsutades peatusse jõudes üksnes bussi tagatulesid – niipalju siis vaimusilmas ette mõnuletud pooltunnist. Ja appi, mis öeldakse töökohal!

Aga vanarahvas teab lahendusi: kus häda kõige suurem, seal abi kõige lähem.

Häätava hädalise korjab peale esimene reka. Kuhu minek – Maximasse – selge, sobib, sina tuku, mina peatun Maxima juures. Sõit läheb lepase reega, mööda teeäärsetest metsadest ja tuledes taludest, asulatest, linnadest ... on mõnus ja soe, autoraadio mängib sulneid viise, tegelikkus seguneb loovalt unenäoga, ei tahagi, et teekond niipea lõpeks...

Aga mürtsti! Äratus, elu saab sind kohe kätte. Siin palun on Maxima – neiuke kiirustab töökohale, aga midagi on nagu valesti. Uni on nagu peoga pühitud. Maxima pood nagu ikka Maxima pood, igal pool sama Maxima pood, ainult et koduse Leedu asemel seekord väike iseärasus – selgub, et tere tulemast Eesti Vabariiki! Uni oli nii magus, et teekond läbi kolme Balti riigi lõppes leedulannale eestikeelses Maximas.

Andis seda asja alles klaarida, siin ju keegi leedu keelt ei oska, leedu tüdruk veel vähem eesti keelt. Lõpuks paluti appi koguni Leedu aukonsul Eesti Vabariigis, kes Leedu kodaniku tekitatud segadust klattis ja tüdruku riikidevahelisest skandaalist välja aitas.

Igatahes kuulsaks ja laulu sisse see tüdruk sai ja Tartu folklooris on tal jätkuvalt kindel koht. Niisiis ära mitte mõtlegi, et elu on igav ja hall, sest õhtuks võib üllatus alati kohale jõuda ja pöörata halli hommikuse unenäo värviliseks tegelikkuseks.

2. Vali õige lauselõpp loetud teksti põhjal.

1. Üks tundmatu Leedu neiu üllatas paar aastat tagasi a) iseennast b) kogu maailma c) eestlasi

2. Neiu ärkas hommikul a) õigel ajal b) liiga vara c) liiga hilja

3. Hommikul bussiga Maxima poodi töөлēsõitmine a) ei meeldinud neiuale b) jättis neiu ükskõikseks c) meeldis neiuale

4. Neiu lootis bussis a) veel veidi mõnusalt tukastada b) kauneid loodusvaateid imetleda c) telefonist uudiseid lugeda

5. Ta jäi aga bussist maha a) sest käis liiga aeglaselt b) kuigi jooksis kõigest väest c) nagu seda oli varemgi juhtunud

6. Neiu aitas hädast välja möödasõitev rekajuht, kes a) sõitis samuti Maxima poodi ja lubas neiu sinna ära viia b) kes sõitis Maxima poest nagunii mööda ja lubas neiu Maxima poe juures maha lasta c) kes lubas Maxima poe juurde sisse sõita, kuigi see jäi tema teest veidi kõrvale

7. Neiu a) ajas sõites juhiga mõnusalt juttu b) jäi soojas autos magama c) jälgis tee kõrval mööduvaid vaateid

8. Kui auto järsku peatus, siis neiu ärkas ja a) küsis juhilt, kus nad on b) vahetas juhiga telefoninumbrid c) jooksis ruttu tööle

9. Töökohas tabas neiu aga üllatus: a) see ei olnudki Leedu Maxima pood b) keegi ei rääkinud leedu keeles c) pood oli suletud

10. Neiu oli jõudnud Eestisse ja a) oli selle üle rõõmus b) sellest tekkis parasjagu segadust c) hakkas seda kuuldes nutma

11. Leedu aukonsul a) aitas neiu probleemi lahendada b) otsis neiuale tõlgi c) võttis ühendust neiu tööandjaga

12. Leedu neiu seiklusest a) ei tehtud Eestis eriti välja b) räägiti Eestis päris palju c) kirjutati Eestis raamat

3. Vali loetud teksti põhjal õige tähendus ja seleta väljendite kasutust tekstis.

1. ületas tublisti meediakünnise a) ei olnud üldse väärt meedias avaldamist b) oli kindlasti väärt meedias avaldamist.

2. ärkab hommiku hakul a) ärkas vara hommikul b) ärkas hilja hommikul

3. värvib käsikaudu huuli a) värvib hooletult huuli b) värvib korralikult huuli

4. minekust ei pääse a) ta tahab minna b) ta peab minema

5. punkt kell kaheksa a) enne kaheksat b) täpselt kell kaheksa

6. provintsineiu a) keskuses elav neiu b) ääremaal elav neiu

7. suurlinna tuled siia ei ulatu a) see koht on suurlinna lähedal b) see koht on suurlinnadest kaugel

8. vaimusilmas a) unenäos b) kujutluses

9. kus häda kõige suurem, seal abi kõige lähem a) suure probleemi korral tuleb ootamatu abi b) suure probleemi korral tuleb väike abi

10. hädaline a) abivajaja b) segaduses olija

11. reka a) haagisega suur veok b) väike sõiduauto

12. läheb nagu lepase reega a) sujub mõningate probleemidega b) sujub ilma probleemideta

13. elu saab sind kätte a) tegelikkus rõõmustab sind b) tegelikkus jõuab kohale

14. uni on nagu peoga pühitud a) uni on kadunud b) uni ei taha kaduda

15. andis asja klaarida a) olukorda lahendada oli keeruline b) olukorda lahendada oli lihtne

16. klattis segadust * a) ajas asja korda b) ajas asja segasemaks

17. sai laulu sisse a) temast räägiti ja kirjutati palju b) temast sai laulja

18. pöörab halli unenäo värviliseks tegelikkuseks a) muudab huvitava unenäo igavaks reaalsuseks b) muudab igava kujutluse huvitavaks reaalsuseks

4. Vasta iga küsimusele oma arvamuse järgi vähemalt kahe eri vastusega. Kasuta seejuures ka harjutuse 3 väljendeid.

1. Miks neiuga selline äpardus juhtus?
2. Miks autojuht neiut õiges kohas üles ei äratanud?
3. Kuidas oleks saanud probleemi lahendada ilma aukonsuli abita?
4. Kas sul on olnud mingeid meeldejäävaid kogemusi seoses võõras kohas üles ärkamisega?

Jutusta mõnest.

5. Kas sul on olnud mingeid meeldejäävaid kogemusi seoses seiklustega teistes riikides?

Jutusta mõnest.

5a. Leia paarid.

1) tublisti <i>h</i>	a) mõnusalt aega veetma, end hästi tundma
2) sikutama	b) eriline iseloomulik omadus või tunnus
3) uinak	c) kergelt, lühidalt magama
4) vilksama	d) tugevasti tõmbama
5) töötama	e) mahe, armsalt ja meeldivalt mõjuv

6) üksluine	f) ühetaoline ja igav
7) lõõtsutama	g) autostopiga sõitma
8) mõnulema	h) suurel määral, palju, rohkesti
9) hääletama	i) probleeme, suhteid selgitama, lahendama
10) tukkuma	j) lootust andma
11) sulnis	k) selgitama, korda ajama
12) iseärasus	l) lühike magamine, kerge uni
13) klaarima	m) kiiresti silme eest või mõttest läbi liikuma
14) klattima	n) kiiresti ja kuuldavalt hingeldama

5b. Kirjuta lünka sobiv sõna a-osa esimesest tulbast õiges vormis.

1. Ta oli täna hommikul liiga vara tõusnud ja jäi seepärast töökoosolekul *tukkuma*.
2. Meie firma _____ on omavahel jagatud töölaual.
3. Poeg _____ vanematele, et tuleb seekord kindlasti õigel ajal koju.
4. _____ nüüd oma erimeelsused ära ja läheme tööga edasi.

5. Pärast finišeerimist istus sportlane _____ murule.
6. Kõik bussipiletid olid välja müüdnud ja nii ei jäänud muud üle, kui minna tee äärde _____.
7. Õpilased on viimase aasta jooksul _____ arenenud.
8. Korraks _____ mul läbi pea mõte, et asi on kahtlane, kuid ma ei pööranud sellele tähelepanu.
9. Kui õppimine on _____, pole ime, et õpilased tundides igavlevad.
10. Tüdruk vaatas _____ pilguga oma armsamale otsa.
11. Koer _____ rihma, sest tahtis kiiremini edasi liikuda.
12. Inimesed _____ vabaõhukohvikus kontserti kuulates.
13. Asutuse siseprobleeme pole mõistlik ajakirjanduse kaudu _____ hakata.
14. Mees tegi pärast lõunasööki väikese _____.

5c. Ütle lause, milles on üks a-osa sõna. Ära ütle seda sõna välja, vaid koputa selle asemel lauale. Kaaslased pakuvad, mis sõna su lausesse sobib.

Tahaksin praegu lihtsalt niisama KOPUTUS.

6. Töötage paaris. Tehke improdialoog kehalise kasvatuse õpetaja ja õpilase vahel. Õpetaja soovib panna õpilased mingit ala harjutama (mõelge ala ise välja). Õpilane ei taha selle alaga tegeleda.

Dialoogis kasutage ka tabelis olevaid sõnu. Kasutatud sõnad märkige ära.

Õpetaja: Nii, jätkame tundi kõrgushüppega. Vaatame, kes suudavad ületada algkõrguse, Õpilane: Appi! Seda kõrgust ma küll ei ületa.

üllatus	iseärasus	lõõtsutama	segane	vilksama
hääletama	töötama	kuulus	tegelikkus	appi! +

hall	skandaal	uinak	kindel	pääsema
käsikaudu	ületama +	jätkuvalt	seiklus	unenägu
mõnulema	värviline	võitlema	segadus	üksluine

7a. Moodusta tegusõnast nimisõna (mitte *mine*-lõpuline).

üllatama – *üllatus*

minema –

uinuma –

jooksma –

äratama –

käima –

seiklema –

mõnulema –

riskima –

töötama –

ulatuma –

võitlema –

ületama –

7b. Moodusta omadussõnast nimisõna.

tegelik – *tegelikkus*

iseäralik –

segane –

kiire –

magus –

värviline –

tubli –

väike –

soe –

sulnis –

8a. Kirjuta lünka harjutuse 7 nimisõna õiges vormis.

1. *Üllatusi* võib olla nii meeldivaid kui ka ebameeldivaid.
2. Sellist _____ ma küll ei oodanud!
3. Mida rohkem ma teda kuulasin, seda suuremasse _____ ma sattusin.
4. Võin öelda, et olen viimasel ajal tema _____ järjest enam uskumas.

5. Tõuse üles, ega tööle _____ sa nagunii ei pääse!
6. Ta ärkas _____ täiesti puhanuna.
7. Ei saa elada liiga palju kujutlustes, ilma _____ tähelepanu pööramata.
8. Kuidas mõjutavad inimeste _____ nende geenid?
9. Ta hingeldas kiirest _____.
10. Kes sinu _____ jõuab kiita!
11. Olen siiani _____ ilma kahjulike tagajärgedeta pääsenud.
12. Hakkan oma uue töökaaslase _____ juba vaikselt harjuma.
13. _____ peab ikka alati maandama.
14. Hindan nende kommade _____, aga mitte _____.
15. Poisid söötsid ägedalt _____.
16. Neiu pilgu _____ sulatas kõigi südamed.

8b. Kasuta kordamööda ülesande 7 a- ja b-osa nimisõnu ning ütle lauseid loetud teksti põhjal.

Leedu neiut tabas ühel tööpäeval tõeline üllatus. Ta pidi kiiresti kohanema muutunud tegelikkusega.

9a. Tutvu sõnade *selge see, seega, appi, mürtsti, koguni* kasutamisega.

selge see = täiesti arusaadav (kõnekeelne)

Selge see, et ma talle millegagi närvidele käin.

Selge see, et kell kuus on liiga vara ärgata.

seega = kokkuvõttena, järeldusena (eelnevast)

Ilm oli väga halb, seega otsustasime matkale mitte minna.

Ta on kogenud ja aktiivne töötaja, seega võime meie uue projekti juhtimise talle usaldada.

appi! = rõhutab ehmatust, imestust, arusaamatust vm tunnet (kõnekeelne)

Appi, ma olen oma võtmed koju unustanud ja uks on lukus!

Appi, kuidas ta sai nii rumal olla!

mürtsti! = kõva pauguga, äkki (kõnekeelne)

Äkki kuulsime, kuidas riiul mürtsti kokku varises.

Ta ütleb sageli oma mõtted mürtsti välja.

koguni = rõhutab järgnevat sõna või lauseosa, vastupidi sellele, mida võiks oodata; lisaks kõigele

Ta oli nii näljane, et sõi koguni kolm taldrikutäit suppi.

Mind valiti koguni meie töörihma juhiks.

9b. Kasuta lüngas sobivat sõna ülesandest a-osast. Seleta lause tähendust.

1. _____, et üleliia mugavalt keegi end siin ei tunne ja edu saavutamiseks on vaja korralikult tööd teha.
2. Mees tormas välja ja lõi ukse tagantkäät _____ kinni.
3. Ilm praegu rannamõnused ei soosi, _____ tuleb leida muid võimalusi puhkuse veetmiseks.
4. Meile esineb andekas noormuusik, kes on sellel aastal _____ kolm konkursivõitu taskusse pannud.
5. _____, kuidas ta ometi nii lollilt sai käituda?
6. Ma ütlesin oma mõtte _____ välja ja jäin ootama kaaslaste reageeringut.
7. Imede õöl langevad hinnad _____ kolmkümmend protsenti
8. Külma ilm nõrgendab meie organismi, _____ oleme ka haigustele vastuvõtlikumad.

9. _____, et ma tahan sinna peole minna!

10. Ansambli Vennaskond üks tuntud laule on „_____ ma vajan armastust!“

9c. Esita küsimusi. Vasta, kasuta vastuses sõnu *selge see, seega, appi, mürtsti* või *koguni*.

10. Töötage paaris. Arutlege järgmiste väidete üle nii positiivsest kui ka negatiivsest küljest.

- Häälletamine on väga hea viis ühest kohast teise jõudmiseks.
- Kell kaheksa hommikul on sobiv aeg töö alustamiseks.
- Üksluine töö on parem kui väga vaheldusrikas töö.
- Võõras riigis peaks püüdma rääkida selle riigi keelt.
- Välismaal on parem töötada kui kodumaal.
- Kõik inimesed peaksid teatud aja järel töökohta vahetama.
- Väikesed seiklused on igale inimesele hädavajalikud.

11. Kirjuta kaks teksti.

1. Kirjuta emotsionaalne vabas stiilis tekst mõnest meeldejäädud sündmusest seoses ootamatute seiklustega. Kasuta tekstis ka harjutuste 3, 5 ja 6 sõnu.

2. Kirjuta arvamustekst harjutuse 10 mõne väite teemal. Kasuta tekstis ka harjutuse 9 sõnu.

NELJAS TEEMA. VANUS JA ELUKESTEV ÕPE

1a. Vaata pilti ja arva, millest tuleb tekstis juttu.

Foto: Aldo Luud

1b. Loe teksti ja võrdle selle sisu oma arvamusega.

ÜLIÕPILASENA EDASI, PENSIONÄRINA TAGASI

Kuidas võib igati tavalisest 60-aastasest inimesest saada lõhestunud isiksus, kes on täiega kimbatuses ega tea enam isegi, kes ta on? See võib juhtuda kergesti.

Astud ühel päeval näiteks Tartus rongi, et pealinna sõita. Ostad muidugi üliõpilase sooduspileti, sest oled sügisest saati staatuse poolest magistriõppe tudeng, eesmärk saada eesti keele õpetajaks teise emakeelega inimestele. Hämmastuse ja elevusega oled juba märganud, et sulle pakutakse ootamatult mitmekesiseid eluvõimalusi, mis on igati ülikoolilinna väärilised –

protsenti teatri- ja kinopiletitest ja raamatuostul, sõidusoodustust ja isegi pangalaenu. Seega – oled jätkuvalt noor ja kannad kevadet rinna sees.

Sätid end rongis mõnusalt sisse, võtad arvuti sülle, paned aurava kohvi lauale ja prillid ninale. Ning siis saabub vagunisaatja oma protseduurile.

„Teie kodanik, peate juurde maksma, soodustus kehtib ainult üliõpilastele!“

See ma ju olen.

Kuigi, kahtlustan, et väljanägemine on mul vist tõesti pigem nagu parim enne möödas professoril, kes kaitses oma doktoritöö eelmisel sajandil.

Kõiksugu dokumendid läbi puurinud, jõuame koos piletikontrolliga arusaamisele, et näin küll veidi kulunud, aga olen ikkagi üliõpilane. Võit jääb mulle, mitte et see seekord eriti magus oleks, kuna tundub, et ülejäänud sõitjaskond vaatab kogu etendust kes kahjurõõmsalt, kes haletsedes pealt.

Olgu see viimane kord, kui tudengipiletiga tähtsalt vehin. Töotan, et edaspidi pean ennast eakohasemalt ülal.

Jõuan pealinna ja komberdan seal tujutult ringi, peale selle, et olen vana, tundub et ka vaene, enesekindlus langeb otsemaid alla Kroonlinna nulli.

Seega – asjad aetud, sean end tagasiteele, valides seekord Lux Expressi. Väldin meelega rongi, kus harrastatakse kommet inimese vanust talle häälekalt nina peale kirjutada.

Bussipiletit ostes teatan kõlava häälega, et palun täispiletit ja Tartusse.

Bussijuht vaatleb mind hoolikalt – ta pole kade ja pakub ennast loomulikult heategijaks. Selgub, et 60-aastasele müüakse 40-protsendilise soodustusega pilet. Kust ta selle peale tuleb? Kes siin 60-aastane on? Muidugi jälgivad proua eaküsimuse lahenduskäiku teised kodanikud-piletiostjad ees ja taga taas huvi ja tähelepanuga.

Ei ole armu ega halastust maapeal, loogikast rääkimata. Ühel päeval saad reisida hommikul kui üliõpilane ja samal õhtul tagasi kui pensionär.

Peaasi on tujul mitte langeda lasta. See vist ongi elukestev õpe.

2. Otsusta, kas väide on õige või vale. Kommenteeri õiget väidet ja paranda vale väide.

1. Kuuekümnendaastased inimesed ei kahtle enam endas, vaid teavad, kes nad on.
2. Loo peategelane ostab sooduspileti, sest üliõpilasele on see ette nähtud.
3. Tartu linn pakub oma elanikele erisuguseid soodustusi.
4. Loo autor on hingelt noor.
5. Piletikontroll ei usu, et loo autor on üliõpilane.
6. Ülejäänud reisijad sekkuvad loo autori ja piletikontrolli vestlusesse.
7. Loo peategelane mõtleb, et edaspidi ta enam tudengisoodustusega piletit ei osta.
8. Tallinnas tunneb loo peategelane end nagu turist.
9. Tagasi koju sõidab loo peategelane bussiga, sest rongipiletid on välja müüdnud.
10. Bussijuht soovib loo peategelasele head teha.

3. Vali õige tähendus loetud teksti põhjal. b. Seleta väljendite kasutust loetud tekstis.

- 1) lõhestunud isiksus a) inimene, kelles võitlevad mitu eri poolt b) inimene, kelle hing on haige
- 2) täiega kimbatuses a) täiesti segaduses b) täiesti väsinud
- 3) staatuse poolest tudeng a) tudengiks saada soovija b) tudengi rollis olija
- 4) hämmastusega a) suure uhkusega b) suure imestusega
- 5) elevusega a) rõõmsa erutusega b) imeliku tundega
- 6) kannad kevadet rinna sees a) oled rõõmsameelne b) oled hingelt noor
- 7) sätid end sisse a) istud ja paned oma asjad enda jaoks mugavalt b) ajad reisikaaslastega mõnusat juttu
- 8) parim enne möödas professor a) pensionieas professor b) varem professorina töötanud inimene
- 9) pean ennast eakohasemalt ülal a) käitun vastavalt vanusele b) mu hing on alati noor
- 10) komberdan ringi a) käin kergejalgselt b) käin vaevaliselt

11) enesekindlus langeb alla Kroonlinna nulli a) tunnen ennast äärmiselt ebakindlalt b) tunnen ennast järjest enesekindlamalt

12) inimese vanust talle nina peale kirjutada a) inimese vanusest mitte välja tegema b) inimesele tema vanust rõhutama

13) ei ole armu ega halastust maapeal a) kõik inimesed on sinu vastu kurjad b) ajad kõik asjad segi

14) elukestev õpe a) pidev läbikukkumine eksamitel b) pidev õpe läbi kogu elu

4. Vasta iga küsimusele oma arvamuse järgi vähemalt kahe erineva vastusega. Kasuta seejuures ka ülesande 3 väljendeid.

1. Mis probleemid tekkisid loo peategelasel rongis ja bussis piletit ostes?

2. Kuidas oleks loo peategelane võinud nendes situatsioonides teisiti käituda? Mis tagajärjed sel oleks olnud?

3. Miks tundis loo peategelane end oma vanuse rõhutamise tõttu häiritult?

4. Kas sul on olnud mingeid meeldejäävaid kogemusi seoses sõiduga ühistranspordis? Jutusta mõnest.

5. Kas sul on olnud mingeid meeldejäävaid kogemusi seoses vanusega? Jutusta mõnest.

5a. Leia paarid.

1) sättima	a) kindlat lubadust andma
2) aurama	b) teatavale vanusele sobiv
3) läbi puurima	c) hea meel teise ebaõnnestumise üle
4) kulunud	d) valmistuma, ettevalmistusi tegema

5) kahjurõõmsalt	e) teisele väga kaasa tundma, teise ebaõnne üle õnnetu olema
6) haletsema	f) soovitud asendisse panema
7) vehkima	g) midagi ägedalt üles-alla või edasi-tagasi liigutama, et endast märku anda
8) tõotama	h) kõvasti, valjusti
9) eakohane	i) põhjalikult uurima
10) komberdama	j) kellegi säästmine, kellegi probleemi leevendamine
11) seadma	k) kuumast põhjustatud auru erituma
12) häälekalt	l) vaevaliselt liikuma
13) halastus	m) värskuse kaotanud

5b. Kirjuta lünka sobiv sõna a-osa esimesest tulbast õiges vormis.

1. Ta _____ oma sõpradele, et ei reeda nende usaldust kunagi.
2. Sportlased elasid võistkonnakaaslastele _____ kaasa.
3. Bussist mahajäänud naine hakkas ägedalt kätega _____, et bussijuht teda märkaks.

4. Kalasupp _____ taldrikul nii isuäratavalt, et kõht läheb silmapilkselt tühjaks.
5. Mõned inimesed kipuvad end _____, selle asemel, et probleemidele lahendust otsima hakata.
6. Firmajuht muigas _____, kui kuulis, et konkurentide äri ei lähe eriti hästi.
7. Purjus mees _____ baarist välja ja hakkas kätega vehkides taksot püüdma.
8. Tudeng oli õppejõu soovitatud artiklid otsast lõpuni _____.
9. Ta otsustas näidata _____ ja andestada oma vaenlasele.
10. Tema lemmikpüksid olid juba nii _____, et ta pidi need suure kahjutundega ära viskama.
11. Õpilased peaksid koolis lugema _____ raamatuid, siis tunnevad nad lugemisest rohkem mõnu.
12. Enne uuele töökohale asumist _____ ta endale selged eesmärgid.
13. Enne peole minekut _____ ta hoolikalt oma juukseid ning riideid.

5c. Ütle lause, milles on üks a-osa sõna. Ära ütle seda sõna välja, vaid koputa selle asemel lauale. Kaaslased pakuvad, mis sõna su lausesse sobib.

Mu jalad oli peale trenni nii väsinud, et ma vaevu KOPUTUS koju.

6. Tehke improdialoog piletikontrolli ja piletita sõitja vahel.

Piletikontroll: Lugupeetud kodanik, palun esitage oma pilet. Sõitja: Kas te tõesti kahtlustate, et ma sõidan ilma piletita?

töötama	isiksus	kõiksugu	kahtlustama	vehkima
---------	---------	----------	-------------	---------

komme	kodanik	aurama	soodustus	kõlav
mitmekesine	kehtima	kimbatus	tähtis	sättima
piletikontroll	elukestev	kahjurõõmsalt	eesmärk	vältima
kulunud	hämmastunud	haletsema	tujutu	kaitsma

7a. Tutvu sihitise kasutamise seletusega.

Sihitis on osastavas käändes, kui:

- kirjeldatakse tegevusprotsessi (mitte selle tulemust), nt *õpin eesti keelt, valmistan torti, joonistan lilli*
- sõna nõuab alati osastavat, nt *armastan loodust, juhin autot, kallistan sõpru*
- tegevuse objektiks on ebamäärane hulk, nt *ostsin leiba, õppisin sõnu*
- eituse korral, *ma ei söö sibulat, me ei õpi uusi sõnu*

Sihitis on omastavas käändes, kui

- tegevusobjekte on üks ja kirjeldatakse tegevuse tulemust, nt *õpin eesti keele selgeks, valmistan tordi, esitan küsimuse, saadan paki.*

Sihitis on nimetavas käändes, kui

- on tegemist kindlate tegevusobjektidega mitmuses ja kirjeldatakse tegevuse tulemust, nt *valmistan tordid, joonistan lilled, esitan küsimused, saadan pakid.*
- kasutatakse umbisikulist vormi, käskivat kõneviisi või konstruktsiooni *on vaja + ...* ja kirjeldatakse tegevuse tulemust, nt *valmistatakse tort, valmistatakse tordid, joonista lill, joonistage lilled, on vaja esitada küsimus, esitati küsimused, saadeti pakk, saadeti pakid.*

7b. Tutvu sihitise kasutusnäidetega lugemistekstist ja leia iga näite juurde sobiv seletus.

1. Ostad muidugi **üliõpilase sooduspileti**.
2. Sulle pakutakse ootamatult **mitmekesiseid võimalusi** – **protsenti** teatri- ja kinopiletitest ja raamatuostul, **sõidusoodustust** ja isegi **pangalaenu**.
3. Sätid end rongis mõnusalt sisse, võtad **arvuti** sülle, paned **aurava kohvi** lauale ja **prillid** ninale.
4. Kuigi, kahtlustan, et väljanägemine on mul vist tõesti nagu professoril, kes kaitses oma **doktoritöö** eelmisel sajandil.
5. Kõiksugu **dokumendid** läbi puurinud, jõuame koos piletikontrolliga arusaamisele, et olen ikkagi üliõpilane.
6. Ülejäänud sõitjaskond vaatab kogu **etendust** pealt.
7. Väldin meelega **rongi**, kus harrastatakse **kommet** inimese vanust talle häälekalt nina peale kirjutada.
8. **Bussipiletit** ostes teatan kõlava häälega, et palun **täispilet** ja Tartusse.
9. Bussijuht vaatleb **mind** hoolikalt.
10. Selgub, et 60-aastasele müüakse 40 protsendise soodustusega **pilet**.
11. Muidugi jälgivad proua eaküsimuse **lahenduskäiku** teised kodanikud-piletiostjad.

8. Kirjuta lünka sobiv sihtis õiges käändes. Põhjenda sihitise käände kasutust.

Esimene osa

1. Viimase Tallinna reisi ajal tundsin mitu korda _____ ?
2. Kõik algas sellest, et sellel sügisel anti mulle täiesti uus _____ : olen nüüd jälle üliõpilane ja soovin saada eesti keele õpetajaks.

3. Loodan oma _____ saavutada ja olen valmis selle nimel palju tööd tegema.
4. Meile õpetatakse palju _____ ja kuigi see on huvitav, olen sageli ka üsna väsinud.
5. Ühel päeval mõtlesin õppetööst pisut puhata, sõita Tallinnasse ja nautida _____.
6. Otsustasin valida transpordivahendiks _____, sest polnud sellega ammu sõitnud.
7. Istusin mõnusalt oma kohale, panin _____ ette ja mõtlesin, et loen kõigepealt _____ läbi.
8. Varsti tuli aga vagunisaatja ja palus mul esitada oma _____.
9. Vagunisaatja vaatles mu _____ ja ütles, et mulle soodustus ei kehti.
10. Esitasin talle oma _____.
11. Piletikontroll puuris mu _____ mitu minutit.
12. Kaasreisijad vaatasid huviga _____ pealt.
13. Saavutan lõpuks _____, aga see ei tee mulle rõõmu.
14. Tundsin, et kaotasin kogu _____.
15. Ma ei soovi, et mulle kogu aeg mu _____ rõhutatakse.
16. Tagasi koju sõidan bussiga ja soovin seekord osta _____.
17. Bussijuht aga pakub mulle _____.
18. Kaasreisijad jälgivad jälle huviga sündmuse _____.

19. Säilitan ikka _____.

20. Mõtlen, et ise ju soovisin _____.

9a. Tutvu sõnade *täiega, igati, otsemaid, meelega* kasutamisega.

täiega (kõnekeelne) - väga suurel määral, täiesti, täielikult

*Ma nautisin seda pidu **täiega**.*

*Sul ikka **täiega** vedas!*

igati = igas suhtes, igas mõttes, igal moel

*Ta proovis **igati** meid lõbustada, kuid see ei õnnestunud.*

*Äikesekartus on **igati** põhjendatud.*

otsemaid = kohe, lühikese aja jooksul, väga kiiresti

*Õue lastud kass ronis **otsemaid** kõrge puu otsa.*

meelega = kindla kavatsusega, mitte kogemata, tahtlikult

*Vahel tundub, et õpetaja annab meile **meelega** ülesandeid, millega me hakkama ei saaks.*

9b. Kasuta lüngas sobivat sõna a-osast. Seleta lause tähendust.

1. Hakkame _____ liikuma, muidu jääme äikese kätte.

2. Meie idufirmadele on kevad olnud _____ edukas.

3. Ma olen _____ väsinud, viskan kohe pikali.

4. Pärast lõunat läksid nad _____ kontorisse tagasi tööle.

5. Ma arvan, et ta ütles seda _____, et mind provotseerida.

6. Nautisin kontserti _____, laulsin igale loole kaasa.

7. Ma arvan, et nutikell on _____ hea investeering

8. Ma tegin selle koogi _____ eriti magusaks, teades, et sa armastad seda.

9c. Esita küsimusi. Vasta, kasutades a-osa sõnu sõnu.

*Küsimus: Kas sa oled näinud filmi „Mandariinid“? Vastuseid: Olen ja minu meelest on see **täiega** hea film. Olen ja **igati** soovitan seda vaadata. Jah, mu sõber kutsus mind kinno ja ma olin **otsemaid** nõus.*

10. Arutlege järgmiste väidete üle nii poolt kui ka vastu.

- Ülikoolis tasub õppida igas vanuses.
- Riik peaks kodanikele rohkem sõidusoodustusi pakkuma.
- Juhuslike reisikaaslastega on väga huvitav tutvust sobitada.
- Tallinn on Eesti kõige huvitavam koht.
- Iga inimene peaks omandama mitu eriala.
- Koolis peaksid töötama ainult noored õpetajad.
- Eestis on parem sõita bussiga kui rongiga.
- Eestis peaks olema rohkem eesti keele õpetajaid.

11. Kirjuta kaks teksti.

1. Kirjuta emotsionaalne vabas stiilis tekst mõnest meeldejäädud sündmusest seoses vanusega või sõiduga ühistranspordis. Kasuta tekstis ka ülesannete 3, 5 ja 6 sõnu.

2. Kirjuta arvamustekst ülesande 9 mõne väite teemal. Kasuta tekstis ka ülesande 9 sõnu.

VIIES TEEMA. ÄÄREMAA JA LOODUS

1a. Vaata pilti ja arva, millest tuleb tekstis juttu.

Foto: Marika Kullamaa

1b. Loe teksti ja võrdle selle sisu oma arvamusega.

KUREMARJAMÄNG

Meerapalu on paik Peipsi veerel Tartu maakonna viimases kolkas, karuperses, kus kevadel suursoos õhetab jõhvikaõis. Emajõelinnast Tartust saab sinna kaks korda päevas autobussiga, mille esiotsas võiks vabalt põleda tuluke „Tunne kodumaad”, sest igiliikur sõuab Meerapalusse mööda tolmuseid teid kaks ja pool tundi. Linnast lahkudes on sõiduk kaasmaalasi tuubil täis, vahekäigus seistakse isegi püsti, pärast Mehikoormat jääb bussi paar Peipsiveere kohalikku moori, mina nende hulgas, ja küla superstaar, kel meri ikka alati põlvini. Meerapallu sõidan

sisse juba üksi, käevangus korvid linnakraamiga. Edasi tee enam ei lähe, sest Emajõe Suursoo astub ette, buss keerab ringi ja jääb külla ööbima, et hommikuse reisiga tagasi purjetada.

Meerapalu on venemoeline ridaküla, majad tihedasti üksteise kõrval, ürgloodus võimust võtmas, hundid-karud kõikjal sees. Ometi on siin-seal majade juures näha kasvamas vägevast sinetavat kuulsat Peipsi sibulat. Ja ikka on siin ka inimesenatukesi kõndimas: on muheda jutuga Uno, kes niidab su õuepealse, euromees Meelis, kes teatab saladuslikult murakate valmimise kellaaja, kaks noorepõlvesõbrannat Leidat, kes sulle vett ja kanamuna ei keela. Veel kalamehed Jaan ja tema kolm venda, kes täitsa ise mõtlesid, et teeks üle kanali uue silla ja harvendaks võsa, et saaks vabalt Peipsijärve randa kõndida. Ja tegidki valmis, eurofondi tõuketoetusega.

Külarahvale oled nende linnasaks ja sellisena omaks võetud, tervituse asemel öeldakse tavapäraselt: kala said? Igasugu jutte räägitakse sulle veel. Näiteks seda, kuidas ennevanasti nõuka ajal oli septembris kindel kuupäev, kui tohtis kuremarjale minna, ei enne. Miilits võttis su muidu kinni ja tegi ata. Muidugi ei olnud ühelgi terve mõistusega maainimesel võimalik käituda ettekirjutuse järgi: tähelepanu, valmis olla, start. Kuremarjale mindi ikka kohe siis kui mari ümmargune, sest see oli ja on kala kõrval tähtis elatusallikas. Korjati soos kartulikotid täis ja valati toapõrandale ootama Riia tureisei. Marju oli toas vööst saati. Tihti tuli soos koos kuremarjapangedega kõigest väest kui viimane pätt ja kaabakas põgeneda, sest vahele ei olnud luksust jääda: muidu võeti marjad ja jäid oma kopikast ilma. Nii see aastaring siin käib, tundub, et kõike on vähe: inimesi, raha, pole enam poodi ega koolimaja. Ainult kuremarjad hakkavad Emajõe Suursoos varsti jälle punetama kui rubiinid, nende puuduse üle pole põhjust kurta. Ja kalliskivid on ju teadupärast tütarlapse parimad sõbrad.

2. Vali õige lauselõpp.

1. Meerapalu on koht Tartu maakonna a) äärealal b) keskel c) lähedal
2. Meerapalu asub a) suure mäe ääres b) suure soo ääres c) suure jõe ääres
3. Tartu-Meerapalu buss sõidab a) võimalikult otsest teed mööda b) eri päevadel eri teed mööda c) läbi erinevate kohakeste
4. Buss on a) alati rahvast täiesti täis b) enamasti pooltühi c) reisi alguses täis ja lõpus tühi.
5. Meerapalus a) elab vähe kohalikke inimesi b) elavad põhiliselt suvitajad c) elab palju erisuguseid inimesi

6. Kohalikud inimesed on a) kinnised ja omaette hoidvad b) kavalad ja pealetükkivad c) lahked ja sõbralikud

7. Vanasti mindi jõhvikaid korjama a) alati kindlal kuupäeval b) siis kui nähti naabreid täis marjakorvidega soost tulemas c) kohe kui võimalik

8. Jõhvikaid saadi Meerapalu soost a) väga palju b) kord palju, kord vähe c) mitte eriti palju

9. Sageli pidid marjakorjajad a) end miilitsa eest varjama b) end vihma eest varjama c) end loomade eest varjama

10. Meerapalu on viimaste aastakümnetega a) kõvasti arenenud b) püsinud muutumatuna c) jäänud viletsamaks

11. Jõhvikad on a) väga kallid marjad b) väga haruldased marjad c) väga kaunid marjad.

3. Vali õige tähendus loetud teksti põhjal ja seleta väljendite kasutust tekstis.

1. Kuremarjad a) soos kasvavad marjad b) marjad, mida söövad kured c) jõhvikad

2. Peipsi veerel a) Peipsi peal b) Peipsi ääres c) Peipsi kohal

3. Viimases kolmas, karuperses a) kohas, kus palju metsloomi b) üksikus kohas keskustest kaugel c) imelise loodusega kohas

4. Buss „Tunne kodumaad“ a) buss, mis sõidab sihtkohta tee kõrvale jäävatesse kohtadesse sisse sõitmata b) buss, mis sõidab sisse paljudesse tee kõrvale jäävatesse kohtadesse c) buss, mis sõidab tee kõrvale jäävatesse kohtadesse sisse reisijate soovi korral

5. Igiliikur a) sõiduk, mis on hakanud siin sõitma alles hiljuti b) sõiduk, mis on sõitnud siin juba ammu c) sõiduk, mis sõidab lõputult kaua

6. Tuubil täis a) pooltäis b) täpselt täis c) väga täis

7. Paar moori a) mõned eakamad naised b) mõned nooremad naised c) mõned kaunimad naised

8. Tal on meri põlvini a) ta armastab merd b) ta on hea ujuja c) ta ei karda midagi

9. Käevangus korvid linnakraamiga a) käevarrel korvid linnast toodud asjadega b) käevarrel korvid ilusate asjadega c) käevarrel korvid metsasaadustega

10. Venemoeline a) vene stiilis b) venekeelne c) venemeelne

11. Ürgloodus võtab võimust a) metsik loodus hakkab vähenema b) metsik loodus on selline nagu alati c) metsik loodus levib järjest enam

12. On ka inimesenatuksi kõndimas a) on näha ka mõnda inimest b) on näha ka noori inimesi c) on näha ka päris palju inimesi

13. Linnasaks a) linnas elav, loodust ja maaelu vähe tundev inimene b) linnas elav maaelu vastu huvi tundev inimene c) linnas elav saksa päritolu inimene

14. Oled omaks võetud a) sind peetakse võõraks b) sind tuntakse ära c) sind arvatakse kogukonda

15. Ennevanasti a) palju aega tagasi b) veidi aega tagasi c) mõnevõrra aega tagasi

16. Nõukaajal a) Eestis eelmisel sajandil b) Eestis üle-eelmisel sajandil c) Eestis aastatel 1940–1991

17. Tegi ata a) võttis marjad ära b) karistas c) pidas loengu

18. Marju oli vööst saati a) marju oli väga palju b) marjad olid väga suured c) marju oli mõnes kohas

19. Viimane pätt ja kaabakas a) tundmatu isik b) tõeline kurjategija c) täielik professionaal

20. Kalliskivid on tütarlapse parimad sõbrad a) materiaalsed väärtused kindlustavad hea elu b) on hea kui väarisasjad ei võta kodus palju ruumi c) inimesed on rohkem väärt kui ehted

4. Vasta igale küsimusele oma arvamuse järgi vähemalt kahe eri vastusega. Kasuta seejuures ka harjutuse 3 väljendeid.

1. Miks loo peategelane Meerapalus käib?

2. Kuidas Meerapalu põliselanikud end seal tunnevad?

3. Kuidas Meerapalu põliselanikud loo peategelasse suhtuvad?

4. Kas sul on olnud mingeid meeldejäävaid kogemusi seoses looduskaunites kohtades viibimisega? Jutusta mõnest.

5. Kas sul on olnud mingeid meeldejäävaid kogemusi seoses loodusandide korjamisega? Jutusta mõnest.

5a. Leia paarid.

1) õhetama e	a) uhkelt liikuma

2) sõudma	b) hinnalised punased vääriskivid
3) purjetama	c) rohtu maha lõikama
4) sinetama	d) lubamatult teolt tabatama
5) muhe	e) punetama, õitsema
6) niitma	f) Euroopa Liidu toetus regionaalsete arenguerinevuste vähendamiseks
7) harvendama	g) heatujuline ja vaikselt naljatlev
8) võsa	h) tihe ja korratu põõsastik või noor mets
9) tõuketoetus	i) sinakana paistma
10) elatusallikas	j) hõredamaks tegema, vahelt vähemaks võtma
11) vahele jääma	k) see, mis annab äraelamiseks vajalikku tulu
12) rubiinid	l) aeglaselt, vähehaaval liikuma

5b. Kirjuta lünka sobiv sõna a-osa esimesest tulbast õiges vormis.

1. Kõögiviljad vajavad kasvamiseks ruumi, seepärast tuleb noori taimi õigel ajal *harvendada*.

2. Uhkes kleidis lauljanna _____ lavale nagu printsess.

3. Iga valetaja võib ükskord _____.

4. Ajalooliselt on _____ seostatud armastuse, sõpruse, kire ja igavese iluga.

5. Tüdruk _____ heameelest, kui teda kõigi ees kiideti.

6. _____ õhtujuht pani peolised kiiresti kaasa laulma ja tantsima.

7. Ostame kraavidel ja põldudel kasvavat _____.

8. Kes tasa _____, see kaugele jõuab.

9. Metsaalune _____ mustikatest.

10. Peame rahvuslikku käsitööd oluliseks kui kultuurinähtust ja _____.

11. Kui muru on madalam kui kolm sentimeetrit, ei ole seda vaja _____ hakata.

12. Kuremarjad punetasid sügisel soos otsekui _____.

5c. Ütle lause, milles on üks a-osa sõna. Ära ütle seda sõna välja, vaid koputa selle asemel lauale. Kaaslased pakuvad, mis sõna su lausesse sobib.

Kas sa oled kunagi heina KOPUTUS?

6. Tehke improodialoog kahe inimese vahel, kes valivad suvemaja metsikus kohas, ühele meeldib see koht, teisele mitte.

*A: Siin on igal pool nii palju võsa ning seepärast pole see küll mingi kaunis koht, kus suve nautida. B: Võsa on isegi hea, see kaitseb möödasõitvate autode tekitatud tolmu eest. Kas sulle meeldiks siis rohkem elada üleni **tolmuses** majas?*

paik	võsa	tihedasti	ettekirjutus	tolmune
mõistus	harvendama	ennevanasti	tõuketoetus	luksus
õuepealne	sinetama	pätt	punetama	muhe
niitma	moor	kolgas	vägevalt	kurtma
elatusallikas	kaabakas	põgenema	valama	saladuslikult

7a. Meenuta umbisikulise vormi kasutamise reegleid.

Umbisikulise vormi kasutamine näitab, et lauses ei nimetata tegevuse tegijat, nt

Umbisikulist vormi kasutatakse:

- kui tegevuse tegija on üldine ja teda pole oluline nimetada, nt *Meerapalu soos käidi jõhvikal nii pool sajandit tagasi kui käiakse ka tänapäeval.*
- kui tegevuse tegijat ei taheta nimetada, nt *Ääremaid arendatakse liiga vähe.*

7b. Põhjenda iga lause kohta, miks selles kasutatakse umbisikulist vormi.

1. Linnast lahkudes on sõiduk kaasmaalasi tuubil täis, vahikäigus **seistakse** isegi püsti.
2. Külarahvale oled nende linnasaks ja sellisena omaks võetud, tervituse asemel **öeldakse** tavapäraselt: kala said?
3. Kuremarjale **mind** ikka kohe siis kui mari valmis, sest see oli ja on kala kõrval tähtis elatusallikas.

4. Vahele ei olnud luksust jääda: muidu **võeti** marjad ja jäid oma kopikast ilma.

7c. Kirjuta laused ümber umbisikulises vormis.

1. Buss lahkub Tartust puupüsti täis. *Tartust lahkudes on buss puupüsti täis.*

2. Buss käib kõigis teeäärsetes kohtades sees. _____ .

3. Bussis ajavad inimesed omavahel kõvahäälselt juttu. _____ .

4. Meerapalu inimesed elavad venemoelistes majakestes. _____ .

5. Meerapalu kohalikud elanikud suhtlevad loo peategelasega sõbralikult. _____ .

6. Nad teatavad talle, millal murakad valmis saavad _____ .

7. Vanasti käisid inimesed jõhvikal ka salaja. _____ .

8. Jõhvikate müügist said inimesed korraliku sissetuleku _____ .

9. Kui marjakorjajad nägid miilitsat, siis nad põgenesid kiiruga. _____ .

10. Meerapalus elavad inimesed praegu umbes samamoodi kui pool sajandit tagasi _____ .

8. Esita järgmiste sõnadega küsimusi Meerapalu kohta. Kasuta küsimuses umbisikulist vormi. Vasta, nii et vastuses oleks nii umbisikuline kui ka isikuline vorm.

Küsimus: Kuidas Meerapalus elatakse? Vastuseid: Elatakse ka tänapäeval enamasti nii, nagu varemgi. Siin elab põhiliselt väike hulk kohalikke, kellele lisanduvad suveperioodil mõned linnainimestest suvitajad.

elama

sõitma

kasvatama

rääkima
keelama
tegema
omaks võtma
korjama

9a. Tutvu sõnade *vabalt*, *vägevalt*, *täitsa*, *teadupärast* tähendusega.

vabalt – igal juhul, oleks peaaegu võinud juhtuda

*Ta võiks **vabalt** olla ka osakonnajuhataja.*

*Äike oleks **vabalt** võinud ka sellesse majja sisse lüüa.*

vägevalt – suures koguses, suurel hulgal, suurel määral; uhkelt, väga hästi

*Jõhvikaid kasvab siin tõesti **vägevalt**.*

*Gruusia jalgpallimeeskond võitles **vägevalt**, kuid Hispaania võitis siiski kindlalt.*

täitsa (kõnekeelne) – osutab millegi täit määra, samas seda rõhutamata, päris

*See on **täitsa** hea etendus.*

*Jäin oma eksamitulemusega **täitsa** rahule.*

teadupärast – teadaolevalt, teatavasti, nagu üldiselt teada

*Maitse üle **teadupärast** ei vaielda.*

***Teadupärast** on samblaroheline värv selle sügise moelemmik.*

9b. Kasuta lüngas sobivat sõna ülesandest a-osast. Seleta lause tähendust.

1. Eesmärgini viib *teadupärast* eelkõige sihipärane tegevus.
2. Ma võin _____ ka maale elama kolida, kui tuju tuleb, mul on seal tühi maja ootamas.
3. Tegin esimest korda klassikalist purukooki ja _____ maitsev tuli välja.

4. Kuidas kasvatada kauneid, kuid _____ kapriisseid orhideesid, sellest räägib Tallinna Botaanikaiaia osakonnajuhataja.

5. Jalgpalli MM-l võitlesid väiksed riigid _____, kuid suured võtsid siiski jõuga oma.

6. Vihma pole ammu tulnud ja teedel tolmas _____ .

7. _____ lõpp, kui äge pidu see oli!

8. Head sööki saab _____ pakkuda ka rabamatkal.

9c. Esita küsimusi. Vasta, kasutades a-osa sõnu sõnu.

*Küsimus: Miks sa tahad suvel just Rootsi sõita? Vastuseid: Teadupärast on Rootsis imekaunis loodus, kus suur osa maast on kaetud metsaga, ka on seal tohutult järvi ja jõgesid. Tahan sealset loodust imetleda. Võiksin **vabalt** ka Soome või Taani minna, aga kuna olen õppinud rootsi keelt, tahaksin seda praktiseerida.*

10. Arutlege järgmiste väidete üle nii positiivsest kui ka negatiivsest küljest.

- Kolkas suvitamine on väga romantiline.
- Kohalikud metsasaadused on väärtuslikumad kui importsaadused.
- Ääremaal on parem elada kui suurtes linnades.
- Riik peab ääremaade arendamisele erilist tähelepanu pöörama.
- Eesti kaunist loodust saaks rohkem kasutada turismi arendamiseks.
- Eesti metsloomade arvukust oleks vaja rohkem piirata.
- Riik peaks piirama metsasaaduste korjamist.

11. Kirjuta kaks teksti.

1. Kirjuta emotsionaalne vabas stiilis tekst mõnest meeldejäanud sündmusest seoses looduselamustega. Kasuta tekstis ka ülesannete 3, 5 ja 6 sõnu.

2. Kirjuta arvamustekst ülesande 9 mõne väite teemal. Kasuta tekstis ka ülesande 9 sõnu.

KUUES TEEMA. PERSOONIBRÄND JA KÄSITÖÖ

1a. Vaata pilti ja arva, millest tuleb tekstis juttu.

Foto: Aldo Luud

1b. Loe teksti ja võrdle oma arvamusega.

REPORTER UHKELDAB IGA NÄDAL UUE MÜTSIGA

See on huvitav, kuidas nagu väiksel selgest taevast muutub üks tavaline ja lihtne asi märgiliseks ning puudutab ootamatult laiu rahvahulki. Tavaliselt käib selles vallas ja eesmärgil küll tõsine rabelemine, ulgumine ja hammaste kiristamine – kuidas ennast nähtavaks teha, kuidas eristuda, kuidas meelde jääda, kuidas olla topis.

Aga teisiti juhtus Eesti Rahvusringhäälingu Valgamaa ja Läti korrespondendi Ragnariga. Tundub, et ise ta selle nimel eriti vaeva ei ole näinud, sest muusa puudutas teda persoonibrändi näol loomupärase kaarega nagu meteoriit. Avalikkuse tähelepanu tabas teda mitte üldse pealinnas, Tallinnas, vaid kaugel kõnnumaal, Eesti ja Läti piiril. Tähelepanu, mille pälvimise

nimel oleks iga teine kodanik meie seast valmis mis iganes tulerõngast läbi hüppama ja tantsu lööma.

Ja seal ta siis seisab pea iga nädal teleekraanil, mikrofoni peos, taustal lehvimas vaba Läti lipp – aga kõige tähtsam on peaasi – peaaegu iga kord uue kootud mütsiga, millel eri värvid ja fraktuurid – siledad, kohevad, palmikutega, nuppudega, paksemad, kergemad, soonikoes ja maavillased – astuvad meie ette vastavalt sellele, kuidas tuuled Lätist sõnumeid toovad ja kuidas Ragnari abikaasa Kersti on just otsustanud ja viimase sõna öelnud.

Kogu mütsimüsteerium elas vaikselt justkui oma elu, tasapisi, suure mürtsu ja kärata, kuid ühtäkki Eesti rahvas märkas, et reporteri õhtustes uudistes esinemise korral võib tema peas iga kord näha erimoelist mütsi. Kas ta järgmisel päeval tuleb juba uuega, mis värvi see on, kust ta neid saab, mida ta õige mõtleb, miks ta nii teeb? Ja kõik see kokku on nii äge ja särtsakas – *welcome to Estonia!* Võib-olla oleks isegi semiootik Juri Lotman sellise märgisüsteemide ja tähenduslike protsesside tervikliku koostoime oma õpikunäiteks võtnud.

Nüüd teavad kõik, et Eesti ja Läti kaksiklinnas Valgas ja Valkas on Ragnar ikka saatmas teateid Lätist – ta on eesti ajakirjanik, Eesti Rahvusringhäälingu Valgamaa ja Läti korrespondent. Tema mütsid ja sallid on saanud osaks meie eestrist ning loonud Eesti-Läti sõprussilla otsekui tugeva maamärgi kahe Euroopa Liidu riigi piiril.

Elagu Vabariigi Mütsimees ja tema peakatted!

2. Vali õige lauselõpp.

1. Tuntuks ja rahvale oluliseks saamine juhtub tavaliselt a) suure ja raske töö tagajärjel b) tutvuste kaudu c) loovuse tulemusena.

2. Reporterite persoonibränd tekkis a) reklaamifirma abiga b) tema enda fantaasia tulemusena c) seoses tema abikaasaga.

3. Reporteril on iga kord teleekraanile ilmudes a) käes Läti lipp b) peas uus peakatte c) taustal mõni uus pilt.

4. Reporteri naise kätetöö a) jättis rahva ükskõikseks b) tekitas rahva seas erimeelsusi c) äratas rahva tähelepanu

5. Nii hakkasid reporteri mütsid mõjutama ka a) Eesti mütsimoodi b) Eesti mainet c) Eesti TV vaadatavust.

6. Reporteritegevus a) tugevdab Eesti-Läti suhteid b) tugevdab Eesti suhteid teiste EL riikidega c) tugevdab Eesti Rahvusringhäälingu ja Läti Rahvusringhäälingu suhteid.

3. Vali väljendi õige tähendus loetud teksti põhjal ja seleta väljendi kasutust tekstis.

- 1) nagu välk selgest taevast a) väga ehmatavalt b) täiesti ootamatult c) ääretult kaunilt
- 2) muutub märgiliseks a) seda hakatakse märkama b) see hakkab midagi tähendama c) selle väärtus kasvab
- 3) käib rabelemine ja hammaste kiristamine a) nähakse palju vaeva b) suheldakse palju c) tehakse palju trenni
- 4) olla topis a) olla jõukas b) olla silmatorkav c) olla edetabelites
- 5) muusa puudutas teda a) ta võitis loteriiga b) talle tehti hea tööpakkumine c) teda tabas inspiratsioon
- 6) persoonibränd a) riiklik autasu b) isiku kaubamärk c) vaatajate tähelepanu
- 7) loomupärase kaarega nagu meteoriit a) ootamatult, kuid loomulikult b) oodatult ja loomulikult c) ootamatult ja kummaliselt
- 8) tähelepanu tabas teda a) ta nägi vaeva, et teda märgataks b) teda ei märgatud üldse c) teda hakati ootamatult märkama
- 9) kõnnumaa a) salapärane maa b) asustamata maa c) looduskaunis maa
- 10) oleks valmis tulerõngast läbi hüppama ja tantsu lööma a) oleks valmis tegema ükskõik mida b) oleks valmis igasuguseid uusi oskusi õppima c) oleks valmis kannatusi taluma
- 11) on oma viimase sõna öelnud a) on oma lõpliku otsuse teinud, b) on oma abikaasaga selles küsimuses vaielnud, c) on häid ideid leidnud

12) suurema mürtsu ja kärata a) ilma suurema tülita b) ilma suurema tähelepanuta c) ilma suurema tuluta

13) on loonud sõprussilla a) on tekitanud suure huvi b) on tekitanud positiivsed tunded c) on tekitanud vastastikused sidemed

14) tugev maamärk a) erilise tunnus b) stabiilsuse tunnus c) jõukuse tunnus

4. Vasta iga küsimusele oma arvamuse järgi vähemalt kahe eri vastusega. Kasuta seejuures ka ülesande 3 väljendeid.

1. Miks reporter nii tuntuks sai?
2. Miks reporteri abikaasa talle nii palju mütse koob?
3. Kuidas mõjub reporteri tunnus Eesti ja Läti inimestele?
4. Kas sul on olnud mingeid meeldejäädavaid kogemusi seoses riietusega? Jutusta mõnest.
5. Kas sul on olnud mingeid meeldejäädavaid kogemusi seoses tuntud inimestega? Jutusta mõnest.

5a. Leia paarid.

1) uhkeldama <i>p</i>	a) kätte saama, üles leidma, pihta saama
2) vald	b) mitme nähtuse või teguri samaaegne, ühine mõju
3) rabelema	c) tervikut moodustav, ammendav
4) kiristama	d) edetabeli tipp, ülaosa

5) topp	e) energiline, elavloomuline, intensiivne, terav, vaimukas
6) loomupärane	f) kootud pinda kaunistav väike paksem koht
7) tabama	g) vaeva nägema, tugevalt pingutama
8) pälvima	h) kodusel teel valmistatud lambavillane
9) pihk	i) erilise või olulise tähendusega
10) palmik	j) tegevuspiirkond, ala
11) nupp	k) kootud esemetel patsikujuline
12) soonik	l) läbi kokkusurutud hammaste vihaselt ütlema
13) maavillane	m) pikisuunas reljeefselt triibulises koes kootud ese
14) särtsakas	n) midagi teenitult saama

15) tähenduslik	o) käelaba sisemine külg
16) terviklik	p) tähelepanu ja imetlust püüdma mingi asjaga, mille üle uhkust tuntakse
17) koostoime	q) asja või nähtuse olemusse kuuluv

5b. Kirjuta lünka sobiv sõna a-osa esimesest tulbast õiges vormis.

1. Õige Haapsalu salli sisse kootakse kindlasti ka ümmargused *nupud*.
2. Riiki _____ kuumalainest tingitud laialdane elektrikatkestus.
3. Mitme ravimi korraga võtmisel tuleb kindlasti arvestada ka nende _____
4. Meie firma _____ tervist edendava tööandja märgise.
5. Varruka otstesse koon _____, sest see on veniv ja taastab kergesti oma algkuju.
6. Tüdruk kandis kaunite _____ kampsunit.
7. Ta _____ vastuolulise kommentaari peale vihastudes hambaid
8. Tema _____ muusikaanne väljendus juba varases eas.
9. Ei ole vaja nii palju mõttetult _____, vaid pigem targalt keskenduda olulisele.
10. _____ lähenemine tervisele hõlmab nii kehalist kui vaimset heaolu.

11. _____ muusika tõmbas rahva tantsupõrandale jalga keerutama.
12. Ma ei saa seda väidet kahjuks kommenteerida, sest pole selles _____ asjatundja.
13. „Parem varblane _____ kui tuvi katusel“, ütleb Eesti rahva vanasõna.
14. Ta eelistab oma riided valmistada _____ kangast, kuna see on looduslik ja seljas mõnus.
15. _____ töö teeb inimese õnnelikuks.
16. Noorte lauljate konkursi võitja esitatud laul jõudis kiiresti Eesti _____
17. Ta kipub oma uue autoga teiste ees _____

5c. Ütle lause, milles on üks a-osa sõna. Ära ütle seda sõna välja, vaid koputa selle asemel lauale. Kaaslased pakuvad, mis sõna su lausesse sobib.

Mulle meeldivad KOPUTUS värvid.

6. Tehke improdioloog kaupluse moekonsultandi ja kliendi vahel, kellel on vaja rahvuslikus stiilis rõivakomplekti presidendi vastuvõtule minekuks.

Moekonsultant: Nii, tere. Soovite siis riideid, millega avalikkuse ette minna? Klient: Jah, ja riietus võiks olla selline, millega saaks ka tantsu lüüa.

koostoime	tantsu lööma	eristuma	loomupärane	tähelepanu
kaar	nähtav	pälvima	tähenduslik	topp
särtsakas	välk	tabama	sõnum	taust

lehvima	terviklik	vaeva nägema	hulk	uhkeldama
eesmärk	avalikkus	kohev	kära	meelde jääma

7. Tutvu täismineviku kasutusnäidetega lugemistekstist ja leia iga näite juurde sobiv seletus.

Täisminevik

Täisminevikku kasutatakse,

1. kui tehakse kokkuvõtte lõppenud tegevusest.
*Olen lõpetanud Tartu Ülikooli ja Tallinna Ülikooli.
Oleme nüüd kogu korteri ära koristanud.*
2. kui tehakse vahekokkuvõtte tegevusest, mis jätkub.
*Olen elanud Tallinnas juba kakskümmend aastat.
Oleme nüüd oma kursusega poole peale jõudnud.*
3. kui tehakse kokkuvõtte tulevikus lõppevast tegevusest.
*Loodan, et varsti on mu eksamitulemused selgunud.
Arvan, et kahe nädala pärast on maasikad juba valmis saanud.*

1. Mis mütsi Ragnar kannab, sõltub sellest, kuidas Ragnari abikaasa Kersti **on otsustanud** ja viimase sõna **öelnud**.
2. Tundub, et Ragnar ise **ei ole** enda persoonibrändi loomisega üldse **vaeva näinud**.
3. Ragnari mütsid ja sallid **on saanud osaks** meie eestrist ning **loonud** Eesti-Läti sõpruslilla otsekui tugeva maamärgi kahe Euroopa Liidu riigi piiril.
4. Võib-olla **oleks** isegi semiootik Juri Lotman sellise märgisüsteemide ja tähenduslike protsesside tervikliku koostoime oma õpikunäiteks **võtnud**.
5. Arvan, et aasta pärast **on** Ragnari persoonibrändi tuntus veelgi **kasvanud**.

8a. Kirjuta iga sõnaga Ragnari kohta kaks lauset: üks täisminevikus ja teine lihtminevikus.

muutama
rabelema
kudunud
märkama
tuntuks saama

8b. Esita a-osa sõnadega küsimusi Ragnari loo kohta, kasuta täisminevikku. Vasta küsimusele kahe lausega, ühes kasuta täisminevikku ja teises lihtminevikku.

Küsimus: Kas Ragnar Kondi mütsid on muutunud Eesti tunnusmärgiks. Vastused: Jah, võib öelda, et mingi mõttes on tõesti muutunud. See muutus tekkis tegelikult täiesti ootamatult.

9a. Tutvu sõnade *näol, nimel, korral, puhul* kasutamisega.

näol = kellegi või millegi kujul (osutab esinemisvormile või ilmnemiskujule)

*Pankrotiohus firmale tekkis ootamatu abi suurinvestori **näol**.*

*Võistlust tabas ebaõnn ekstreemse vihmasaju **näol**.*

nimel =

a) mingit eesmärki silmas pidades, millegi pärast

*Ülikooli eduka lõpetamise **nimel** on ta palju vaeva näinud.*

*Ta on oma laste **nimel** paljust loobunud.*

b) kedagi esindades

*Meie firma **nimel** võtab sõna personalidirektor.*

*Esindaja võib teha tehinguid esindatava **nimel**.*

korral = millegi esinedes, toimudes või ilmnedes

*Vihma **korral** toimub suveetendus siseruumidees.*

*Ussihammustuse **korral** pöörduge kohe EMO-sse.*

puhul = seoses millegagi või kellegagi; millegi esinemise korral

*Palju õnne ülikooli lõpetamise **puhul!***

*Täisikka jõudmise **puhul** kinkis isa talle kullast sõrmuse.*

9b. Kasuta lüngas sobivat sõna a-osast. Seleta lause tähendust.

1. Esmaabi vingumürgituse *korral* peab olema kiire.
2. Oma sünnipäeva _____ võib heisata riigilipu.
3. Muinasjutus ilmus nõid kauni neiu _____
4. Õnnitlen sind kunstikooli lõpetamise _____
5. Halva ilma _____ jääge parem koju.
6. Peo õnnestumise _____ peavad kõik pingutama.
7. Uue tööeeskirja _____ on küll tegemist liigse regulatsiooniga.
8. Ära sa meie kõigi _____ küll niimoodi räägi.

9c. Esita küsimusi. Vasta, kasuta vastuses sõna *näol, nimel, korral* või *puhul*.

*Küsimus: Mis riigi jalgpallimeeskonnale sa EM-l põialt hoidsid? Vastus: Mul ei olnud üht kindlat lemmikut, kui Hispaania meistriks tuleku **puhul** pidasime küll väikse peo.*

10. Arutage järgmiste väidete üle.

- Käsitööna valminud riided on väärtuslikumad kui tuntud firmade tooted.
- Eesti elanikud peaksid olema kursis ka Läti uudistega.
- Rahvariideid sobib kanda igas olukorras.
- Teleri vaatamine on parim lõõgastumisviis.

- Avalikult esinedes peab kandma pidulikke riideid.
- Eestil peavad olema oma tuntud kaubamärgid.
- Head abikaasad toetavad teineteise karjääri.
- Tuntud inimesed mõjutavad ka rõivamoodi.

11. Kirjuta kaks teksti.

1. Kirjuta emotsionaalne vabas stiilis tekst mõnest meeldejäanud sündmusest seoses kuulsate inimestega või vigade tegemisega. Kasuta tekstis ka ülesannete 3, 5 ja 6 sõnu.

2. Kirjuta arvamustekst ülesande 9 mõne väite teemal. Kasuta tekstis ka ülesande 9 sõnu.

SEITSMES TEEMA. MUUSEUMID JA TÄNAPÄEV

1a. Vaata pilti ja arva, millest tuleb tekstis juttu.

Foto: Marika Kullamaa

1b. Loe teksti ja võrdle selle sisu oma arvamusega.

KUNSTIMUUSEUMI ZEUS ÄRKAB ELLU

Eestis on palju kõikvõimalikke muuseume ja nende külastamine on nii perede kui ka üksikkodanike üks vaba aja meelistegevusi. Pealegi ei ole muuseumide näol enam kaugeltki tegu staatiliste ekspositsioonidega, kus võid imetleda üksnes ammuse kuulsuse piipu ja prille või muid tolmunud artefakte.

Ei, muuseumi väljapanekute eesmärk on, et piip ja prillid peavad sinuga kõnelema, andma loovat mõtteainet ja seostamisvõimalusi – minevik peab astuma kodanikuga jõulisesse dialoogi, pakkudes kaasatust ja kohalolu. Tänapäeva muuseumide peamine märksõna on interaktiivsus ja valmidus astuda suhtlusse.

Sagedase muuseumikülastajana võib tunduda, et seda kõike on isegi liiga palju. Momendiks ei saa rahu, sest kohustus on olla valvel, kui eksponaat sind kõnetada võtab.

Ei saa öelda, et muuseumide inimesed poleks ekspositsioonide loomisel omajagu vaeva näinud. Kuid – häda ja viletsus – kuidas sa näiteks muudad interaktiivseks antiikskulptuurid iidsest päikeselisest Kreekast?

Uskuge või mitte, kuid Tartu Ülikooli kunstimuuseumile ülikooli peahoones tuli selles vallas ootamatult appi *deus ex machina*. Seda juba muuseum oma arenguplaanides nii lihtsalt välja ei mõtle!

Teadagi on, et ülikooli kunstimuuseum kui Eesti ainus klassikalise muinasteaduse muuseum pakub tutvumiseks rikkalikku antiikskulptuuride kogu.

Muuseumitöötaja tutvustab ringkäigul kujudega seotud lugusid. Sinu üle laotub muistse Kreeka hõng. Süüvides detailidesse, oled mõistmas möödunud aegade hiilgust, giid soovitab rakendada fantaasiat ... Assüüria bareljeefid ja kiilkiri, Aphrodite, Kettaheitja, Herakles põdraga, Amatsoon hobusel, Rondanini Medusa, Homerose pea, Sophokles, Gallialane ja reljeefsete maskidega vaas, Apollo, Artemis, Laokooni grupp ja kõik need teised ...

Ja sealt ta tuleb – appike, giidi viidatud Zeus hakkab äkki liigutama, pöörates meie poole oma lokilise pea. Teeb veel häält ka! Sekundi murdosa on väga väike ajaühik, aga sellest piisab, et aastasajad vihinal silme eest mööduksid. Ikka hirmus! Külaliste grupist kostub karjeid, milles koos paanika ja üllatus. Muuseumis valitseb üle hulga aja ehe elevus, mida seal ammu pole kogetud.

Elu aga, nagu ikka, on märksa proosalisem – hunnitu Vana-Kreeka kangelane Zeus osutub muuseumi restauraatoriks ja kunstnikuks Ain Ilveseks, kes valges töökitlis ja valgetes kinnastes lae all tasahilju museaale puhastades toimetab.

Tagajärgedest on teada ainult see, et muuseumi naiskülastajate seas muutus kunstimuuseum edaspidi iseäranis populaarseks, tõestades, et muuseumide interaktiivsus ja dialoog külastajaga on ikkagi hädavajalik.

2. Otsusta, kas väide on õige või vale. Kommenteeri õiget väidet ja paranda vale väide.

1. Eesti inimestele meeldib muuseume külastada, kuigi seal näidatavad ekspositsioonid on traditsioonilised. *Vale. Külastajad eelistavad ekspositsiooni, mis pakub üllatusi.*

2. Muuseumi külastaja peaks tundma, et ekspositsioon kõneleb temaga.

3. Mõnikord tahaks muuseumi külastaja seal lihtsalt kõndida ja rahulikult ringi vaadata.

4. Kõiki ekspositsioone saab kergesti interaktiivseks muuta.

5. Tartu Ülikooli kunstimuuseumis juhtus üks ootamatu lugu.

6. Tartu Ülikooli kunstimuuseumis on väärtuslik antiikskulptuuride kogu.

7. Osa nendest skulptuuridest on interaktiivsed.

8. Loo peategelane viibis grupis, kellele tutvustati antiikskulptuure.

9. Zeusi kuju oli interaktiivne.

10. Külastajad ehmusid Zeusi kuju liikumise tõttu.

11. Tegelikult ei olnud see aga Zeusi kuju, vaid hoopis muuseumisse palgatud näitleja.

12. Tartu Ülikooli kunstimuuseum muutus pärast seda juhtumit külastajate seas veel populaarsemaks.

3. Vali õige tähendus.

1. Staatiline ekspositsioon a) liikuv väljapanek b) liikumatu väljapanek
2. Võid imetleda ammuse kuulsuse piipe ja prille a) võid vaadelda tuntud isikutele kuulunud esemeid b) võid tuntud isikutele kuulunud esemeid kasutada proovida
3. Artefakt a) looduslik objekt b) inimeste valmistatud ese
4. Minevik astub sinuga dialoogi a) minevik on sulle arusaamatu b) sul tekib minevikuga side
5. Muuseumi märksõna on interaktiivsus a) muuseumi eksponaadid ei suhtle külastajatega b) muuseumi eksponaadid suhtlevad külastajatega
6. On kohustus olla valvel a) peab olema väga tähelepanelik ja ettevaatlik b) peab olema väga rahulik ja tasakaalukas
7. Eksponaat võtab sind kõnetada a) eksponaat pöördub sinu poole b) eksponaadi juures on infotahvel
8. Häda ja viletsus a) palju probleeme b) üks probleem c) palju ülesandeid
9. *Deus ex machina* a) „jumal masinast“ ehk vanakreeka teatrivõte, milles etenduse lõpus laskus lavale jumal, kes lõpetas loo vajalikul viisil b) „jumal masinast“ ehk vanakreeka teatrivõte, milles etenduse lõpus laskus lavale jumal, kes karistas halbu tegelasi
10. Muinasteadus a) arheoloogia b) ajalugu
11. Sinu üle laotub muistse Kreeka hõng a) sa kuuled vana Kreeka inimeste hääli b) sa tunnend kerget vana Kreeka lõhna
12. Bareljeef a) madalate kõrgendikega reljeef b) vanaaegne kuju
13. Kiilkiri on a) eestlaste vana kirjasüsteem b) kirjasüsteem, mille märgid koosnevad kiilukujulistest joontest
14. Sekundi murdosa a) ülilühike aeg b) sekundipikkune aeg
15. Aastasajad mööduvad vihinal silme eest a) näed järsku oma kujutluses vana aega b) näed järsku oma kujutluses tulevikku
16. Valitseb ehe elevus a) inimesed on tõeliselt haaratud b) inimesed on tõeliselt hirmul

17. Elu on märksa proosalisem a) elu on palju lihtsam b) elu on palju keerulisem
18. Hunnitu kangelane a) hirmuäratav kangelane b) suurepärane, võrratu kangelane
19. Toimetab tasahilju a) tegutseb vähehaaval b) tegutseb hoolikalt

4. Vasta iga küsimusele oma arvamuse järgi vähemalt kahe eri vastusega. Kasuta seejuures ka ülesande 3 väljendeid.

1. Milline peaks olema tänapäevane muuseum?
2. Missugune üllatav sündmus juhtus Tartu Ülikooli kunstimuuseumis?
3. Kuidas saaks seda sündmust kasutada kunstimuuseumi edasisel arendamisel?
4. Kas sul on olnud mingeid meeldejäävaid kogemusi seoses muuseumis või näitusel käimisega? Jutusta mõnest.
5. Kas sul on olnud mingeid meeldejäävaid kogemusi seoses ajaloo õppimisega? Jutusta mõnest.

5a. Leia paarid.

1) staatiline <i>i</i>	a) kellegi poole pöörduma ja vestlust alustama; vaimselt ja emotsionaalselt puudutama
2) ekspositsioon	b) väga vana, väga kaugesse minevikku, muinasaega kuuluv
3) seostama	c) ebapiisav, ebarahuldav
4) märksõna	d) kasutusele võtma, kasutama

5) jõuline	e) olulist mõtet väljendav sõna
6) kaasatus	f) väline sära, uhkus, kuulsus
7) valvel	g) põhjalikult süvenema
8) kõnetama	h) käega suunda või kohta näitama
9) vilets	i) liikumatu, paigalseisvas asendis olev
10) iidne	j) ilmnema, selguma
11) muistne	k) väga tähelepanelik, valmis kohe reageerima
12) süüvima	l) nõrk, aimatav lõhn
13) hõng	m) tutvumiseks väljapandud kunstiteosed vm esemed
14) hiilgus	n) väga intensiivne, väga tõhus, väga mõjuv
15) rakendama	o) tegutsema, tegevuses olema
16) viitama	p) tunne, et ollakse milleski osaline
17) osutama	q) omavahel mõttelise seosega ühendama

18) toimetama

r) väga vanast ajast pärit, väga vana

5b. Kirjuta lünka sobiv sõna a-osa esimesest tulbast õiges vormis.

1. Väga vihmase suve tõttu oli viljasaak *villets*.
2. Uus töötaja _____ väga andekaks ja tõi meeskonda värsked ideid.
3. Kas unehäireid võib _____ õhtuse kohvijoomisega?
4. Seljale pole kasulik, kui istuda päev läbi _____ asendis.
5. Lihula muuseumis avati uus _____.
6. Üle linna levis õitsema puhkenud sireelite magus _____.
7. Kirjanik püüdis oma raamatus _____ inimpsüühika keerukusse.
8. _____ kultuurid näitavad meile inimkonna arengulugu.
9. Lähipäevil tuleb olla _____ - kogu riigile anti äikesehoiatus.
10. Üks viisakas välismaalane _____ mind ootamatult tänaval.
11. Hooned on tunda möödunud aegade _____.
12. Poliitik esines _____ sõnavõtuga.
13. Suve _____ on päike ja puhkus.
14. Naine _____ käega pargi suunas.
15. Siin asub eestlaste _____ pühapaik.
16. Kuidas saab veebikoosolekul osalejate _____ suurendada?
17. Kuidas koolis _____ nüüdisaegset õpikäsitust?
18. Kevadel hakkavad eramajade elanikud aias _____.

5c. Ütle lause, milles on üks a-osa sõna. Ära ütle seda sõna välja, vaid koputa selle asemel lauale. Kaaslased pakuvad, mis sõna su lausesse sobib.

Miks sa nii KOPUTUS oled?

6. Tehke improdialoog mingile töökohale (valige see ise) kandideerija ja intervjuuerija vahel.

*Intervjuu läbiviija: Nii, millega siis meie muuseum teid **kõnetas**, et te just siia tööle kandideerisite? Töökohale kandideerija: Mind võlusid teie muuseumi **jõulised** arenguplaanid.*

rikkalik	kohalolu	süüvima	vilets	piip
teadus	karje	kõikvõimalikud	rakendama	vald
valvel	märksõna	paanika	kõnetama	appike!
tolmuma	seostama	kaasatus	kangelane	jõuline
kogu	hädavajalik	arenguplaan	meelistegevus	piisama

7a. Meenuta *des*-vormi moodustamise ja kasutamise reegleid.

des-vormiga väljendatakse mingi tegevusega samaaegselt toimuvat teist tegevust, nt *Ainult süvenedes tekib sisuline arusaamine ning suutlikkus mõista nii ümbritsevat maailma kui teist inimest.*

des-vorm moodustatakse *da*-vormist: *süvene/da – süvene/des, korrata – korrates, tulla – tulates.*

7b. Tutvu *des*-vormi kasutusnäidetega lugemistekstist ja põhjenda *des*-vormi kasutamist.

1. Minevik peab astuma kaasaja kodanikuga jõulisesse dialoogi, **pakkudes** kaasatust ja kohalolu.
2. **Süüvides** detailidesse, oled mõistmas möödunud aegade hiilgust.
3. Giidi viidatud Zeus hakkab äkki liigutama, **pöörates** meie poole oma lokalise pea.
4. Zeus osutub muuseumi restauraatoriks ja kunstnikuks, kes lae all tasahilju museaale **puhastades** toimetab.
5. Muuseumi naiskülastajate seas muutus kunstimuuseum edaspidi iseäranis populaarseks, **tõestades**, et muuseumide interaktiivsus ja dialoog külastajaga on ikkagi hädavajalikud.

8a. Kirjuta lünka sobivad tegusõnad, kasutades *des*-vormi

Sõnad: astuma, imetlema, jõudma, kuulama, külastama, muutma, püüdma, ronima toimetama, tutvuma

1. Muuseumi *astudes* saab nii mõnusalt vaba veeta kui ka ennast harida.
2. Eksponaate _____ võid mõnigi kord reaalsuse enda ümber unustada.
3. Mõne põneva eksponaadiga kujuteldavasse dialoogi _____ liigud vaimusilmas aastasadade või -tuhandete taha.
4. Muuseumitöötajad on palju vaeva näinud, _____ eksponaadid võimalikult interaktiivseks.
5. Antiikskulptuuride juurde _____ tundub aga siiski, et nende interaktiivseks muutmine pole muuseumil õnnestunud, kõik kaunid kujud püsivad staatilisena.
6. Ühel päeval sai aga järjekordne kunstihuviliste rühm muuseumiga _____ erakordse elamuse osaliseks.
7. _____ giidi juttu ainulaadsest Zeusi kujust, nägid külastajad äkki, kuidas Zeus hakkas end liigutama.

8. Külastajad hakkasid kiiresti kuju juurest põgenema, _____ ukse juurde jõuda.

9. Peagi aga selgus tõsiasi, et lae all _____ sarnanes valges riides restauraator ka ise antiikkujuga.

10. Redelilt alla _____, tervitas restauraator rõõmsalt külastajaid.

8b. Kirjuta järgmiste sõnadega lauseid loetud teksti teemal, kasutades *des*-vormi.

Sõnad: külastama, imetlema, andma, muutma, mõistma, ehmuma, selguma

1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.

9a. Tutvu sõnade *pealegi*, *kaugeltki*, *üksnes*, *omajagu*, *iseäranis*, *märksa* kasutamisega.

pealegi =

1) lisaks kõigele, peale selle

*Meie koduleht sai uue väljanägemise, **pealegi** veel väga ilusa.*

*Loomulikult tuleb kasutada head võimalust, kui laenule makstakse veel intressi **pealegi**.*

2) väljendab nõustumist või möönmist

*Olgu **pealegi**, laenan sulle sada eurot.*

*Kui sa nii väga tahad koju jääda, jää siis **pealegi**.*

kaugeltki = (rõhutava sõnaga) hoopiski mitte, üldsegi mitte, sugugi mitte

*Ettevõtted ei tunnusta oma töötajaid **kaugeltki** piisavalt.*

*Me pole **kaugeltki** ühel arvamusel.*

üksnes =

1) näitab, et midagi on vähem kui võiks eeldada

*Selles kohvikus pakutakse **üksnes** kooke ja salateid.*

*Siin on **üksnes** üks näide.*

2) välistab muud võimalused

*Sellele töökohale kandideerimiseks sobib **üksnes** kõrgharidus.*

*Mängida ei meeldi **üksnes** lastele, vaid ka täiskasvanutele.*

3) ühendab kaht lauseosa, millest järgnev piirab eelnevat

*Ma olen sooritanud kõik eksamid, **üksnes** magistritöö on veel pooleli.*

*Keegi ei tahtnud ujuma minna, **üksnes** koer jooksis rõõmsalt jõkke.*

omajagu = üsna palju

*Selle teksti kirjutamisega oli **omajagu** vaeva.*

*Meil on olnud **omajagu** eriarvamusi.*

iseäranis =

1) suurel määral, väga

*Sisekaitseakadeemiasse õppima asumine on sel aastal **iseäranis** populaarne.*

***Iseäranis** mõnus on pärast sauna järve hüpata.*

2) ennekõike

*Mulle maitsevad mahlad, **iseäranis** ploomimahl.*

*Trenn on talle hästi mõjunud, **iseäranis** on kasvanud vastupidavus.*

märksa = küllaltki suurel, märgataval määral

*Tänu uuele treeningprogrammile tunnen end nüüd **märksa** tugevamana.*

*Kohalikud edulood mõjutavad inimesi **märksa** enam kui välismiased.*

9b. Kasuta lüngas sobivat sõna ülesandest a-osast. Seleta lause tähendust.

1. Projekti lõpuleviimine võttis *omajagu* aega, kuid lõpptulemus oli seda väärt.
2. Pidevalt väljas söömine on kulukas, _____ on kodus valmistatud toit tervislikum.
3. Loenguteemad on huvitavad, _____ need, mis käsitlevad uusimaid teadusuuringute tulemusi.
4. Teame sellest, mis tegelikult toimus, _____ väikest osa.
5. Olen teist _____ vanem, seega on mul ka rohkem kogemusi.
6. Ma ei ole _____ teie ettepanekute vastu.
7. Eelmisel nädalavahetusel oli aiatöid _____, kuid nüüd on aed korras ja ilus.
8. Homne üritus on _____ kutsutud külalistele, mitte avalikkusele.
9. Koosolekul arutati ettevõtte strateegiat, keskendudes _____ tulevastele turuvõimalustele.
10. Tänu heale õpetajale tunnen end matemaatikas _____ enesekindlamana.
11. Kui sa nii väga tahad sellele matkale minna, eks siis mine _____.
12. Ma ei ole _____ täiuslik inimene.

9c. Esita küsimusi. Vasta, kasutades a-osa sõnu sõnu.

Küsimus: Mis on sinu lemmivärv? Vastuseid: Mul ei ole kindlasti üksnes üht lemmikvärvi, aga mulle meeldivad sinise erinevad toonid. Iseäranis meeldib mulle türkiissinine.

10. Arutlege järgmiste väidete üle poolt ja vastu.

- Muuseumid on suurepärane koht, kus veeta kvaliteetaega.
- Koolis peaks õpetama peamiselt oma riigi ajalugu.
- Vanaaja ajalugu peab väga hästi tundma.
- Ajalugu on parem õppida filmidest kui raamatutest.
- Tänapäeva muuseum peaks olema interaktiivne ja innovatiivne.
- Ajalootunde võiks rohkem läbi viia muuseumites.
- Muuseumid peaksid olema kõigile külastajatele tasuta.

11. Kirjuta kaks teksti.

1. Kirjuta emotsionaalne vabas stiilis tekst mõnest meeldejäanud sündmusest seoses muuseumi või näituse külastusega või ajaloo õppimisega. Kasuta tekstis ka ülesannete 3, 5 ja 6 sõnu.

2. Kirjuta arvamustekst ülesande 9 mõne väite teemal. Kasuta tekstis ka ülesande 9 sõnu.

KAHEKSAS TEEMA. SUVI JA TEATER

1a. Vaata pilti ja arva, millest tuleb tekstis juttu.

Foto: Aldo Luud

1b. Loe teksti ja võrdle selle sisu oma arvamusega.

MIKS EESTIMAALANE ARMASTAB SUVEETENDUSI

See lihtsalt on nii, et vähemalt ühe suveetenduse planeerib iga Eesti inimene ilmtingimata oma lühikesse suveidüllil juba talvel. Teada on, et pileti peab varuma varakult ja üleüldse pole see odav lõbu, eriti kui tahad minna kogu perega. Aga kõik loomulikult lähevad ning varsti nad muljetavad ja räägivad nendest etendustest ning siis tundub, et sina oledki see viimane tuhm ja tuim tüüp, kes ei jaga ümberringi toimuvast ööd ega mütsi.

Seega – kui tahad olla teadlik kultuuritarbija ja hoida kätt skeene pulsil, siis tuleb minna. Sealjuures ei tohi peljata katsumusrohkeid ilmaolusid, suveõhtuseid sääseparvi ega üksteisega tihedasti kooshingavaid kaasmaalasigi. Kõik tuleb välja kannatada.

Näiteks eelmisel suvel lavastas Tartu Uus Teater Varnja külas Peipsi ääres Vahur Afanasjevi romaani „Serafima ja Bogdan“ järgi mastaapse loo Peipsiveere inimeste elust läbi aastakümnete. See suveetendus oli ammu välja müüdud ja kõik su sõbrad olid juba seda näinud ning jagasid vaimustunud muljeid rannaäärsest sibulakülast ja ajastutruust õhustikust.

Saad siis viimaks sinagi Tartust väljuvale teatribussile ühe pileti ja suveõhtune sõit Peipsi äärde Varnjasse läheb lahti. Enne ikka sätid ja mukid hoolega – lokid, siidikleit ja kontsakesed ka alla – tegemist on siiski oodatud sündmusega. Oled ootusärev ja õhinas, valmis kogema midagi ainulaadset.

Kohapeale jõudes heljud külavahel kui ilmutus ja maitseed külarahva pakutavaid pirukaid – küll seene, küll kapsa, riisi või porgandiga – samovarid tuhisevad, sibulavanikud kumavad kuldselt – see kokku töötab teatriõhtule head algust.

Lava on jagatud kaheks, tegevus toimub ühel- ja teisel pool võsa, vaatuse vahetudes peavad pealtvaatajadki omavahel kohad vahetama. Lööd etenduses justkui ise ka kaasa, mitte ei mõnule liikumatult ja vagusi samettoolil.

Esimene tõrge tekib oma istekohta otsides – selgub, et publikule ette nähtud ala pakub pigem võimalust kükitada kui kana õrrel – toolike on lihtsalt nii kitsuke ja kõva pealegi. Aga noh, tekike alla ja vast saab kuidagi. Seejärel aga saabub sinu ritta perekond priskekesi. Juba välisel vaatlusel on selge, et keegi neist ainult omaenda toolile küll ära ei mahu. Nii nad siis seavadki ennast kindlas kehakontaktis sinu ümber, surudes su sõbralikult endi vahele. Ähmaselt meenub teaduslik tõsiasi, et eestlane on teisest eestlasest meelsamini kahe meetri (kindlam kui veel kahe kilomeetri) kaugusel. Aga see teadmine praegu eriti ei aita, sest naabrid hingavad sulle kõrva, elavad laval toimuvale täiel rinnal kaasa ja vahetavad omavahel üle sinu väiksemaidki vaimustuse ja nõrdimuse repliike. Säased ka pinisevad, tükivad suhu ja silma. Ole siis ja süvene ja võta teatrikunsti tõsiselt.

Elul on kahjuks kombeks pakkuda üllatusi rohkem kui üks korraga, sest nüüd hakkab veel ka sadama ja suveõhtust saab hetkega külma vihma piitsutav sügis. Suvekleidike liguneb, huulepuna jookseb laiali, kontsakingad jäävad porisse kinni... Kuna vihmavarjude avamine etenduse ajal on keelatud, siis riietub kogu publik hetkega kilemantlitesse, moodustades

otsekui tulnukate üksmeelse väesalga. Ja ime küll – naabrite esialgne ahistav lähedus pakub nüüd möllavate loodusjõudude eest isegi tarvilikku kaitset ja sooja.

Tegelikult selgub, et perekond on iseenesest ju väga kena ja laheda loomuga ning vaheajal kohvi ja konjakit rüübates saate juba sõpradekski. Riietud nende tagavarast saadud kampsunitesse, saad ülevaate nende perekonna ja kodukandi ajaloost ning järgmise vaatuse olete juba kui üks vennaskond. Selle kõige nimel tasus ju ometi suveetendusele tulla, tõsijutt, järgmine suvi kindlasti jälle.

Ars longa, vita brevis est.

2. Vali õige lauselõpp.

1. Eesti inimesed a) käivad suvel teatris rohkem kui talvel b) valivad vaatamist väärivaid suvelavastusi juba talvel c) armastavad suvel vaadata kergemaid teatritükke

2. Loo peategelase jaoks on a) ükskõik, mida kaaslased tema kultuuritarbimisest mõtlevad b) oluline, et ta ei paistaks kaaslaste jaoks rumal välja c) tähtis teada, mida kaaslased teatrietenduste kohta arvavad.

3. Suveetendustel tuleb üle elada a) mitmeid katsumusi, mis pole etendusega seotud b) erinevaid etendusega seotud üllatusi c) igasuguseid teenindusega seotud arusaamatusi

4. Uue Teatri suvelavastuses „Serafima ja Bogdan“ räägitakse a) Eesti tänapäeva elust b) Peipsi ääres elavate inimeste elust läbi ajaloo c) sibulakasvatamise ajaloost Peipsi kallastel

5. Loo peategelane valmistus etendusele minekuks hoolikalt, ta a) luges läbi etenduse aluseks oleva raamatub) b) pakkis kaasa soojad riided ja veidi toitu c) valis kena riietuse ja tegi soengu

6. Enne etendust kohalikke toite proovides tundis loo peategelane a) soovi etenduse ajaks kohvikusse jääda b) mõnusat tunnet eelseisva etendusega seoses c) veidi üksildast tunnet võõraste inimeste hulgas

7. Etendus on kavandatud a) tavapäraselt, näitlejad mängivad ja publik vaatab b) eriliselt, osa pealtvaatajaid kutsutakse samuti lavale c) huvitavalt, poolt etendust vaadatakse ühelt lavalt ja teist poolt teiselt poolt

8. Istekoht etenduse vaatamiseks oli a) mõnus ja hea vaatega b) kitsas, ruumi oli vähe c) väga omapärane

9. Loo peategelasele a) meeldib, et a) teised inimesed istuvad talle nii lähedal b) on ükskõik, kui lähedal teised inimesed talle istuvad c) ei meeldi, et teised inimesed talle nii lähedal istuvad

10. Ilm on a) suvine ja mõnus b) vahetevahel tuuline c) muutub järsku sajuseks ja külmaks

11. Loo peategelane a) on etenduse lõpus nõrkinud, sest tingimused etenduse vaatamiseks ei olnud head b) arutleb, kuidas saaks etendust teine kord paremini korraldada c) jääb lõpuks kõigega täiesti hästi rahule

3. Vali õige tähendus.

1. Suveidüll a) vaikne, harmooniline ja nauditav suveaeg b) kiire, aktiivne ja tõhus suveaeg c) rõõmus, lõbus ja kärarikas suveaeg

2. See pole odav lõbu a) see on kallid tegevus b) see on tõsine tegevus c) see on tavaline tegevus

3. Tuhm ja tuim tüüp a) väheinformeeritud isik b) huvitav ja terane isik c) igav ja uimane isik

4. Ei jaga ümberringi toimuvast ööd ega mütsi. a) ei saa pooltest asjadest aru b) ei saa mitte millestki aru c) ei saa ühest asjast aru

5. Hoida kätt skeene pulsil a) olla kursis piletimüügi tingimustega b) olla kursis kultuurisündmustega c) olla kursis ilmaoludega

6. Ei tohi peljata katsumusrohkeid ilmaolusid a) ei maksa karta ebameeldivat ilma b) peab jälgima ilmaennustust c) on mõttekas võtta kaasa vihmavari

7. Tihedasti kooshingavad kaasmaalased a) väikse distantsiga istuvad pealtvaatajad b) etendusele sügavalt kaasaelavad pealtvaatajad c) kergete haigustunnustega pealtvaatajad

8. Mastaapne lugu a) vanaaegne lugu b) laiahaardeline lugu c) masendav lugu

9. Ajastutruu õhustik a) etenduse ajaga harmoneeruv atmosfäär b) vabaõhuetenduse värskendav mõju c) tuttavatega kohtumisest saadud mõnus tuju

10. Sätid ja mukid hoolega a) teed kiirustades kerge meigi b) käid juuksuris ja ostad uue kleidi c) valid hoolikalt riided ja teed ilusa meigi

11. Hõljud külavahel kui ilmutis a) liigud külateedel kergel sammul ja paistad silma b) liigud külateedel tantsusammul ja naeratad kõigile c) liigud külateedel kiirel sammul ega taha kellegagi suhelda

12. Töotab teatriõhtule head algust a) tekib tunne, et teatrietendus tuleb hea b) tahaks juba kiiremini etendust näha c) etendus algab juba puhvetis

13. Lööd etenduses justkui ise kaasa a) oled laval koos näitlejatega b) etendus on väga kaasahaarav c) pead etenduse ajal ka ise midagi tegema

14. Kükitad kui kana õrrel a) su pink on väga kitsas b) sa ei näe hästi lavale c) sa ei leia oma istekohta

15. Perekond priskekesi a) paljuliikmeline perekond b) tüsedate liikmetega perekond c) kõvahäälneline perekond

16. Olete kindlas kehakontaktis a) tunned neid enda vastas b) nad hakkavad sinuga suhtlema c) sa ei pööra neile tähelepanu

17. Ähmaselt meenub a) tuleb tasapisi meelde b) tead kindlalt c) küsid kaaslastelt

18. Elavad täiel rinnal kaasa a) kurvastavad ja nutavad b) surfavad telefonis c) on tõesti haaratud

19. Suveõhtust saab külma vihma piitsutatav sügis a) suveilm muutub külmaks ja vihmaseks b) etenduse tegevus toimub vihmasel sügisel c) loo peategelane on ilmamuutuse üle rõõmsalt üllatunud

20. Suvekleidike liguneb a) suvekleit saab veidi märjaks b) suvekleit saab täiesti märjaks c) suvekleit jääb kuivaks

21. Tulnukate üksmeelne väesalk a) tüüpiline teatrihuviliste seltskond b) maaväliste isikute kokkuhoidev seltskond c) etenduse näitlejate seltskond

22. Naabrite ahistav lähedus a) naabrid on nii lähedal, et inimene tunneb end häiritult b) naabrid on nii lähedal, et inimene tunneb end mõnusalt c) naabrid on nii lähedal, et inimene tunneb end ükskõikselt

23. Olete kui üks vennaskond a) olete kui etenduse osalised b) olete nagu sugulased c) tunnete kokkukuuluvust

24. Laheda loomuga a) tõsine ja kinnine b) avatud ja sõbralik c) tark ja kaval

25. *Ars longa, vita brevis est* a) suvi on pikk, etendus lühike b) kunst on pikk, elu lühike c) etendus on pikk, õhtu lühike.

4. Vasta iga küsimusele oma arvamuse järgi vähemalt kahe eri vastusega. Kasuta seejuures ka harjutuse 3 väljendeid.

1. Mida arvab loo peategelane suvelavastustest?
2. Miks mõned asjad etenduse paigas teda häirisid?
3. Kuidas ta kokkuvõttes etenduse vaatamisega rahule jäi?
4. Kas sul on olnud mingeid meeldejäävaid kogemusi seoses teatris käimisega? Jutusta mõnest.
5. Kas sul on olnud mingeid meeldejäävaid kogemusi seoses Eesti suveüritustega? Jutusta mõnest.

5a. Leia paarid

1) varakult <i>h</i>	a) samalt maalt pärit inimene
2) muljetama	b) sääskede häälitsust tekitama
3) tuhm	c) osavõtmatu, ükskõikne
4) tuim	d) innustunud, elevil
5) jagama	e) sügav meelepaha
6) pelgama	f) elamusi edasi andma
7) kaasmaalane	g) maavälisest tsivilisatsioonidest pärit olend
8) ootusärev	h) piisavalt kaua enne sündmuse toimumist

9) õhinas	i) aktiivselt tegutsema, mürgeldama
10) ainulaadne	j) mingis tegevuses või ettevõtmises osalema
11) kaasa lööma	k) kellegi elu või tegevust häiriv, kedagi piirav või kiusav
12) mõnulema	l) helde käega andma
13) vagusi	m) kõveras ebamugavalt istuma
14) tõrge	n) kedagi või midagi pingsalt ootav
15) kükitama	o) alkoholi jooma
16) suruma	p) hall, ilmetu, igav
17) nõrdimus	r) kartma, vältima
18) pinisema	s) täiesti ja vait ja liikumatult
19) tulnukas	t) ennast kuskil hästi tundma
20) ahistav	u) takistus
21) möllama	v) oma raskusega millelegi vajutama

22) rüüpama

õ) kordumatult omapärane, unikaalne

5b. Kirjuta lünka sobiv sõna a-osa esimesest tulbast õiges vormis.

1. Jaaniõhtul *rüüpavad* kõik jaaniõlut.
2. Tehnilise _____ korral võtke ühendust kasutajatoega.
3. Olge nüüd täiesti _____ ja kuulake hoolega, mida ma räägin.
4. Miks sa siin nurgas _____, tule ka teiste seltsi.
5. Töötaja _____ ülemusega rääkida, sest kartis negatiivset tagasisidet.
6. Ameerikas reisides kohtusin ka paari _____.
7. Autojuht _____ jalaga gaasipedaalile.
8. Enne kontserdi algust oli publik _____ ja _____, kuulates oma lemmikbändi *live*-esitust.
9. Palun _____ oma muljeid eilsest etendusest.
10. Ta _____ oma lemmiktoolis, kaminat vaadates ja kuuma teed nautides.
11. Tõusin täna _____, et teha vajalikud reisievalmistused.
12. See kandidaat jättis üsna _____ mulje, meil oleks vaja kedagi eredamat.
13. Lõuna-Eestis avati _____ teemapark „Alice imedemaal“.

14. _____ jälitamine on kõrvaltvaatajaile enamasti nähtav.
15. Filmi vaatamis järel istusime kohvikus ja _____ pikalt.
16. Töötaja tundis _____, kui nägi, et projekt ei edene nagu loodetud.
17. Meie firma _____ Tartu lumelinna ehitusel.
18. Kauni suveõhtu nautimist häirisid sääsed, kes igal pool _____.
19. Film keskendus _____ rünnakule ning oli täis pinget ja kosmilisi efekte.
20. Kuidas sa saad nii _____ olla, et sind miski ei huvita!
21. Öösel _____ tugev torm, mis tegi palju pahandust.

c. Ütle lause, milles on üks a-osa sõna. Ära ütle seda sõna välja, vaid koputa selle asemel lauale. Kaaslased pakuvad, mis sõna su lausesse sobib.

Ole nüüd KOPUTUS!

6. Tehke improdialoog kahe sõbra vahel: üks kutsub teist suveetendust vaatama, aga teine on selle suhtes umbusklik.

*A: Kuule, lähme nädalavahetusel uut **suveetendust** vaatama! B: Ma ei tea, seal on kindlasti tohutud **sääseparved** ja kuidas siis seda etendust vaadata.*

suveetendus	võsa	kultuuritarbija	sääseparv	tuhm
tulnukas	idüll	tagavara	muljetama	mõnulema
suruma	pinisema	ainulaadne	nördinud	pelgama

suveetendus	võsa	kultuuritarbija	sääseparv	tuhm
teadlik	välja kannatama	varakult	ahistav	komme
rüüpama	tõsiasi	kaasa lööma	pori	tuim

7a. Meenuta *ki-* ja *gi-*liite kasutamise ja moodustamise reegleid.

*ki-/gi-*liidet kasutatakse sõna juures, kui tahetakse seda eriti rõhutada, nt *Loo peategelane läkski suveetendusele. (tõesti läks) Loo peategelanegi läks suveetendusele. (isegi tema läks) Loo peategelane läks suveetenduselegi. (isegi suveetendusele)*

*Kui sõna lõpeb täishäälikuga või helilise kaashäälikuga (l, m, n, r, v), kasutatakse gi-liidet, teistel juhtudel ki-liidet, nt **Koolgi** algab ju septembris. Nägin palju seeni ja õnneks oli mul **korvgi** kaasas. Te ei soovinud **kohvigi**. **Sõbradki** ei saanud tema käitumisest aru.*

7b. Põhjenda iga lause kohta, miks selles kasutatakse *ki-/gi-*liidet.

1. Sina **oledki** see viimane tuhm ja tuim tüüp, kes ei jaga ümberringi toimuvast midagi.
2. Ei tohi peljata katsumusrohkeid ilmaolusid, suveõhtuseid sääseparvi ega **kaasmaalasigi**.
3. Lava on jagatud kaheks, tegevus toimub ühel- ja teiselpool võsa, vaatuse vahetudes peavad **pealtvaatajadki** omavahel kohad vahetama.
4. Nii nad siis **seavadki** ennast kindlas kehakontaktis sinu ümber, surudes su sõbralikult endi vahele.
5. Nad elavad laval toimuvale täiel rinnal kaasa ja vahetavad omavahel üle sinu **väiksemaidki** vaimustuse ja nõrdimuse repliike.
6. Vaheajal kohvi ja konjakit rüübates saate juba **sõpradekski**.

7c. Kirjuta igas lauses ühe sõna juurde *ki-/gi*-liide. Seleta lause tähenduse muutumist.

1. Loo *peategelanegi* soovis juba ammu mõnda head suveetendust näha.
2. Tartu Uus teater lavastas sellel suvel Varnja külas loo Peipsiveere inimeste elust.
3. Loo peategelane läks lomulikult etendust vaatama.
4. Enne etendusele minekut sättis ta end hoolega – lokid ning siidikleit ja kotsakesed.
5. Kohapeal käis ta enne etendust külakohvikus ja maitset kohalikke seenepirukaid, kapsapirukaid ja porgandipirukaid.
6. Etendus pakkus tõelist elamust ja mõningaid ootamatusi.
7. Loo peategelane usub, et läheb järgmisel aastal mõnele suveetendusele.

8a. Meenuta *ke*-liite kasutamise reegleid.

ke-liite abil antakse sõnale vähendav tähendus

Seda kasutatakse

- negatiivsuse vähendamiseks, nt *rumaluke, lollike, vaeseke, laiskvorstike*
- alandava tähenduse lisamiseks, nt *juhike, ülemuseke*
- hellitleva tähenduse lisamiseks, nt *kullake, kallike, pisike, Marike*
- tagasihoidlikkuse väljendamiseks, nt *majake, kohake, platsike*

8b. Põhjenda iga lause kohta, miks selles kasutatakse *ke*-liidet.

1. Enne ikka sätid ja mukid hoolega – lokid, siidikleit ja **kontsakesed** ka alla – tegemist on siiski oodatud sündmusega.

2. Esimene tõrge tekib oma istekohta otsides – selgub, et publikule ette nähtud ala pakub pigem võimalust kükitada kui kana õrrel – **toolike** on lihtsalt nii **kitsuke** ja kõva pealegi.

3. Aga noh, **tekike** alla ja vast saab kuidagi.

4. Seejärel aga saabub sinu ritta perekond **priskekesi**.

5. **Suvekleidike** liguneb, huulepuna jookseb laiali, kontsakingad jäävad porisse kinni.

8c. Kirjuta alljärgnevate sõnadega lauseid, kasutades *ke*-liidet.

1. buss

2. sõber

3. pilet

4. mees

5. suveõhtu

9a. Tutvu sõnade *vähemalt*, *ilmtingimata*, *üleüldse*, *sealjuures*, *tõsijutt* kasutamisega.

vähemalt = mitte vähem

Igäüks peab annetama **vähemalt** kümme eurot, et toetada heategevusprojekti.
Õhtusöögiks peaks pakkuma **vähemalt** kolme eri rooga, et külalised saaksid valida meelepärase.

ilmtingimata = täie kindlusega, ilma mingi kahtluseta

Projekt tuleb **ilmtingimata** nädalaga lõpetada, et jõuaks selle tähtajal esitada.
Enne ilutulestiku tegemist tuleks mõelda, kas see on ikka **ilmtingimata** vajalik.

üleüldse = üldse (rõhutatult)

Need on **üleüldse** minu esimesed enda kootud kindad.
Tegelikult ei ole meie vaated **üleüldse** nii erinevad.

sealjuures =

1) samal ajal, millegi toimumise või tegemisega samal ajal
Kuidas olla oma töös edukas ja **sealjuures** mitte läbi põleda.
Areng on kiire, kui iga päev harjutada ja **sealjuures** motiveeritud olla.

2) muude seas, hulgas

Käisin sel suvel kümnel suveetendusel, **sealjuures** kolm korda saartel.
Tellisin sünnipäevaks kolm torti, **sealjuures** ühe sünnipäevalapse pildiga.

tõsijutt = päris kindlasti, ausalt, tõesti, tõepoolest (suhtluses ütluse kinnitajana)

Tõsijutt, talle pakuti linnaosa vanema ametit.
Tõsijutt, niimoodi meie firma alguse saigi.

9b. Kasuta lüngas sobivat sõna a-osast. Seleta lause tähendust.

1. Plaanime suurendada töötajate arvu **vähemalt** kahekordseks, et suureneva töökoormusega paremini hakkama saada.
2. Selleks et võistlusel osaleda, tuleb _____ registreeruda enne meie veebilehel.

3. Baari ees oli eile öösel UFO, _____, oma silmaga nägin.
4. _____ ei tohi keset võistlust reegleid muuta.
5. Jätkame teenuste arendamist, pöörates _____ palju tähelepanu klientide tagasisidele.
6. Kui külmaks võib ilm _____ minna?
7. Üldkoosolek toimub _____ kord kvartalis.
8. Ta jooksis sada viiskümmend kilomeetrit, _____!
9. Mahepõllundus ei vaja _____ rohkem põllumaad.
10. Tehke neid harjutusi iga päev, _____ nii püsti kui pikali.

9c. Esita küsimusi. Vasta, kasutades a-osa sõnu sõnu.

*Küsimus: Kust sa selle kampsuni ostsid? Vastuseid: Tead, **tõsijutt**, ise kudusin. Teise ringi poest, ei pea ju sugugi **ilmtingimata** kõike kallitest kohtadest ostma.*

10. Arutage järgmiste väidete üle nii poolt kui vastu. Kasutage seejuures ka ülesande 9 sõnu.

1. Vabas õhus on parem etendust vaadata kui teatrisaalis.
2. Ilma hea toidu ja joogita jääb teatrielamus poolikuks.
3. Eestis on igati hea kliima.
4. Teatrisse minnes peab alati viimase peal välja nägema.
5. Eesti teatris peaks pakutama rahvustoitu.

6. Kultuurne inimene peab iga kuu vähemalt korra teatris käima.
7. Teatris on kõige parem käia üksi.
8. Vabaõhuetendust võib mängida ükskõik millises paigas.
9. Heas etenduses kaasatakse mängu ka publik.
10. Eestikeelsetel etendustel peaks olema ka tõlge.
11. Sõnalavastused on huvitavamad kui balletid, operetid ja ooperid.

11. Kirjuta kaks teksti.

1. Kirjuta emotsionaalne vabas stiilis tekst mõnest meeldejäanud sündmusest seoses teatris või kinos käimisega. Kasuta tekstis ka harjutuste 3, 5 ja 6 sõnu.
2. Kirjuta arvamustekst ülesande 9 mõne väite teemal. Kasuta tekstis ka harjutuse 9 sõnu.

HARJUTUSTE VASTUSED

1. Juhilubade saamine pole käkitegu

harjutus 2: 1b, 2a, 3a, 4c, 5b, 6b, 7a, 8c, 9b, 10a

harjutus 3: 1b, 2a, 3c, 4a, 5c, 6c, 7a, 8c, 9a, 10b, 11a

harjutus 5a: 1e, 2l, 3h, 4a, 5f, 6b, 7i, 8k, 9c, 10g, 11j, 12d

harjutus 5b: 1) kujunema 2) sekkuda 3) sööstis 4) tüürib 5) kopitama 6) aimas 7) tiirutama
8) talitseda 9) sasis 10) tuhiseb 11) lehvisid 12) koperdab

harjutus 7c:

1. Sõiduõpetaja nägi loo peategelast õppesõidu ajal korduvalt vigu tegemas.

2. Loo peategelane kuulis sõiduõpetajat talle märkusi tegemas.
3. Sõidueksami aeg oli lähenemas.
4. Sõiduõpetaja jälgis peategelast sõidueksamil uljalt mööda linna tiirutamas.
5. Loo peategelane nägi oma kujutluses ennast juhilube kätte saamas.
6. Sõiduõpetaja nägi peategelast jälle korduvalt liikluseeskirju rikkumas.
7. Loo peategelane kuulis sõiduõpetajat teatamas eksamil läbikukkumisest.

harjutus 8b:

1. Täna on ilm **hoopis/igatahes/pigem/muuseas** teistsugune kui eile – päikesepaisteline ja soe.
2. Ta ei olnud kindel, kas tahab töökohta vahetada. Lõpuks ta tegi seda ja see oli tema jaoks **igatahes/pigem/muuseas** väga suur samm.
3. Autojuht nägi **vaevu** läbi tiheda udu ja sõitis sellepärast väga ettevaatlikult.
4. Alguses tundus see ülesanne mulle lihtne, kuid nüüd avastasin, et see on **hoopis/igatahes/pigem** keerulisem.
5. Ma ei tea täpselt, millal nad saavad, aga olen **igatahes** valmis neid vastu võtma.
6. Ma ei ole sinuga nõus, minu arvates on probleem **hoopis/igatahes/pigem** mujal.
7. **Igatahes/muuseas**, ma pole kunagi Hiiumaal käinud.
8. Valisime majutuseks **hoopis/igatahes/muuseas** teise hotelli, kui alguses planeerisime.
9. Pärast trenni suutis ta **vaevu** jalul püsida, sest oli nii väsinud.
10. Kas muusika kuulamine trenni ajal on **pigem** kasulik või **hoopis** kahjulik?
11. Mul ei ole aimugi, kuidas see juhtus, aga **igatahes** on olukord nüüd lahendatud.
12. Ta mainis seda justkui **muuseas**.

2. Keemia on keeruline

harjutus 2: 1) vale 2) õige 3) õige 4) õige 5) vale 6) õige 7) õige 8) õige

harjutus 3: 1b, 2a, 3b, 4b, 5a, 6b, 7a, 8b, 9a, 10b

harjutus 5a:

looja – *inimene, kes teeb mingi asja valmis*

märk – *kujutis, kujund vm, mis viitab millelegi, tähendab midagi; sellise kujundi või kujutisega ese*

saaste – *keskkonna kahjustamine või kahjustumine hrl ohtlike tööstuslike jäätmetega; sel viisil tekkinud reostavad jäätmed*

laik – *ümbrusest värvitooni vm poolest erinev väike ebakorrapärase kujuga pinnaosa*

kiht – *millegi peal, all või vahel asetsev suhteliselt ühtlase koostise või omadustega ainehulk, mille paksus on hrl muudest mõõtmetest väiksem*

elevus – *erksus, erutatus, kõrgendatud meeleolu*

eelarve – *tulude ja kulude arvestus teatava eelseisva ajavahemiku (näit aasta) kohta*

segadus – *korralagedus, korratus, segiolek esemete paigutuses*

peahoone – *hooneist keskne või tähelepanuväärseim, suurim, esinduslikem*

õppetund – *õpetlik kogemus; karistus*

harjutus 6a: üllatama, taastama, tihendama, suurendama, tekitama, selgitama, lahendama, avama, saastama, vähendama, lõpetama, alustama, jahutama, arendama

harjutus 8a: 1) alla kirjutanud 2) püstitatud 3) eemaldatud 4) üllatanud 5) taastatud 6) kirjutanud 7) tekkinud 8) parandanud 9) avastatud 10) tunnistanud

harjutus 8b: suurendanud, suurendatud; tekitanud, tekitatud; selgitanud, selgitatud; lahendanud, lahendatud; avanud, avatud; saastanud, saastatud; vähendanud, vähendatud; lõpetanud, lõpetatud; alustanud, alustatud; jahutanud, jahutatud; arendanud, arendatud

harjutus 9b:

1. Matkamiseks on **teatavasti/ennekõike** vaja head tuju ja korralike jalatseid.
2. **Teatavasti/enesestmõista** tuleb eksamiks korralikult valmistuda.
3. **Teatavasti** toimuvad poole aasta pärast kohalike omavalitsuste valimised.
4. **Ennekõike** on see projekt aidanud edendada kohalikku majandust.
5. See piirkond on **ennekõike / teatavasti** tuntud oma kaunite loodusvaadete poolest.
6. Ta oli **enesestmõista** õnnelik, kui kuulis oma edutamisest.
7. **Teatavasti** on vanim teadaolev kirjalik tekst kirjutatud sumeri keeles.
8. **Ennekõike** peab juhul lisaks erialasele pädevusele olema ka hea suhtlemisoskus.

3. Aukonsul päästab Leedu tüdruku

harjutus 2: 1c, 2c, 3c, 4a, 5b, 6b, 7b, 8c, 9a, 10b, 11a, 12b

harjutus 3: 1b, 2a, 3a, 4b, 5b, 6b, 7b, 8b, 9a, 10a, 11a, 12b, 13b, 14a, 15a, 16a, 17a, 18b

harjutus 5a: 1h, 2d, 3l, 4m, 5j 6f, 7n, 8a, 9g, 10c, 11e, 12b, 13i, 14k

harjutus 5b: 1) tukkuma 2) iseärasus 3) töötas 4) klaarime 5) lõõtsutades 6) hääletama 7) tublisti 8) vilksas 9) üksluine 10) sulni 11) sikutas 12) mõnulesid 13) klaarima 14) uinaku

harjutus 7a: üllatus, minek, uinak, jook, äratus, käik, seiklus, mõnu, risk, töotus, ulatus, võitlus, ületus

harjutus 7b: iseäralikkus, segasus, kiirus, magusus, värvilisus, tublidus, väiksus, soojus, sulnidus

harjutus 8a: 1) üllatusi 2) seiklust 3) segadusse 4) töotusi 5) minekust 6) uinakust 7) tegelikkusele 8) tublidusele 9) jookust 10) tublidust 11) riskidest 12) iseäralikkusega 13) riske 14) magusust, väiksust 15) võitlusse 16) sulnidus

harjutus 9b: 1) selge see 2) mürtsti! 3) seega 4) koguni 5) appi! 6) mürtsti! 7) koguni 8) seega 9) selge see 10) appi!

4. Üliõpilasena edasi, pensionärina tagasi

harjutus 2: 1) vale 2) õige 3) õige 4) õige 5) õige 6) vale 7) õige 8) õige 9) vale 10) õige

harjutus 3: 1a, 2a, 3b, 4b, 5a, 6b, 7a, 8a, 9a, 10b, 11a, 12b, 13a, 14b

harjutus 5a: 1d, 2k, 3i, 4m, 5c, 6e, 7g, 8a, 9b, 10l, 11f, 12h, 13j

harjutus 5b: 1) töötas 2) häälekalt 3) vehkima 4) auras 5) haletsema 6) kahjurõõmsalt 7) komberdas 8) läbi puurinud 9) halastust 10) kulunud 11) eakohaseid 12) seadis 13) sättis

harjutus 8a, esimene osa: 1) kimbatust 2) staatus 3) eesmärgi 4) uusi asju 5) pealinna elu 6) rongi 7) prillid, uudised 8) pileti 9) väljanägemist 10) dokumendid

harjutus 8a, teine osa: 11) dokumenti 12) etendust 13) võidu 14) enesekindluse 15) iga 16) täispilti 17) soodustust 18) lahenduskäiku 19) positiivsuse 20) elukestvat õpet

harjutus 9b: 1) otsemaid 2) igati 3) täiega 4) otsemaid 5) meelega 6) täiega 7) igati 8) meelega

harjutus 9b: 1) otsemaid 2) igati 3) täiega 4) otsemaid 5) meelega 6) täiega 7) igati 8) meelega

5. Kuremarjamäng

harjutus 2: 1a, 2b, 3c, 4c, 5a, 6c, 7c, 8a, 9a, 10c, 11c

harjutus 3: 1c, 2b, 3b, 4b, 5c, 6c, 7a, 8c, 9a, 10a, 11c, 12a, 13a, 14c, 15a, 16c, 17b, 18a, 19b, 20a

harjutus 5a: 1e, 2l, 3a, 4i, 5g, 6c, 7j, 8h, 9f, 10k, 11d, 12b

harjutus 5b: 1) harvendada 2) purjetas, 3) vahele jääda 4) rubiine 5) õhetas, 6) muhe 7) võsa 8) sõuab 9) sinetas 10) elatusallikat 11) niitma 12) rubiinid

harjutus 7c: 1) Tartust lahkutakse puupüsti täis bussiga 2) Bussiga käiakse kõigis teeäärsetes kohtades sees 3) Bussis aetakse omavahel kõvahäälselt juttu 4) Meerapalus elatakse venemoelistes majakestes 5) Meerapalus suheldakse loo peategelasega sõbralikult 6) Talle teatatakse, millal murakad valmis saavad 7) Vanasti käidi jõhvikal ka salaja 8) Jõhvikate müügist saadi korralik sissetulek 9) Kui nähti miilitsat, siis põgeneti kiiruga 10) Meerapalus elatakse praegu umbes samamoodi kui pool sajandit tagasi

harjutus 9b: 1) teadupärast 2) vabalt 3) täitsa 4) teadupärast 5) vägevalt 6) vägevalt 7) täitsa 8) vabalt

6. Reporter uhkeldab iga nädal uue mütsiga

harjutus 2: 1c, 2c, 3b, 4c, 5c, 6a

harjutus 3: 1b, 2b, 3a, 4c, 5c, 6b, 7c, 8c, 9b, 10a, 11a, 12b, 13c, 14b

harjutus 5a: 1p, 2j, 3g, 4l, 5d, 6q, 7a, 8n, 9o, 10k, 11f, 12m, 13h, 14e, 15i, 16c, 17b

harjutus 5b: 1) nupud 2) tabas 3) koostoimega 4) pälvis 5) sooniku 6) palmikutega 7) kiristas
8) loomupärane 9) rabeleda 10) teviklik 11) särtsakas 12) vallas 13) peos 14) maavillasest 15)
täenduslik 16) topi 17) uhkeldama

harjutus 9b: 1) korral 2) puhul 3) näol 4) puhul 5) korral 6) nimel 7) puhul 8) nimel

7. Kunstiuusemi Zeus ärkab ellu

harjutus 2: 1) vale 2) õige 3) õige 4) vale 5) õige 6) õige 7) vale 8) õige 9) vale 10) õige 11)
vale 12) õige

harjutus 3: 1b, 2a, 3b, 4b, 5b, 6a, 7b, 8a, 9a, 10a, 11a, 12a, 13b, 14a, 15a, 16a, 17a, 18b, 19a

harjutus 5a: 1i, 2m, 3q, 4e, 5n, 6p, 7k, 8a, 9c, 10r, 11b, 12g, 13l, 14f, 15d, 16h, 17j, 18o

harjutus 5b: 1) vilets 2) osutus 3) seostada 4) staatilises 5) ekspositsioon 6) hõng 7) süüvida
8) iidsed 9) valvel 10) kõnetas 11) hiilgust 12) jõulise 13) märksõnad 14) viitas 15) muistne
16) kaasatust 17) rakendatakse 18) toimetama

harjutus 8a: 1) külastades 2) imetledes 3) astudes 4) muutes 5) jõudes 6) tutvudes 7) kuulates
8) püüdes 9) toimetades 10) ronides

harjutus 9b: 1) omajagu 2) pealegi 3) iseäranis 4) üksnes 5) omajagu 6) kaugeltki 7) omajagu
8) üksnes 9) iseäranis 10) märksa 11)kaugeltki

8. Miks eestimaalane armastab suveetendusit

harjutus 2: 1c, 2b, 3a, 4b, 5c, 6b, 7c, 8b, 9c, 10c, 11c

harjutus 3: 1a, 2a, 3c, 4b, 5b, 6a, 7a, 8b, 9a, 10c, 11a, 12a, 13b, 14a, 15b, 16a, 17a, 18c, 19a, 20b, 21a, 22a, 23c, 24b, 25b

harjutus 5a: 1h, 2f, 3p, 4c, 5l, 6r, 7a, 8n, 9d, 10ö, 11j, 12t, 13s, 14u, 15m, 16v, 17e, 18b, 19g, 20k, 21i, 22o

harjutus 5b: 1) rüüpavad 2) tõrke 3) vagusi 4) kükitad 5) pelgas 6) kaasmaalasega 7) surus 8) ootusärev ja õhinas 9) jagage 10) mõnules 11) varakult 12) tuhmi 13) ainulaadne 14) ahistav 15) muljetasime 16) nõrdimust 17) lõi kaasa 18) pinisesid 19) tulnukate 20) tuim 21) möllas

harjutus 9b: 1) vähemalt 2) ilmtingimata 3) tõsijutt 4) üleüldse 5) sealjuures 6) üleüldse 7) vähemalt 8) tõsijutt 9) ilmtingimata 10) sealjuures

4. ARENDUSUURINGU LÄBIVIIMINE

Selles peatükis käsitlen arendusuuringu läbiviimist.

Arendusuuring on uurimismeetod, mida kasutatakse uute lahenduste (nt õppemeetodite ja õppematerjalide) väljatöötamiseks ja samal ajal nende tõhususe uurimiseks reaalses kontekstis (Tinoca jt 2022).

Arendusuuring koosnes viiest etapist: 1) eeltööd (alapeatükis 4.1), 2) õppetekstide kirjutamine (alapeatükis 4.2), 3) harjutuste koostamine (alapeatükis 4.3), 4) loodud tekstide ja harjutuste katsetamine (alapeatükis 4.4), 5) tekstide ja harjutuste täiendamine, toimetamine ja vormistamine (alapeatükis 4.5).

4.1. Arendusuuringu esimene etapp. Eeltööd

Lähtuvalt magistritöö eesmärgist otsustasin luua õppematerjali kõrgema taseme sõnavara õppimiseks. Kõigepealt tutvusin teoreetilise kirjandusega teise keele sõnavara omandamise põhimõtete ja õppemeetodite kohta ning olemasolevate eesti keele kui teise keele õppijaile B2- ja C1-taseme õppematerjalide sõnavaraharjutustega. Selgines arusaam, et soovin luua materjali, mis aitaks õppijail õppida sõnavara huvitavatest tekstidest, mille juurde on loodud tekstipõhised harjutused. Õppematerjali peamiseks sihtrühmaks kavandasin iseõppijad. Sellest sõltus ka õppematerjalis kasutatavate õppetegevuste vorm.

Kuna töotan meedias toimetajana ja olen varem tegelenud loovkirjutamisega, otsustasin kirjutada ilukirjanduslikus stiilis lühitekste, mis oleks elulised, veidi humoorikad, lõppeksid puändiga ning mida õppijad võiksid soovida lugeda ka vabatahtlikult. Kavatsesin tekstid kirjutada eri eluvaldkondi puudutavatel teemadel, mis käsitleksid Eesti inimeste elu ja tegevusi eri vaatenurkadest. Tekstide loomisel oli kavas kasutada keerukamat, sh kujundlikku keelekasutust, kuid seejuures mitte keskenduda kindlale sõnavarale ega konstrueerida tekste kunstlikult. Plaan oli luua võimalikult loomulik ja voolava väljendusega lood, mis peegeldaksid minu mõtteid ja tundeid võimalikult autentselt.

4.2. Arendusuuringu teine etapp. Tekstide kirjutamine ja keeleline analüüs

Tekstide kirjutamine kestis 2024. aasta veebruarist aprillini. Kirjutamisprotsessi algus oli keeruline. Kuigi olen oma töös tegelenud erinevate tekstidega ja uurinud loovkirjutamise meetodeid, esitas kirjutamine uues formaadis esialgu mitmeid väljakutseid.

Loovteksti kirjutamiseks on kõigepealt vaja ideed, mis on aluseks loo suunale ja ülesehitusele. Idee annab kirjutamisele fookuse ja eesmärgi, mille ümber tekst arendada, ning aitab luua sidusa ja kaasahaarava narratiivi. Loodavad tekstid pidid kirjeldama erinevaid elulisi olukordi, millega inimesed võivad ka ise oma elus kokku puutuda. Nii tekkisidki ideed kirjutada lood juhilubade taotlemisest, elukestvas õppes osalemist, ootamatutest juhtumistest, maakolkas elamisest, muuseumis ja suvelavastusel käimisest jmt.

Esimese teksti kirjutasin liikluse teemal, keskendudes juhilubade saamisele autokoolis. Tekst põhines osaliselt minu isiklikel kogemustel autosõidutundides osaledes ja ootamatul ebaõnnestumisel sõidueksami sooritamisel. Pärast teksti esimese versiooni valmimist analüüsisin seda koos juhendajaga ning leidsime, et valitud stiil on üldjoontes sobiv ja vastab seatud eesmärkidele.

Järgmiste tekstide loomine osutus siiski küllaltki keeruliseks, kuna loovkirjutamine eeldab lisaks heale ideele ka loomingulist indu. Ainult inspiratsiooni tekkimisele lootmine ei olnud tulemusliku kirjutamisprotsessi tagamiseks piisav – kirjutamisele tuli läheneda süstemaatiliselt ja järjekindlalt. Juhendaja andis tekstidele pidevalt tagasisidet ning arutasime ka võimalikke teemasid, mille käsitlemine kirjutistes võiks olla asjakohane. Enne iga teksti kirjutamist oli mul olemas loo põhiidee või intriig, millele teksti üles ehitasin.

Kirjutamisele pikemalt keskendudes harjusin kavatsatud stiilis tekstide loomisega järjest enam. Seadsin eesmärgiks kirjutada igal nädalal vähemalt ühe teksti. Kokku valmis 12 teksti: „Juhilubade saamine pole käkitegu?“ (liikluse teemal), „Aukonsul päästab Leedu tüdruku“ (ootamatu seikluse teemal), „Valida on õigekiri või üksindus“ (suhete ja hariduse teemal), „Keemia on keeruline“ (kõrghariduse teemal), „Kunstimuuseumi Zeus ärkab ellu“ (kultuuri teemal), „Kuremarjamäng“ (maaelu teemal), „Miks eestlane armastab suveetendusi“ (kultuuri ja suhete teemal), „Ragnar uhkeldab iga nädal uue mütsiga“ (meedia ja reklaami teemal), „Üliõpilasena edasi, pensionärina tagasi“ (vanuse teemal), „Kuidas vanaema Adeele jälle mehele läks“ (suhete teemal), „Vestlus sõbraga hoiab närvid

korras“ (vaimse tervise teemal), „Igal eestlasel on mootorsaag pakikas“ (praktilise toimetuleku teemal).

Kui tekstid olid valmis, analüüsisin neid tervikuna ja sain juhendajalt tagasisidet. Lõplikku õppekomplekti valisin kaheksa teksti. Neli teksti jäid välja, sest nende teemad hakkasid teiste tekstide teemasid kordama (näiteks suhete teemal oli mitu teksti). Samuti ei õnnestunud kõigi ideede puhul kirjutada terviklikku ja huvitavat teksti. Järjestasin lõplikku valikusse osutunud kaheksa teksti vastavalt teemade vahelduvusele.

Lõplikus õppekomplektis on järgmised tekstid:

1. „Juhilubade saamine pole käkitegu“ – räägitakse kogemusest juhilubade taotlemisel ja raskusest sõidueksami sooritamisel.

2. „Keemia on keeruline“ – räägitakse algaja keeleteoimetaja liigse enesekindluse tõttu toimunud naljakast keeleeksimusest.

3. „Aukonsul päästab Leedu tüdruku“ – räägitakse tõestisündinud loost Leedu neiu kogemata Eestisse sattumisest ja sellega kaasnenud segadusest.

4. „Üliõpilasena edasi, pensionärina tagasi“ – räägitakse inimese enesetundest kahe identiteedi (senior ja üliõpilane) kokkupõrkumisel.

5. „Kuremarjamäng“ – räägitakse Eesti ääremaal elamisest.

6. „Reporter uhkeldab iga nädal uue mütsiga“ – räägitakse telereporter Ragnar Kondi persoonibrändi tekkimisest.

7. „Kunstimuuseumi Zeus ärkab ellu“ – räägitakse üllatavast juhtumist Tartu Ülikooli kunstimuuseumis.

8. „Miks eestimaalane armastab suveetendusi“ – räägitakse suveetenduse külastamisest ja sellega kaasnevatest üleelamistest.

Tekstide valmimise järel analüüsisin nende sõnavara ja sõnavorme keeleanalüsaatoriga (Sõnaveeb). Tekstide sõnavara tasemepõhine analüüs on esitatud tabelis 2. Esimeses tulbas on teema järjekorranumber ning teises tulbas teema põhiteksti pealkiri. Kolmandas tulbas on

põhiteksti sõnade arv. Tulpades 4-8 on keeleoskustasemetel A1-C1 sõnade osakaal põhitekstis ning viimases tulbas nende sõnade osakaal, mille keeleanalüsaator jättis määramata.

TABEL 2. Magistritöös loodud sõnavaraõppe kogumiku sõnavara tasemepõhine analüüs

Nr	Teksti pealkiri	Sõnu kokku	A1	A2	B1	B2	C1	määramata
1.	Juhilubade saamine pole käkitegu	273	48%	13%	17%	6%	2%	15%
2.	Keemia on keeruline	274	33%	12%	13%	9%	1%	30%
3.	Aukonsul päästab Leedu tüdrukku	390	54%	13%	12%	5%	1%	14%
4.	Üliõpilasena edasi, pensionärina tagasi	332	51%	15%	15%	8%	1%	11%
5.	Kuremarjamärg	352	50%	11%	11%	5%	1%	21%
6.	Reporter uhkeldab iga nädal uue mütsiga	315	51%	12%	8%	8%	1%	19%

7.	Kunstimuusemi Zeus ärkab ellu	342	40%	15%	14%	11%	1%	19%
8.	Miks eestimaalane armastab suveetendusi	514	51%	11%	12%	10%	1%	16%
	KOKKU	2792	48%	13%	13%	8%	1%	18%

Kokkuvõttes on tekstides kõige rohkem A1 taseme sõnu – 48%, A2 taseme sõnu on 13%, B1 taseme sõnu 13%, B2 taseme sõnu 8% ja C1 taseme sõnu vaid 1%. Viiendiku sõnadest (18%) jättis analüsaator aga määramata. Määramata sõnade hulgas on palju pärisnimesid (näiteks *Tartu, Rootsi, Gustav II Adolf, Silvia, Universitas Tartuensis, Leedumaa*), ühendeid numbriga (näiteks *60-aastasest, 40-protsendilisest, 1632. aastal, 23. aprillil 1992*), mingil põhjusel määramata jäänud väga lihtsaid sõnu (näiteks *neiuke, mina, koolimaja*). Suurem hulk määramata sõnu on aga keerulised. Uurisin ka lähemalt, millistesse sõnaliikidesse kuuluvad kõrgema taseme sõnad ja määramata sõnad minu kirjutatud tekstides. Määramata sõnadest jätsin seejuures vaatluse alt välja väga lihtsad sõnad.

Iga teksti B2-taseme, C1-taseme ja määramata sõnad on esitatud lisas 1. Nimisõnade sõnade hulgas oli kokkuvõttes kõige rohkem määramata sõnu – 145 ehk 60%, nende seas küllaltki lihtsaid näiteks *siidisall, kevadtalvel, sõiduõpetaja*, aga enamik keerukamad, näiteks *kapipõhja, näpuviga, kuremarjapanged, õhusaaste, silmaklapid, soonikkoes, kettaheitja, sibulavanikud*. Sageduselt järgnesid 87 korra ehk 36%-ga B2 taseme nimisõnad, näiteks *püüdlused, härrasmees, loodusjõud, piip, vaimustuse, tõsiasi, kaarega, kaasmaalasi, kiht*. Kõige vähem oli C1 taseme nimisõnu – 10 ehk 4%, need sõnad olid näiteks *elevus, nõrdimus, aukonsul, kära, hõng, õhin, ilmutus*.

Tegusõnade hulgas oli enim B2-taseme tegusõnu oli 42 ehk 47%, näiteks *tiirutasin, töötab, sõuab, rakendada, riietub*. Määramata sõnu oli veidi vähem (33 ehk 39%), näiteks *kangastub, kopitama, klattis, vilksamas, õhetab, pinisevad, ei mõnule* ning C1-taseme sõnu 12 ehk 14%, näiteks *süüivides, vehin, sikutab, klaarida*.

Omadussõnu oli kokku 75 ning nende hulgas domineerisid jällegi määramata sõnad (42 ehk 56%), näiteks *sulneid, teeäärses, seikluslikumaks, lokilise, möllavate*. B2-taseme sõnu oli 28 ehk 37%, näiteks *jõukohane, kriminaalne, väärilised, tervikliku, üksmeelse* ning C1-taseme sõnu 5 ehk 7%, näiteks *loomupärane, üksluises*.

Muude sõnade seas oli B2-taseme sõnu 44 ehk 48%, näiteks *igatahes, ennekõike, teadaolevalt, koguni, tasapisi*. Peaaegu sama palju oli määramata sõnu (42 ehk 46%), näiteks *käsikaudu, otsekui, siia-sinna, appike, juhhei*. Kõige vähem oli jälle C1-taseme sõnu (5 ehk 5%), näiteks *puha, hakul, ühtäkki*.

Vaatlesin ka analüsaatori määratud kõrgema taseme (B2- ja C1-taseme) sõnavorme (lisa 2). Peamiselt esinevad tekstides *mas*-vormid (nt *sasimas, lehvimas, võtmas, kasvamas, mõistmas*), *des*-vormid (nt *toimetades, ärgates, süüivides*) ja mitmuse osastava vormid (nt *haruldasemaid, tagatulesid, rahvahulki*).

Keeleanalüsaator arvutas ka iga teksti Lix-indeksi, mis näitab teksti loetavuse raskust lausete keskmise pikkuse ja sõnade keskmise pikkuse põhjal. Kui Lix-indeks on alla 25, on teksti selle indeksi järgi väga lihtne lugeda, index 25–35 näitab, et teksti on kerge lugeda, 36–45 näitab teksti keskmist raskusastet. Kui Lix on 46–55, on teksti raske lugeda ja kui indeks on 56 või rohkem, on teksti väga raske lugeda. Analüüsitud tekstidest kuue Lix-indeks oli 47–54 ehk neid tekste on raske lugeda. Kahe teksti (teise ja seitsmenda) Lix-indeks oli vastavalt 65 ja 57 ehk neid tekste on väga raske lugeda. Tekstide Lix-indeksid on esitatud lisa 3.

Tekstianalüsaatoriga ei ole võimalik leida kujundlikke väljendeid ega määrata nende keerukuse astet. Analüsaator määrab iga sõna taseme eraldi. Näiteks väljendis *närve saagima* on nii *närve* kui *saagima* B1-taseme sõnad, kuid *närve saagima* on kujundlik väljend, mida sõna-sõnalt tõlkida pole võimalik ja see tõstab selle raskusastet oluliselt. Väljendis *elu saab sind kätte* kuuluvad kõik sõnad eraldi lausa A1-tasemele, kuid väljend ise kuulub samuti kõrgemale tasemele. Nendest kujundlikest väljenditest, mille tähendust on võimalik sõna-sõnalt tõlkida, on kergem aru saada. Näiteks väljendi *suursoos õhetab jõhvikaõis* puhul piisab,

kui õppija tõlgib sõna *õhetama* ja saab sel juhul väljendist aru. Samuti on väljendis *aastasajad mööduvad vihinal* vaja leida või aimata keerukama sõna *vihinal* tähendus, et väljendist aru saada.

Kujundlikud väljendid, mis viitavad kultuurile, ajaloole, rahvapärimusele või muudele ühiskondlikele ja keelelistele eripäradele, on samuti raskesti mõistetavad, kuna nende tähendus nõuab taustateadmisi ja kultuurilise konteksti tajumist. Samas aitavad mitmetest sellistest väljenditest aru saada üldteadmised. Näiteks väljend *ulgumine ja hammaste kiristamine* viitab tugevale ängile, meeleheitele, vihale või kannatustele. Väljend on pärit piiblist ning kujutab endast reaktsiooni jumalikule kohtumõistmisele või karistusele.

Kokkuvõtte kujundlike väljendite esinemisest tekstides koostasini käsitsi ning see on esitatud lisas 4. Selgus, et kujundlikke väljendeid esines tekstides küllaltki ebaühtlaselt: 4 (tekstis „Keemia on keeruline“) kuni 19 (tekstis „Aukonsul päästab Leedu tüdruku“).

Kokkuvõttes esineb magistritöö käigus loodud komplekti õppetekstides küllaltki palju kõrgema keeletaseme sõnu. Samuti esineb palju kujundlikke väljendeid. Ka tekstide Lix-indeks on kõrge. Seega on tegemist keeleliselt keerukate tekstidega.

4.3. Arendusuuringu kolmas etapp. Harjutuste koostamine

Iga lugemisteksti juurde koostasini 10–11 harjutust vastavalt teoreetilistele seisukohtadele ja saades kohati inspiratsiooni varem ilmunud õppematerjalidest. Harjutusi koostasini mais–juunis ja augustis–septembris 2024. Kõige kauem kestis esimese peatüki harjutuste koostamine – umbes poolteist kuud. Koostatud harjutuste esialgsele variandile andis tagasisidet juhendaja, kelle soovitude põhjal ma harjutusi parandasin ja täiendasini. Teiste peatükkide harjutuste koostamine läks kiiremini, sest lõin need esimeses peatükis välja töötatud süsteemi järgides. Ka järgmiste peatükkide harjutustele andis juhendaja tagasisidet, mida arvestasin harjutuste täiendamisel.

Harjutuste hulgas on nii retseptiivsed, sõnavara mõistmise oskusele suunatud harjutused kui ka produktiivsed, sõnavara kasutamise oskust arendavad harjutused. Retseptiivsete harjutustega õpetatakse aimama keerukamate sõnade ja väljendite, sh harvemate sünonüümse väljenduste, kujundlike väljendite ja rõhumäärsõnade tähendust. Produktiivsete harjutustega

harjutatakse keerukamat sõnavara, sh keerukamate sünonüümsete väljenduste, rõhumäärsõnade ja keerukamate grammatiliste struktuuride kasutamist. Mõned harjutused on seotud lugemisega, grammatika, rääkimise või kirjutamisega.

Kõigi teemade harjutused on koostatud ja järjestatud sama süsteemi järgi. Harjutused on mõeldud eelkõige iseõppijaile, mistõttu on nende koostamisel kasutatud mitmeid traditsioonilisi kirjalikke sõnavaraharjutuste tüüpe, mis eeldatavasti on õppijaile tuttavad ja mida on võimalik individuaalselt sooritada (vali õige sõna või väljend, leia paarid, kirjuta lünka sobiv sõna). Nende harjutuste juurde kuuluvad õiged vastused võimaldavad õppijail oma edenemist jälgida. Samuti sisaldab kogumik mõningaid seletusi (rõhumäärsõnade tähenduste kohta ja grammatika kohta), mis on samuti loodud iseõppija vajadusi arvestades. Kogumiku igas teemas on aga ka suulisi harjutusi, näiteks tuleb vastata küsimustele või arutleda etteantud teemal ja kasutada seejuures õpitavaid sõnu. Samuti tuleb mõnes harjutuses kirjutada tekst, kasutades selles ka õpitavaid sõnu. Mõnes harjutuses on kasutatud ka mängustamise elemente (Kitsnik 2019), nt uute sõnadega improdialoogi koostamisel jm.

Iga teema algab lugemiseelse harjutusega, kus tuleb foto põhjal pakkuda, millest võiks järgnevas tekstis juttu olla. Järgneb teksti lugemine.

Pärast teksti lugemist järgneb teine harjutus, millega arendatakse keeruka ja kujundlikke väljendeid sialdava teksti üldist mõistmist. Nendes harjutustes tuleb otsustada, kas teksti kohta esitatud väited on õiged või valed ning kommenteerida õigeid väiteid ja parandada valed (näited 1, 2). Seejuures saab kasutada konteksti ja varasemaid teadmisi.

(1) Vali loetud teksti põhjal õige lauselõpp.

1. Loo peategelane tahtis saada autojuhilube, sest a) ta oli endale hiljuti uue auto saanud, b) ta soovis elada sõltumatult, c) ta kadestas oma lubadega sõpru.

(2) Otsusta loetud teksti põhjal, kas väide on õige või vale. Kommenteeri õiget väidet ja paranda vale väide.

1. Kuningas Gustav II Adolf on saanud maailmakuulsaks sellega, et asutas Tartu Ülikooli. *Vale. Ta on küll asutanud Tartu Ülikooli, kuid maailmakuulsaks sai ta Rootsi suurriigi rajajana.*

Kolmandas harjutuses keskendutakse keerukamate, sageli kujundlike väljendite tähenduse aimamisele ja mõistmisele. Harjutuses on esitatud väljend ja võimalikud tähendused, mille hulgast õppija peab valima õige (näide 3).

(3) Vali õige tähendus loetud teksti põhjal ja seleta väljendi kasutust tekstis.

1. See pole käkitegu. a) See pole mingi lõbu. b) See pole niisama lihtne. c) See pole tavaline asi.

Neljandas harjutuses tuleb loetud teksti põhjal vastata küsimustele, kasutades seejuures eelnevas harjutuses kasutatud väljendeid (näide 4).

(4) Vasta igale küsimusele oma arvamuse järgi vähemalt kahe eri vastusega. Kasuta seejuures ka mõnd sobivat harjutuse 3 väljendit.

1. Kas sul on olnud mingeid meeldejäävaid kogemusi seoses autojuhtimisega? Räägi mõnest.

Viienda harjutuse a-osas tegeldakse lugemistekstis esinenud keerukamate üksiksõnade tähendustega. Harjutuses a-osas tuleb ühendada sõna ja selle tähendus (näide 5), b-osas kasutatakse a-osa sõnu lausetes (näide 6) ja c-osas harjutatakse nende sõnade kasutamist suuliselt (näide 7).

(5) tuhisema – kiiresti suure hooga liikuma

(6) Tuul *tuhiseb* puude ladvus ning külma vihma rabistab vastu akent.

(7) Ütle lause, milles on üks a-osa sõna. Ära ütle seda sõna välja, vaid koputa selle asemel lauale. Kaaslased pakuvad, mis sõna su lausesse sobib.

Kuuendas harjutuses luuakse lugemisteksti sõnu kasutades improdialoog (näide 8). Harjutuse eesmärk on harjutada uute sõnade suulist kasutamist. Etteantud sõnadest on umbes pooled eeldatavalt õppimist vajavad, teine pool aga teadlikult lihtsamad ning samas teemakohased, et võimaldada sujuva improdialoogi koostamist.

(8) Tehke improdialoog sõiduõpetaja ja õppija vahel sõidueksamil. Õppija on väga enesekindel, aga ei oska tegelikult hästi sõita. Õpetaja on pisut närviline. Dialoogis kasutage ka tabelis olevaid sõnu. Kasutatud sõnad märkige ära.

Sõnad: *sekkuma, innukas, tiirutama, jalakäija, talitsema* jne.

Seitsmendas harjutuses harjutatakse õpitavate sõnade kasutamist seotult ühe, kõrgemal tasemel olulise grammatilise vormiga. Kõigepealt tutvutakse selle vormi kasutusnäidetega tekstis ja leitakse selle juurde sobiv seletus (näide 9).

(9) Tuhisen kui vaba lind, suvetuul sasimas juukseid, siidisall tiivana lehvimas. - *mas*-vormi kasutatakse, et väljendada millegi toimumist praegusel hetkel (sageli koos sõnadega *olema* (mille võib ka ära jätta), *nägema*, kuulma).

Seejärel koostatakse ise lauseid, kasutades õpitavat sõnavara koos selle grammatilise vormiga (näide 10).

(10) Kirjuta lause ümber, kasutades etteantud lause algust ja *mas*-vormi.
Sõiduõpetaja nägi, kuidas loo peategelane tegi õppesõidu ajal korduvaid vigu. -
Sõiduõpetaja nägi *loo peategelast õppesõidu ajal korduvaid vigu tegemas*.

Kaheksandas harjutuses tegeldakse määrsõnade tähenduste mõistmisega (näide 11), ja kasutamisega (näited 12, 13)

(11) Tutvu sõnade *hoopis, igatahes, vaevu, pigem, muuseas* kasutamisega.

igatahes kinnitab öeldut, täiesti kindlalt, igal juhul

Igatahes mulle see kontsert meeldis.

Ükskõik, mis juhtub, meie ***igatahes*** pingutame lõpuni.

(12) Kasuta lüngas sobivat sõna a-osast. Seleta lause tähendust.

Ta ei olnud kindel, kas tahab töökohta vahetada. Lõpuks ta tegi seda ja see oli tema jaoks *igatahes* väga suur samm.

(13) Esita küsimusi. Vasta, kasuta vastuses sõna *hoopis, igatahes, vaevu, pigem* või *muuseas*.

Üheksandas harjutuses tuleb arutleda teemakohaste väidete üle, kasutades seejuures ka teemas õpitud sõnu (näide 14).

(14) Kõik inimesed peaksid saama autojuhiload. / Isejuhtivad sõidukid võiksid varsti bussijuhtide töö üle võtta. / Koolis peaksid olema kohustuslikud autojuhtimistunnid. jmt

Kümnendas harjutuses kirjutatakse kaks teemakohast, eri registris teksti, kasutades seejuures teemas õpitud sõnu (näide 15).

(15) 1. Kirjuta emotsionaalne vabas stiilis tekst mõnest meeldejäanud sündmusest seoses autojuhtimisega või mõne eksami sooritamisega. Kasuta tekstis ka harjutuste 3 ja 5 sõnu.

2. Kirjuta arvamustekst harjutuse 9 mõne väite teemal. Kasuta tekstis ka harjutuse 8 sõnu.

4.4. Neljas etapp. Katsetamine

Valminud komplekti lasin katsetada 1) ühe Tallinna kooli 11. klassi õpilastega, kes valmistusid täiskasvanute C1-taseme eksamiks (osas 4.4.1) ja 2) ühe täiskasvanute C1-taseme õppegrupiga (osas 4.4.2). Kõigepealt võtsin ühendust õpetajaga ja pakkusin talle loodava õppematerjali katsetamise võimalust. Õpetajad teavitasid oma õpilasi, rääkisid neile loodavast materjalist ja küsisid, kas õppijad on huvitatud materjali katsetama. Õppijad olid huvitatud. Samuti palusin hilisema analüüsi tarbeks õpetajalt luba intervjuu salvestamiseks, milleks õpetaja loa ka andis.

4.4.1. Katsetamine 11. klassi õpilastega

11. klassi õpetajal oli kaheksa aastat eesti keele kui teise keele õpetaja staaži, gümnaasiumis oli ta õpetanud viis aastat. 11. klassis õpetas ta õppekomplektide „Sõnajalaõis B2.1“ (Kitsnik 2019) ja „Sõnajalaõis B2.2“ (Kitsnik 2020) järgi ning veidi oli õpilastega teinud ka C1-taseme eksamiülesandeid. „Sõnajalaõie“ õppekomplektides on palju suulisi sõnavaraharjutusi, mida õpetaja ka 11. klassi õpperühmaga läbi oli teinud. Sõnavara oli õpetaja hinnangul küllaltki keeruline õpetada, sest klass oli väga suur (26 õpilast) ja õpilaste tase erinev. Seetõttu ei teinud ta alati kõiki õppekomplektides ette nähtud suulisi aktiivseid sõnavaraharjutusi päris ettenähtud kujul. Õpetaja korraldas aeg-ajalt sõnade õppimise kohta ka kontrolltöid. Õpetaja oli ise koostanud palju õppematerjale peamiselt 12. klassile, mille õpetamiseks oli tal hea õppekomplekt puudunud.

Siinse magistritöö käigus loodud sõnavara õpetamise komplekti katsetas õpetaja nelja 11. klassi õpilasega, kes valmistusid täiskasvanute C1-taseme eesti keele eksamik. Nendest õpilastest kolm olid väga täiskasvanulikud, targad ja motiveeritud ning olid juba 9. klassis sooritanud B2-taseme eksami. Üks neist õpilastest rääkis õpetaja sõnul eesti keelt vabalt. Teine õpilane oli eesti keelt lisaks koolile palju õppinud eraõpetajaga ning tal olid eesti keeles kõik hinded viied. Kolmas õpilane oli väga tugev reaalinetes. Neljas õpilane oli keeleoskuse poolest pigem keskmine. Ta oli ühes gümnaasiumiklassis õppinud eestikeelses koolis, kuid seejärel nende kooli tagasi pöördunud.

Õpetaja küsis enne katsetamist õpilaste nõusolekut ja selgitas neile katsetamise protseduuri. Õpilased olid nõus uue õppematerjali katsetamisel osalema. Komplekti esimest teemat katsetas kolm õpilast ja iga järgmist üks erinev õpilane. Katsetamine toimus koolis eesti keele tunni ajal. Õpetaja andis õpilastele komplekti ühe teema iseseisvaks tööks ja tegeles ise samal ajal ülejäänud õpperühmaga tavapärasel moel. Õpilased täitsid harjutusi individuaalselt. Esimese poolega teemast tegelesid õpilased abivahendeid kasutamata, teises pooles võisid nad vajaduse korral kasutada mõne sõna tähenduse kontrollimiseks Sõnaveebi. Harjutusi tehti peamiselt individuaalselt, kuid osa rääkimisharjutusi sooritati paaristööna. Tunni lõpus võttis õpetaja materjalid enda kätte ja andis järgmisel tunnil õpilastele tagasi. Kui õpetaja mõnikord unustas seda teha, siis tuletasid õpilased talle meelde, et neil on komplektiga töötamine pooleli. Mõnikord andis õpetaja materjali õpilastele ka koju täitmiseks kaasa. Pärast iga teema lõpetamist võttis õpetaja materjali enda kätte ja parandas harjutused ära. Järgmisel tunnil andis ta harjutuste kohta tagasisidet. Õpilased täitsid iga katsetatud teema kohta anonüümse lühiküsimustiku Google Forms`is (lisa 6), milles hindasid loetud teksti huvitavust, arusaadavust ja kasulikkust ning harjutuste huvitavust, arusaadavust ja kasulikkust Likerti viiepallisel skaalal. Vastused olid ligipääsetavad ainult magistritöö autorile ja juhendajale. Pärast magistritöö kaitsmist küsimustiku vastused kustutatakse. Tulemused on esitatud tabelis 3, kus esimese teema kohta on välja toodud iga vastuse valinud õpilaste arv ning ülejäänud teemade kohta vastaja hinnang. Tabeli lõpus on kokkuvõte.

TABEL 3. 11. klassi õpilaste tagasiside katsetatud komplektil

	Teksti huvitavus	Teksti arusaadavus	Teksti kasulikkus	Harjutuste huvitavus	Harjutuste arusaadavus	Harjutuste kasulikkus

1. Autokool (3 katsetajat)	huvitav – 2 väga huvitav – 1	üsna arusaadav – 1 arusaadav – 2	üsna kasulik – 1 kasulik – 2	üsna huvitavad – 1 huvitavad – 2	arusaadavad – 2 väga arusaadavad – 1	kasulikud – 2 väga kasulikud – 1
2. Keemia (1 katsetaja)	huvitav	arusaadav	üsna kasulik	huvitavad	üsna arusaadavad	kasulikud
3. Leedu tüdruk (1 katsetaja)	huvitav	arusaadav	üsna kasulik	huvitavad	väga arusaadavad	väga kasulikud
4. Mütsid (1 katsetaja)	huvitav	üsna arusaadav	üsna kasulik	huvitavad	üsna arusaadavad	väga kasulikud
5. Kuremarjad (1 katsetaja)	üsna huvitav	üsna arusaadav	kasulik	huvitavad	väga arusaadavad	kasulikud
6. Tudeng (1 katsetaja)	väga huvitav	arusaadav	väga kasulik	huvitavad	üsna arusaadavad	väga kasulikud
7. Muuseum (1 katsetaja)	huvitav	üsna arusaadav	kasulik	üsna huvitavad	arusaadavad	väga kasulikud

8. Suveetendus (1 katsetaja)	üsna huvitav	arusaadav	üsna kasutu	üsna igavad	arusaamatud	üsna kasutud
KOKKU	üsna huvitav – 2 huvitav – 6 väga huvitav – 2	üsna arusaadav – 4 arusaadav – 6	üsna kasutu – 1 üsna kasulik – 4 kasulik – 4 väga kasulik – 1	üsna igavad – 1 üsna huvitavad – 2 huvitavad – 7	arusaamatud – 1 üsna arusaadavad – 3 arusaadavad – 3 väga arusaadavad – 3	üsna kasutud – 1 kasulikud – 4 väga kasulikud – 5

Õpilaste hinnangul olid katsetatud tekstid huvitavad (kuus vastust). Kaks korda peeti teksti ka väga huvitavaks (tekstid autokoolist ja tudengist) ning kaks korda üsna huvitavaks (tekstid kuremarjadest ja suveetendusest). Tekste peeti arusaadavaks (kuus vastust) ja üsna arusaadavaks (neli vastust). Üks kord peeti teksti väga kasulikuks, neli korda kasulikuks, neli korda üsna kasulikuks ja üks kord üsna kasutuks. Harjutusi pidasid õpilased peamiselt huvitavaks (seitse vastust). Kaks korda peeti harjutusi üsna huvitavaks ning üks kord ka üsna igavaks. Võrdselt kolm korda peeti harjutusi väga arusaadavateks, arusaadavateks ja üsna arusaadavateks ning üks kord arusaamatuteks. Viis korda hinnati harjutused väga kasulikeks, neli korda kasulikeks ning üks kord üsna kasututeks.

Vabades vastustes tõid õpilased esile uusi kasulikke väljendeid, grammatikateemade ja kasulikkust, grammatikaharjutuse ja määr sõnade harjutuse juures oleva teooria kasulikkust. Üht tüüpi harjutuse juhises jäi õpilastele arusaamatuks, mida tähendab, et küsimustele tuleb vastata kahel eri viisil. Mõne harjutuste puhul nimetati ka selle täitmise mõningaid raskusi.

Õpilased soovitasid täpsustada mõningaid tööjuhiseid ning õpetaja lihtsustada mõningaid kujundlikke väljendeid.

11. klassi õpetaja hinnangud on kogutud intervjuuga. Intervjuu viidi läbi Zoomis. Intervjuu küsimused on esitatud lisas 5. Intervjuu käigus esitasin lisaküsimusi vastavalt intervjuu käigule. Eelnevalt palusin õpetajalt luba intervjuu salvestamiseks, et vastuseid hiljem täpselt üle kuulata. Pärast magistritöö valmimist intervjuu salvestis kustutatakse. Õpetaja vastuste kokkuvõte on esitatud samuti tekstide huvitavuse, arusaadavuse ja kasulikkuse ning harjutuste huvitavuse, arusaadavuse ja kasulikkuse järgi.

Tekstide huvitavus: Õpetaja sõnul tema õpilastele õppematerjal üldiselt meeldis, kuigi mõnd teksti olid õpilased nimetanud ka veidi imelikuks.

Tekstide arusaadavus: Kuigi esialgu mõjusid tekstid õpilastele keerulisena, muutusid need harjutuste toel paremini mõistetavaks. Õpetaja hinnangul oli osa kujundlikke väljendeid õpilastele liiga keerukad.

Tekstide kasulikkus: Õppekomplektides „Sõnajalaõis“, mille järgi see rühm õpib, on õpetaja sõnul peamiselt populaarteaduslikud ja blogitekstid, mis on selgelt suunatud noortele. Neis õpikuis esineb vaid üks ilukirjanduslik tekst, mis ei ole aga nii metafooriline ja on kindlasti lihtsam kui siinse magistritöö komplekti tekstid. Seega olid need tekstid õpilastele üsna kasulikud, sest nad tutvusid keerukama ilukirjandusliku stiiliga.

Harjutuste huvitavus: Õpetaja sõnul sobisid kolmele tugevamale ja väga motiveeritud õpilasele kõik harjutused hästi. Neile meeldis neid teha ja nad ei osanud midagi negatiivset välja tuua. Eriti meeldisid õpilastele mäarsõnade harjutused ja grammatikaharjutused. Suulised harjutused oleksid õpilastele õpetaja hinnangul veel rohkem meeldinud, kui nad oleksid saanud neid teha rohkem koos õpetajaga. Neljandale õpilasele olid harjutused ilmselt keskmise meeldivusega.

Harjutuste arusaadavus: Õpetaja hinnangul olid kõik kirjalikud harjutused õpilastele hästi arusaadavad ja õnnestusid hästi ning aitasid raskest tekstist hästi aru saada. Suulised nii hästi ei läinud, sest õpilased tegid neid omaette ja väga kiiresti.

Harjutuste kasulikkus: Kolme motiveeritud õpilase arvates olid õpetaja sõnul kõik harjutused kasulikud. Harjutustega õppisid õpilased keerukat teksti mõistma, kordasid

grammatikat ja passiivselt sõnavara. Kokkuvõttes ei olnud harjutusi õpetaja arvates kindlasti vähe. Kirjalikke tekste lasi õpetaja õpilastel kirjutada vaid ühe korra kodus. Õpetaja kontrollis õpilaste täidetud harjutusi ja nägi, et kolme õpilase töödes oli umbes 80% vastustest õiged ning neljanda, vähem motiveeritud õpilase töös oli õigeid vastuseid umbes 60%.

Õpetaja hinnangul on see komplekt hea lisamaterjal kõrgema õpimotivatsiooniga ja keeleliselt tugevamatele ning täiskasvanulikumatele gümnaasiumiõpilastele, pakkudes neile lisavõimalusi keeleoskuse arendamiseks. Õppematerjal sobib kasutamiseks nii individuaal- kui rühmaõppes. Materjali saaks kasutada ka eraõpilastega, kus õpilane saaks osa harjutusi kodus iseseisvalt ja seejärel õpetajaga läbi arutada. Kõigile õpilastele see komplekt ilmselt ei sobi, sest noored vajaksid materjali, millega nad saaksid end rohkem samastada. Õpetaja hinnangul sobib loodud õppematerjal peamiselt täiskasvanud õppijale, kuna tekstid on metafoorirohked ja ka sisult eeldatavasti täiskasvanule mõistetavamad ja neid kõnetavamad.

4.4.2. Katsetamine täiskasvanute C1-rühmaga

Õpetaja oli täiskasvanute ja kooliõpilaste keeleõpetajana töötanud üle 20 aasta, kuid C1-taseme kursuseid oli ta varem läbi viinud vaid ühe korra. Seni oli õpetaja koostanud C1-taseme kursuse õppematerjalid peamiselt ise. Selleks oli ta otsinud käsitletavate teemade põhiseid ajaleheartikleid ja õpikutekste ning koostanud ise harjutusi. Tema tundides oli seni olnud suur rõhk rääkimisel, mis toimus sageli koos kogu õpperühmaga. Sõnavara õppimiseks oli ta seni lasknud õppijatel teksti lugemise ajal tundmatud sõnad ära märkida ja nende tähendusi otsida. Mõnikord oli ta lasknud õppijail teha ka suulisi sõnavaraharjutusi, milles õppijad pidid üksteisele küsimusi esitama ning seejuures uusi sõnu kasutama. Vahel oli õpetaja kasutanud ka keelefirma pakutud õppematerjale.

Materjali katsetanud õpperühma kuulus 15 täiskasvanud õppijat, kellest kõik olid gümnaasiumi- või lasteaiaõpetajad. Enamikul oli olemas vana kesktaseme tunnistus. Õppijad olid 50ndates eluaastates. Keelekursuse maht oli 200 tundi, õpe toimus kaks korda nädalas korraga 3 või 4 tundi. Kursus lõpus pidid osalejad minema riiklikule C1-taseme eksamile.

Siinse magistritöö sõnavarakogumikust katsetas õpetaja oma rühmaga esimest teemat „Autod ja liiklus“. Katsetamine toimus kogu rühmaga õpetaja juhtimisel ning kestis kolm korda kaks-kolm õppetundi. Üheksa õppijat täitsid katsetatud peatüki kohta anonüümse lühiküsimustiku (lisa 6), mille tulemused on esitatud tabelis 4.

TABEL 4. Täiskasvanud õppijate tagasiside katsetatud komplektile

	Teksti huvitavus	Teksti arusaadavus	Teksti kasulikkus	Harjutuste huvitavus	Harjutuste arusaadavus	Harjutuste kasulikkus
1.	huvitav - 8 väga huvitav - 1	üsna arusaadav - 4 arusaadav - 4 väga arusaadav - 1	üsna kasulik - 3 kasulik - 4 väga kasulik - 2	üsna huvitavad - 2 huvitavad - 2 väga huvitavad - 5	üsna arusaamatu d - 1 arusaadavad - 7 väga arusaadavad - 1	üsna kasulikud - 2 kasulikud - 4 väga kasulikud - 3

Katsetatud tekst oli õppijate enamiku arvates huvitav (8 vastust) ning ühe õppija arvates väga huvitav. Teksti peeti võrdselt üsna arusaadavaks (4 vastust) või arusaadavaks (4 vastust), kuid üks õppija pidas teksti ka väga arusaadavaks. Kaks õppijat hindasid teksti väga kasulikuks, neli kasulikuks ja kolm üsna kasulikuks. Harjutused olid viie õppija arvates väga huvitavad, kahe arvates huvitavad ja kahe arvates üsna huvitavad. Harjutusi peeti üldiselt arusaadavateks (7 vastust). Ühele õppijale olid harjutused arusaamatud ja ühele väga arusaadavad. Kolm õppijat hindasid harjutusi väga kasulikeks, neli kasulikeks ja kaks üsna kasulikeks.

Vabades vastustes nimetasid õppijad õppematerjali väga hästi koostatuks, tõid esile huvitavat ja elulist teksti ning uut ja kohati keerukat, kuid kasulikku sõnavara. Samuti nimetati kasulikku sõnavara ja harjutusi, kuigi need valmistasid kohati ka raskusi. Pooled vastajad ei soovitanud materjalis midagi parandada ega täiendada. Teised soovisid mõnes kohas täpsustada tööjuhiseid ja mõnes kohas täpsustada harjutust (nt sõnapaaride leidmisel oli mitu võimalikku vastust). Üks õppija tegi ettepaneku kasutada uute sõnade seletamisel illustratsioone ja üks õppija tõlkeharjutusi.

Täiskasvanute õpetaja hinnanguid koguti samasuguse intervjuuga kui 11. klassi õpetaja hinnanguid. Intervjuu viidi läbi videokõne rakenduse Zoom kaudu. Intervjuu küsimused on esitatud lisas 5. Intervjuu käigus esitasin lisaküsimusi vastavalt intervjuu käigule. Õpetaja vastuste kokkuvõtte on esitatud samuti tekstide huvitavuse, arusaadavuse ja kasulikkuse ning harjutuste huvitavuse, arusaadavuse ja kasulikkuse kaupa.

Teksti huvitavus: Juhilubade teemaline tekst sobis õppijaile hästi, sest seostus nende elukogemusega. Õpetaja arvates meeldis õppijaile teksti emotsionaalsus ja humoorikus.

Teksti arusaadavus: Alguses mõjus tekst õppijaile ehmatavalt raske ja arusaamatuna. Paar õppijat soovitasid aga kaasõppijail kujutada ette sõitu lahtise autoga, milles kõik tuule käes lehvib. See aitas õppijail rahuneda ja üksteise toel teksti lugemiseга toime tulla. Harjutused aitasid õppijatel samm-sammult tekstist aru saada. Õpetaja tõi positiivsena välja teksti paraja pikkuse.

Teksti kasulikkus: Õpetaja arvates oli hea, et katsetatav tekst erines tavalistest õpikutekstidest, sest oli ilukirjanduslik, mida õpetaja ei olnud selle õpperühmaga seni kasutanud. Samas oli õpetaja nõus, et C1-taseme jaoks on ka ilukirjanduslikud tekstid vajalikud.

Harjutuste huvitavus: Õpetaja hinnangul olid õppijaile kõige huvitavamad suuline improdialoogi tegemine ja kirjalik vabas vormis emotsionaalsema teksti loomine. Improdialoog tuli teha sõiduõpetaja ja -õpilase vahel ning seejuures tuli kasutada etteantud sõnu, mida selles teemas õpetati. Improdialoogi formaat oli õppijatele uudne, kuid tuli väga hästi välja ja meeldis kõigile. Kirjalik vabas vormis tekst tuli luua mõnest meeldejäanud sündmusest seoses autojuhtimisega või mõne eksami sooritamisega ja seejuures oli vaja kasutada teksti ilmestavaid mäarsõnu *hoopis, igatahes, vaevu, pigem, muuseas*. Need sõnad inspireerisid õppijaid ja nad kirjutasid kiiresti huvitavad tekstid, kuigi tavaliselt nad õpetaja sõnul kirjutada ei soovinud.

Harjutuste arusaadavus: Harjutused olid õpetaja arvates õppijatele arusaadavad. Siinkohal peab arvestama, et õpetaja viis tunde läbi ja jagas õppijaile vajalikke seletusi ning andis toetust.

Harjutuste kasulikkus: Esimesed harjutused aitasid vähendada hirmu tundmatute väljendite ees ja mõista, et teksti mõistmine ei eelda iga üksiku keelendi detailset valdamist. Sõnavara kinnistumist soodustas see, et uusi sõnu käsitleti mitte ainult ühes kontekstis või harjutuses, vaid nendega töötati erinevates harjutustüüpides, mis toetas sõnade sügavamalt ja paindlikumalt

omandamist. Harjutusi oli õpetaja arvates parasjagu ning need olid süsteemselt üles ehitatud ning erinesid selle poolest üsna palju sellest, kuidas õpetaja tavaliselt uusi sõnu õpetas. Harjutused aitasid arendada ka kirjutamisoskust, näiteks vabas stiilis emotsionaalsema teskti loomisel kasutatud teksti ilmestavad määrsõnad lisasid õppijate tekstidele loomulikkust ja sujuvust.

Õpetaja arvates sobib koostatud materjal hästi nii täiskasvanutele kui ka gümnaasiumiastme C1-tasemel õppijatele. Õppekomplekt sobib rühmas õppimiseks, sest koos õpetaja ja kaaslastega õppides saavad õppijad rohkem vajalikku tuge. Kogumik sobib soovi korral ka individuaalseks õppimiseks, sest harjutuste vastused on olemas ja õpilane saab enda sooritusi ise kontrollida.

Kokkuvõttes näitas katsetamine, et kogumiku koostamine oli üldiselt õnnestunud. Kogumikus olevad tekstid pakkusid C1-taseme poole püüdlejatele parajat väljakutset, nagu oligi kavandatud. Samas aitasid süsteemsed harjutused kõigepealt tekstist aru saada ning seejärel uute sõnade ja väljendite kasutamist harjutada ning neid meelde jätta. Kogumik on koostatud peamiselt iseõppija vajadusi silmas pidades ja sisaldab seetõttu rohkem kirjalikke ja iseseisvat täitmist võimaldavaid harjutusi. Katsetamine kooliõpilastega näitas, et nad täitsid harjutusi individuaalselt huviga ja said nendega hästi hakkama. Samas on kogumikus ka harjutusi, mida saab edukalt läbi viia keeleõpperühmades õpetaja juhtimisel.

4.5. Arendusuuringu viies etapp. Kogumiku toimetamine ja vormistamine

Magistritöö toimetamise ja vormistamise etapis tegelesin loodud õppematerjalide sisulise ja keelelise täpsustamisega.

Täiendasin ja kohandasin tekste ning harjutusi vastavalt katsetamisest saadud tagasisidele, parandasin sõnastust ja keelekasutust, täpsustasin tööjuhiseid ning tagasin, et harjutuste ülesehitus oleks loogiline ja arusaadav. Samuti hoolitsesin materjalide visuaalse selguse ja tehnilise vormistuse eest, et kogu õppekomplekt oleks kasutajasõbralik, ühtne ja valmis keeleõppes praktiliseks kasutamiseks.

Lisaks pöörasin tähelepanu visuaalsele ja tehnilisele vormistusele – korrastasin paigutust, ühtlustasin kujundust ning koostasın õppematerjalidest tervikliku ja loogilise terviku, mida oleks mugav kasutada nii iseseisvalt kui ka klassiõppes.

5. Arutelu ja järeldused

Eesti keele kui teise keele oskus on väga vajalik nii üksikisikute kui ka Eesti riigi seisukohalt. Üha rohkem on keeleõppijaid, kes püüdlevad kõrgtaseme keeleoskuse poole. Eesti keele kui teise keele õppematerjalide hulgas on aga kõrgema taseme ehk C1-taseme õppematerjale väga napilt. Otsustasin magistritöö käigus luua kõrgtaseme (peamiselt C1-taseme) õppematerjali, mis keskenduks täiskasvanud õppijate retseptiivse ja produktiivse sõnavara arendamisele.

Magistritöö käigus leidsin vastused kahele uurimisküsimusele.

Esimene küsimus oli „Kuidas luua õppematerjal, mis toetaks kõrgtaseme (C1-taseme) sõnavara õppimist?“

Esimese keele sõnu omandavad inimesed kogu elu jooksul teadvustamatult nii suulistest kui ka kirjalikest tekstidest, millega kokku puutuvad (Hulstijn 2013). Samas õpitakse sõnu ka teadvustatult, näiteks koolis. Teise keele sõnavara omandatakse samuti nii teadvustamatult keelekeskkonnas viibides, eriti kõrgematel keeleoskustasemetel (Nation 2017). Samas jääb teise keele sõnavara sageli siiski piiratumaks kui esimese keele sõnavara (Kerge jt 2014) ning seetõttu on teadvustatud õppimine sõnavara arendamiseks väga vajalik.

Kõrgtaseme sõnavara valdamine tähendab esiteks rikkaliku ja ulatusliku sõnavara mõistmist, mis võimaldab aru saada nii meediatekstidest, tööalastest tekstidest kui ka ilukirjandusest. See tähendab, et keelekasutaja peab mõistma ka harvem kasutavaid sõnu ja väljendeid, sealhulgas kujundlikku keelekasutust. Lisaks arusaamisele peab kõrgtasemel keelevaldaja oskama ka ise kasutada küllaltki suurt ja varieeruvat sõnavara, tajudes seejuures sõnade tähendusnüansse ja sobivust konteksti (Kerge 2001, Pajusalu 2009). Samas on keelekasutaja retseptiivne sõnavara alati suurem kui produktiivne (Kerge jt 2014).

Otsustasin oma loodavas õppematerjalis keskenduda ilukirjanduslikus stiilis keelekasutusele, sest see on üks valdkond, mille mõistmine eristab kõrgema taseme keelekasutajaid madalamatest tasemetest. Tavaliselt soovitatakse kõrgema taseme õppijatel küll ilukirjandust lugeda, kuid ilukirjanduslikus stiilis tekstide sõnavara õpetamise kohta on õppematerjale väga napilt. Olen ka ise loovkirjutamisega kokku puutunud ning see valdkond on mulle tuttav ja südamelähedane. Seetõttu arvasin, et suudan selles stiilis õppematerjali luua.

Kirjutasin kaheksa ilukirjanduslikus stiilis loovteksti, igaüks keskmiselt 350–400 sõna pikk, mis on iga teema alguseks. Tekstides käsitletakse erinevaid teemasid ja olukordi, millesse inimesed võivad sattuda: autojuhilubade saamist, kogemata teise riiki sattumist, elust ääremaal, suveetendusel käimisest, persoonibrändist jm. Tekstide loomisel ei seadnud ma eesmärgiks kindlate sõnavaraüksuste kasumist, püüdsin hoida keelekasutuse loomuliku ja stiililt mitmekesise. Pärast tekstide valmimist analüüsisin neid EKI keeleanalüsaatoriga (Sõnaveeb). Analüüsi tulemusena selgus, et tekstid sisaldavad küllaltki palju kõrgema taseme sõnavara. Tegin kokkuvõtte ka tekstis esinevatest kujundlikest väljenditest, neid oli tekstides eri hulgal: 4–19. Ka tekstide lausestus vastas analüsaatori järgi kõrgtasemele.

Sõnade omandamine sõltub nii sõnaga kokkupuutumise hulgast kui ka sõnaga kokkupuutumise sisust, mis peaks olema mitmekesine ja ka kõrgemat mõtlemisoskust nõudev (Nation 2017). Seetõttu koostas in iga teksti juurde 10–11 harjutust. Harjutustega arendatakse nii retseptiivset kui ka produktiivset sõnavaraoskust. Retseptiivsete harjutustega arendatakse oskust lugeda keerukamat sõnavara (sh kujundlikke väljendeid) sisaldavat teksti, aimata sõnade ja väljendite tähendust konteksti ja üldteadmiste põhjal ning õppida neid tähendusi. Produktiivsete harjutustega õpitakse kasutama keerukamat sõnavara, sh sünonüümseid väljendusi, rõhumäärsõnu ja sõnu keerukamates grammatilistes struktuurides.

Retseptiivset oskust arendavates harjutustes tuleb leida tekstist tähenduse põhjal õige lauselõpp või tähenduselt sobivad sõnad, ühendada sõnu nende definitsioonidega, valida kontekstile vastavaid sünonüüme (leida paarid), kirjutada lünka sobiv sõna õiges vormis, vastata küsimustele teksti kohta. Sellised harjutused aitavad õppijal süvendada arusaamist sõnade tähendusest ja kasutuskontekstist, toetades seeläbi paremat meeldejätmist. Produktiivset sõnavaraoskust toetavates harjutustes julgustatakse õppijat uut sõnavara aktiivselt kasutama. Nende hulka kuuluvad näiteks küsimustele vastamine uut sõnavara kasutades, isikliku arvamuse või kogemuste jagamine uue sõnavara toel, improdialoogide loomine uut sõnavara kasutades, kirjalike tekstide loomine uusi sõnu ja väljendeid kasutades, dialoogide koostamine ja impromängud, kus tuleb kasutada sihtsõnavara loomulikus suhtlussituatsioonis. Kogumiku harjutused on süsteemselt järjestatud: alustades retseptiivsetes harjutustest ja jätkates produktiivsete harjutustega, mis muutuvad järk-järgult keerukamaks.

Teine uurimisküsimus oli „Kui sobivaks hindavad loodud õppematerjali C1-taseme õppijad ja õpetajad?“

Pärast kogumiku esimese variandi valmimist katsetasid seda kaks õpetajat: üks eesti keele kui teise keele õpetaja gümnaasiumiastmes ja üks täiskasvanutega töötav õpetaja, et saada tagasisidet materjali arusaadavuse, huvitavuse ja kasulikkuse kohta ning koguda katsetajatelt ettepanekuid kogumiku täiustamiseks.

Gümnaasiumis katsetas materjali neli õpilast, kellest kolm olid õpetaja sõnul täiskasvanulikud ja väga motiveeritud ning kes valmistusid täiskasvanute C1-taseme eksami sooritamiseks. Esimest peatükki katsetasid kõik õpilased ja järgmisi igaüht üks õpilane. Õpilased täitsid katsetatavat materjali eesti keele tunnis peamiselt iseseisva tööna ega saanud õpetajalt toetust. Neile õpilastele oli katsetatav materjal paraja raskusega ja tundus üsna huvitav. Eriti huvitavad tundusid neile seejuures harjutused. Õpilaste hinnangul oli materjal kasulik ning eriti kasulikuks peeti uusi väljendeid, grammatikateemasid koos teoreetilise seletusega ja rõhumäärsõnu koos seletustega. Muutmis- ja täiendusettepanekuid esitasid õpilased mõned.

Gümnaasiumiõpetaja arvates meeldis õppematerjal tema õpilastele, kuigi mõned tekstid olid natuke kummalised. Tekstid olid üsna keerukad ja osa kujundlikke väljendeid õpetaja hinnangul ka liiga keerukad, kuid harjutused aitasid tekstist edukalt aru saada. Tekstide kasu seisnes ilukirjandusliku stiiliga harjumises. Kõik kirjalikud harjutused olid õpilastele arusaadavad ja arendavad. Suulisi harjutusi ei teinud õpilased alati täielikult, sest tunnis ei olnud seda võimalik teha, kui ülejäänud klass tegeles muu teemaga. Õpetaja arvas, et kokkuvõttes materjal sobivam täiskasvanutele, kuid motiveeritud ja täiskasvanumalikele gümnaasiumiõpilastele võib seda kasutada lisamaterjalina. Samuti sobiks materjal õpetaja arvates tööks eraõpilastega.

Täiskasvanute rühmas andis esimese peatüki katsetamisele tagasisidet üheksa õppijat, kellega õpetaja katsetas kogumiku esimest peatükki eesti keele tundides rühmaõppena. Õppijate jaoks olid tekstid huvitavad ning harjutused väga huvitavad ja huvitavad. Sõnavara ja pidasid õppijad kohati keerukaks, kuid kasulikuks. Mõni õppija tegi ettepaneku kasutada materjalis rohkem pilte ja mõni õppija soovis tõlkeharjutusi. Õpetaja arvates oli tekst õppijaile sobiv, kuid alguses raskuse tõttu hirmutav. Tekst oli kasulik, sest erines stiililt tavapära tekstidest, millega õpperühm seni oli töötanud. Ilukirjanduslikke tekste pidas õpetaja üldiselt vajalikuks ning arvas ka et kogumikus olevate tekstide pikkus on paras ilukirjandusliku stiiliga harjumiseks. Harjutustes pidas õpetaja kõige huvitavamaks improdialoogi ja kirjaliku vabas vormis emotsionaalse teksti loomist. Harjutused olid õpetaja juhitud tundides õppijaile arusaadavad. Harjutused olid kasulikud, sest uute sõnadega töötati süsteemselt eri kontekstides

nii retseptiivselt kui ka produktiivselt. Õpetaja hinnangul sobib materjal täiskasvanute rühmatundidesse. Samas sobib see materjal ka individuaalseks tööks, sest harjutuste vastused võimaldavad õppijail harjutuste täitmist kontrollida.

Kokkuvõttes kinnitavad magistritöö uurimisküsimustele saadud vastused, et kogumiku loomine on õnnestunud. Magistritöö autor loodab, et kogumik aitab veidi leevendada eesti keele kui teise keele kõrgema taseme õppematerjalide puudust ning aitab õppijail nii valmistuda C1-eksamikis kui ka üldiselt oma kõrgtaseme keeleoskust arendada.

Kokkuvõte

Magistritöös „**Õppematerjali loomine eesti keele kui teise keele kõrgtaseme sõnavara õppimiseks**“ uuritakse sõnavara õpetamise võimalusi kõrgema keeleoskustaseme (eelkõige C1-taseme) õppijatele.

Eesti keele kui teise keele õpetamise kvaliteet on väga suure tähtsusega, sest see mõjutab nii haridussüsteemi, tööturгу kui ka ühiskonna sidusust. Alates 2024. aastast alanud üleminek eestikeelsele õppele suurendab veelgi vajadust kvaliteetsete ja tõhusate õppematerjalide järele, eriti kõrgematel keeleoskustasemetel. C1-taseme keeleoskus on vajalik paljudel ametikohtadel töötamiseks, kuid vajaliku keeletaseme saavutamine ei õnnestu keeleõppijatel kergesti. Näiteks 2024. aastal sooritas riikliku C1-taseme eesti keele eksami ainult 28% eksamil osalejatest (Harno). Üheks võimaluseks toetada C1-taseme poole püüdlejaid on luua neile sobivaid õppematerjale, mida on praegu napilt. (Õppevara loend)

Kuna sõnavara ulatus ja mitmekesisus on üks olulisi tegureid, mis aitab jõuda kõrgema keeleoskustasemeni, koostasin magistritööna õppematerjali, mille eesmärk on toetada õppijaid kõrgtaseme (peamiselt C1-taseme) sõnavara omandamisel.

Töö käigus otsisin vastuseid kahele uurimisküsimusele:

1. Kuidas luua õppematerjal, mis toetaks kõrgtaseme (C1-taseme) sõnavara õppimist?
2. Kui sobivaks hindavad loodud õppematerjali C1-taseme õppijad ja õpetajad?

Uurimisküsimustele vastamiseks viisin läbi arendusuuringu, mis koosnes viiest etapist: 1) eeltöö tegemine, 2) õppetekstide loomine, 3) harjutuste loomine, 4) loodud tekstide ja harjutuste katsetamine, 5) tekstide ja harjutuste täiendamine, toimetamine ja vormistamine.

Arendusuuringu esimeses etapis analüüsisin varasemaid uuringuid, mis käsitlevad sõnavara õpetamist, C1-taseme keeleoskuse eripära ning õppematerjalide koostamise põhimõtteid. Samuti tutvusin varem ilmunud kõrgema taseme (peamiselt B2-taseme) õppematerjalide sõnavaraosadega.

Teises etapis kirjutasin ilukirjanduslikus stiilis lühitekstid, mille aluseks olid tõestisündinud lood. Tekstid sidaldasid keerukamat sõnavara ja erisugudeid kujundlikke väljendeid, mida ei olnud aga tekstidesse kunstlikult lisatud.

Kolmandas etapis koostas iga lugemisteksti juurde 10–11 sõnavaraharjutust, mille hulgas olid nii retseptiivsed kui ka produktiivsed harjutused. Retseptiivsete harjutustega õpetatakse aimama keerukamate sõnade ja väljendite, sh harvemate sünonüümse väljenduste, kujundlike väljendite ja rõhumäärsõnade tähendust. Produktiivsete harjutustega harjutatakse keerukat sõnavara, sh keerukamate sünonüümsete väljenduste, rõhumäärsõnade ja keerukamate grammatiliste struktuuride kasutamist.

Neljandas etapis katsetasin valminud õppematerjali ühe Tallinna kooli 11. klassi õpilastega, kes valmistusid täiskasvanute C1-taseme eksamiks, ja ühe täiskasvanute C1-taseme õppegrupiga. Katsetamise käigus kogusin õppijatel küsitluse ja õpetajalt intervjuu kaudu tagasisidet. Katsetamise tulemusel selgus, et üldiselt hindasid nii õpilased kui ka õpetajad katsetatavat õppematerjali huvitavaks, arusaadavaks ja kasulikuks. Õpetaja hinnangul sobib loodud õppematerjal eelkõige täiskasvanud õppijatele, kuid ka täiskasvanulikumatele ja motiveeritud gümnaasiumiõpilastele. Materjal on õpetajate arvates sobilik nii rühma- kui ka individuaalõppeks. Õppematerjali uudsuse ja kasulikkusena rõhutasid õpetajad ilukirjanduslikus stiilis tekste, sõnavara süsteemset ja mitmekesist harjutamist, sõnavara põimimist grammatikaga, rõhumäärsõnade õpetamist ning improodialoogide ja loovteksti kirjutamise kasutamist. Katsetajad tegid väiksemaid täiendus- ja parandusettepanekuid.

Viiendas etapis tegin õppematerjalis katsetajate ettepanekute põhjal väiksemaid parandusi ja täiendusi, näiteks täpsustasin tööjuhiseid ja parandasin harjutustes esinenud ebatäpsusi. Seejärel vormistasin materjali ning lisasin sellele õiged vastused.

Magistritöö esimesele uurimisküsimusele sain vastuseks, et kõrgtaseme (C1-taseme) sõnavara õppimist toetava õppematerjali loomisel võiks luua ilukirjanduslikus stiilis kujundliku keelekasutusega tekstid ning nendega seotud süsteemset üles ehitatud harjutused. Harjutustes võiks keskenduda harvemate sünonüümse väljenduste, kujundlike väljendite ja rõhumäärsõnade tähenduse aimamisele ning keerukamate sünonüümsete väljenduste, rõhumäärsõnade ja keerukamate grammatiliste struktuuride kasutamisele.

Magistritöö teise uurimisküsimuse vastusena selgus, et õppijatele tundus õppematerjal huvitav, arusaadav ja kasulik. Õpetajad hindasid kõrgelt materjali süsteemsust, selget ülesehitust ja terviklikkust ning ilukirjanduslikus stiilis tekstide sobivat mahtu.

Magistritöö tulemusena valmis 76-leheküljeline õppematerjal, mis koosneb kaheksast teemast. Igas teemas on üks ilukirjanduslikus stiilis tekst ja selle juurde loodud 10–11

sõnavaraülesannet. Õppematerjali peamine sihtrühm on iseõppijad. Tekste ja harjutusi saab aga kasutada ka keelekursustel või -tunnis rühmaõppes ja õpetaja juhendamisel.

Loodan, et õppematerjal pakub tuge nii C1-taseme eksamiks valmistujatele kui ka kõigile teistele, kes soovivad oma kõrgtaseme keeleoskust arendada.

Kasutatud allikad

Argus, Reili, Andra Kütt, Tiiu Tammemäe, Kärt Tagel. 2022. Kuidas laps rääkima õpib ja kuidas meie seda toetada saame? *Jutukalt, sõnakalt ja nutikalt. Laste kõne ja sõnavara arengu toetamine koolieelses eas*. Tartu: Atlex. https://atlex.ee/wp-content/uploads/2022/03/Tea_ja_toimeta_nr49_tutvustus.pdf. (Vaadatud 19.05.2025)

Cacciari, Cristina & Roberto Padovani. 2012. The development of figurative language. M. Spivey, K. McRae, & M. Joanisse (Eds.), *The Cambridge handbook of psycholinguistics*. 505–522. Cambridge University Press.

Cook, Guy. 2006. Breaking taboos. *Readings in Methodology. A collection of articles on the teaching of English as a foreign language*, 46–48. https://www.academia.edu/7006642/Readings_in_Methodology_Current_Trends_in_Teaching_Second_Language_Vocabulary (Vaadatud 19.05.2025)

Cummins, Jim. 2008. BICS and CALP: Empirical and theoretical status of the distinction. *Encyclopedia of Language and Education*. DOI: [10.1007/978-0-387-30424-3_36](https://doi.org/10.1007/978-0-387-30424-3_36)

Duolingo. i.a. <https://www.duolingo.com>. (Vaadatud 19.05.2025).

Ehala, Martin & Mare Kitsnik. 2011, 2012. *Praktiline eesti keel, 10. klass*. 1., 2. ja 3. vihik. OÜ Kännimees.

EKR (2007) = Kerge, Krista; Mäekivi, Helika. (toim). *Euroopa keeleõppe raamdokument: õppimine, õpetamine ja hindamine*. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

EKR (2023) = *Euroopa keeleõppe raamdokumendi sõsarväljaanne: õppimine, õpetamine ja hindamine*.

EKI = <https://eki.ee/teatmik/sunonuumid/>

Ellis, Nick C. 2013. Second language acquisition. Thomas Hoffmann, Graeme Trousdale (eds.). *Oxford Handbook of Construction Grammar*. Oxford: Oxford University Press, 365–378.

Ellis, Rod. 1994. *The Study of Second Language Acquisition*. Oxford University Press.

Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross. 2020. *Eesti keele käsiraamat*. EKSA.

ERR = Vaid viiendik õpetajatest läbis vajaliku keeleeksami.

<https://www.err.ee/1609398970/vaid-viiendik-opetajatest-labis-vajaliku-keeleeksami>.

Gardner, Robert C. 2007. Motivation and second language acquisition. *Porta Linguarum*, 8, 9–20;
<http://digibug.ugr.es/bitstream/handle/10481/31616/Gardner.pdf?sequence=1&isAllo wed=y>.
(Vaadatud 21.05.2025).

Gibbs, Raymond. W. & Colston, Herbert L. 2012. *Interpreting figurative meaning*. Cambridge University Press. <https://www.cambridge.org/core/books/interpreting-figurative-meaning/C1565BEDEDBE3758353AA22C21002AF3>.

Gold = Gold C1 Advanced. <https://benelux.pearson.com/products/gold-c1-advanced>.

Harno = Eesti keele tasemeeksamite statistika 2024. Harno.

https://harno.ee/sites/default/files/documents/2024-12/Eesti%20keele%20tasemeeksamite%20statistika%202024_0.pdf. (Vaadatud 19.05.2025)

Hulstijn, Jan. H. (2001). *Intentional and incidental second-language vocabulary learning: A reappraisal of elaboration, rehearsal and automaticity*. Peter Robinson (toim). *Cognition and second language instruction*. 258–286. Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/CBO9781139524780.011>.

Kaalep, Heiki-Jaan & Kadri Muischnek. 2002. *Eesti kirjakeele sagedussõnastik*. Tartu: TÜ Kirjastus. <https://www.cl.ut.ee/ressursid/sagedused/index.php?lang=et>. (Vaadatud 21.04.2025)

Kallas, Jelena, Kristina Koppel, Raili Pool, Tiiu Üksik & Katrin Tsepelina (2022). *Eesti keele kui teise keele õpetaja tööriistad*. Eesti Keele Instituut. <http://doi.org/10.15155/3-00-0000-0000-08C04L>; <https://sonaveeb.ee/teacher-tools>. (Vaadatud 19.05.2025)

- Kerge, Krista, Anne Uusen & Halliki Põlda. 2014. *Teismeeva loovkirjutiste sõnavara ja selle hindamine*. Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat, 10, 167–182.
- Kingisepp, Leelo & Elle Sõrmus. 2000. *Ülevaade võõrkeeleõppe meetoditest. Keeleõpetaja metoodikavihik*. Tallinn: Tea.
- Kitsnik, Mare & Leelo Kingisepp. 2002. *Avatud ukсед. Eesti keele õppekomplekt kesk- ja kõrgtasemele*. Tea Kirjastus.
- Kitsnik, Mare. 2013. *Praktiline eesti keel teise keelena, B2, C1*. OÜ Kännimees.
- Kitsnik, Mare. 2020. *Sõnajalaõis. Gümnaasiumi eesti keele kui teise keele õppekomplekt 2. osa, B2.2*. Koolibri.
- Knowles, Murray & Rosamund Moon. 2006. *Introducing metaphors*. London, New York: Routledge.
- Lakoff, Georg & Mark Johnson. 1980. *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- Mangus, Inga & Merge Simmul. 2016. *Tere taas! Eesti keele õpik A2–B1*. Kirjatark.
- Merilai, Arne. 2007. Deiktiline lähilugemine. *Keel ja Kirjandus*, 50(4), 35–46.
- Nagy, William. E., Patricia A. Herman, & Richard. C. Anderson. 1985. Learning words from context. *Reading Research Quarterly*, 20(2), 233–253. <https://doi.org/10.2307/747758>
- Nakata, Tatsuya. 2015. Effects of expanding and equal spacing on second language vocabulary learning: Does gradually increasing spacing increase vocabulary learning? *Studies in Second Language Acquisition*, 37, 4, 677–711.
- Nation, Paul. 2001. *Learning Vocabulary in Another Language*. Cambridge Applied Linguistics. <https://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam031/2001269892.pdf>. (Vaadatud 19.05.2025)

Nation, Paul. 2006. Teaching and explaining vocabulary. Reading in methodology. A collection of articles on the teaching of English as a foreign language, 144–151.

Nation, Paul. 2009. Knowing a word. Learning Vocabulary in Another Language. *Cambridge Applied Linguistics*. Cambridge University Press.

Nation, Paul. 2017. How Vocabulary is Learned. *Indonesian Journal of English Language Teaching*, 12, 1, 1–14.

Nation, Paul. 2018. *Reading a whole book to learn vocabulary* (Report). Victoria University of Wellington, School of Linguistics and Applied Language Studies. <https://pdfs.semanticscholar.org/76aa/15761dac2c5a18405204579331def1cc431e.pdf>. (Vaadatud 19.04.2025)

Pajupuu, Hille, Krista Kerge & Pilvi Alp. 2009. Sõnavara loomulik rikkus haritud keeleoskaja tekstides, *Eesti rakenduslingvistika ühingu aastaraamat 5*, 187–196,

Pajusalu, Renate. 2009. *Sõna ja tähendus*. Eesti Keele Sihtasutus. <https://core.ac.uk/download/pdf/154745753.pdf>. (Vaadatud 21.04.2025)

Pesti, Mall & Helve Ahi. 2011. *L nagu lugemik*. Tallinn: Kiri-Mari Kirjastus.

Pesti, Mall. 2018. *K nagu Kihnu*. Eesti keele õpik B2. Kiri-Mari Kirjastus.

Rammo, Sirje. 2013. *Eesti keele sõnavara- ja semantikaharjutusi*. Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutus Meie Inimesed.

Richards, Jack, C. *The Role of Textbooks in a Language Program*. <http://www.professorjackrichards.com/wp-content/uploads/role-of-textbooks.pdf>. (Vaadatud 21.05. 2025).

Roberts, Richard M. & Roger J. Kreuz. 1994. Why do people use figurative language? *Psychological Science*, 5(3), 159–163. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.1994.tb00653.x>.

Saarso, Kristi. 2000. *Sõnavara õpetamine. Keeleõpetaja metoodikavihik*. Tallinn: Tea.

Saarso, Kristi. 2003. *Kuidas õpetada sõnavara ja koostada sõnavaraülesandeid. Metoodilisi võtteid eesti keele õpetamiseks*. Eesti keele välisõppe seminar 21.–23. juuni 2003. Tallinn.

Saraceni, Claudia. 2013. Adapting Courses. *A Personal View. Developing Materials for Language Teaching*. (Ed. Brian Tomlinson), 49–62.

Speakly. i.a. <https://speakly.me/et> (Vaadatud 19.05.2025)

Sõnaveeb. <https://sonaveeb.ee/teacher-tools/#/home>.

Zimmerman, Cheryl Boyd. 2014. (Ed. M. Celce-Murcia, D. M. Brinton, M. A. Snow) Teaching and Learning Vocabulary for Second Language Learners. *Teaching English as a Second or Foreign Language*, 288–303.

Zipf, George Kingsley. 1949. *Human behavior and the principle of least effort*. Massachusetts: Addison Wesley Press. <https://cuts.top/GoYQ> (Vaadatud 21.04.2024)

Tinoca, Luis, João Piedade, Sofia Santos, Ana Pedro & Sara Gomes (2022). Design-Based Research in the Educational Field: A Systematic Literature Review. *Education Sciences*, 12(6), 410. <https://doi.org/10.3390/educsci12060410>.

Tomlinson, Brian. 2013. *Developing materials for language teaching*. London: Bloomsbury Publishing.

Torop, Peeter. 2012. *Ajaloo keeled*. Harro-Loit, H., Tasa, M. (toim). *Õpetaja kui kultuurimälu vahendaja. Kultuurilise identiteedi mõtestamise ja tõlgendamise võimalusi*. Tartu: Kultuuriteooria tippkeskus, 21–43.

Vihman, Virve-Anneli. 2018. Pilk laste keeleomandamisele: teoreetilistest alustest ja kvantitatiivsetest lähenemistest. *Keel ja Kirjandus*, 8–9, 622–642.

Wong, Alice Su Chu & Lee, Jocelyn Yee Vun. 2024. *Teaching L2 vocabulary: What goes on in the ESL classroom? / Teise keele (L2) sõnavara õpetamine: Mis toimub ESL-i (inglise keele kui teise keele) klassiruumis?*
<https://meltajournals.com/index.php/TET/article/view/770/678> (Vaadatud 19.05.2025)

Õppevara loend <https://eki.ee/keeleope/oppevara-2/keeleoppevahendid/>. (Vaadatud
19.05.2025)

Summary

The master's thesis *Creating Learning Materials for Acquiring Advanced Vocabulary in Estonian as a Second Language* explores the possibilities for teaching vocabulary to learners at a higher language proficiency level (primarily at the C1 level).

The quality of teaching Estonian as a second language is of great importance, because it affects the education system, the labour market and the cohesion of society. The transition to Estonian-language education that started in 2024, increases the need for high-quality and efficient learning materials, especially on more advanced language proficiency levels. C1 level language proficiency is required for many jobs, however, acquiring C1 level is not an easy task for a language learner. For example, in 2024, only 28% passed the national C1 level Estonian exam (Harno). One opportunity to support C1 level learners is to create appropriate learning materials for them. At the moment, there are not enough of such learning materials (Õppevara loend).

As the range and variety of vocabulary are one of the main factors that help learners reach a higher language proficiency level, I have created the learning materials as my master's thesis, the purpose of which is to support higher level (mostly C1 level) language learners in the process of acquiring vocabulary.

In the course of my thesis, I posed the following research questions:

1. How to create learning materials that would support learning the advanced vocabulary of higher language proficiency level (C1 level)?
2. How suitable do C1-level learners and teachers find the created learning materials?

In order to answer the research questions, I conducted a developmental study that consisted of five stages: 1) preparation, 2) creating learning texts, 3) creating exercises, 4) testing of the created texts and exercises, 5) improving, editing and formalising the texts and exercises.

In the first stage of the developmental study, I analysed existing research that concerns teaching vocabulary, the peculiarities of language teaching on C1 level, and the principles of creating learning materials. In addition, I studied the vocabulary sections of previously published higher proficiency level (mostly B2-level) learning materials.

In the second stage of my thesis, I wrote fictional short texts based on real-life stories.

In the third stage, I compiled 10-11 vocabulary exercises to complement the texts, including receptive and productive exercises. Receptive exercises teach to guess the meaning of advanced words and expressions, including rare synonymous expressions, figures of speech and modal adverbs. Productive exercises help to practice the use of more complicated vocabulary, including advanced synonymous expressions, modal adverbs and more complicated grammatical structures.

In the fourth stage, I tested the finished learning materials with a group of 11-grade students in Tallinn, who were preparing for C1 level exam for adults, and with a C1-level study group of adults. During the tests, I gathered feedback from students with a questionnaire, and from teachers with interviews. The results showed that in general, both the students and teachers thought the tested learning materials to be engaging, understandable and useful. According to a teacher, the created study materials are suitable for adults, but also to more grown-up and motivated high school students. According to teachers, the materials are suitable for both group and individual learning. Teachers thought the fictional texts, the systematic and variable practicing of vocabulary, the integration of vocabulary and grammar, teaching modal adverbs, practicing improvised dialogues and writing creative texts to be novel and useful. The test groups made smaller suggestions for improvement.

In the fifth stage, I made smaller improvements and additions to the study materials based on the suggestions of users. For example, I specified work instructions and corrected inaccuracies in the exercises. After that, I formalised the material and added the key to correct answers.

To answer the first research question, I came to the following conclusion: in creating learning materials for supporting the acquiring of advanced vocabulary (C1 level), fictional texts with figurative language should be created, together with systematically developed linked exercises. The exercises should focus on guessing the meaning of rarer synonymous expressions, figures of speech, and modal adverbs, and the use of more complicated synonymous expressions, modal adverbs and grammatical structures.

To answer the second research question, the following could be concluded: the learners found the study materials to be engaging, understandable and useful. The teachers highly

appreciated the systematic nature of the materials, their clear organisation and completeness, and the suitable volume of fictional texts.

As a result of this master's thesis, a 76-page learning material was created that consists of eight topics. Every topic consists of one fictional text and 10-11 accompanying vocabulary exercises. The main target group of the learning material are independent learners. However, the texts and exercises can also be used in language courses or group learning guided by a teacher.

I hope the created learning materials provide support both for people preparing for C1 level exam, and to all who are interested in developing their advanced language skills.

LISAD

LISA 1. Kogumiku tekstides esinevad kõrgema taseme (B2, C1) ja määramata sõnad (M) sõnaliikide kaupa

teema	nimisõnad	tegusõnad	omadussõnad	muud sõnad
1.	kõrvalistmel (B2)	tiirutasin (B2)	jõukohane (B2)	igatahes (B2)
	vastassuunavööndist (B2)	aeglustame (B2)	kriminaalne (B2)	vaevu (B2)
	rahulolematust (B2)	tüürimas (C1)	õigustatud (B2)	kuidagi (B2)
	püüdlustes (B2)	lehvimas (C1)	innukaid (C1)	mõttetult (B2)
	liiklejates (B2)	aimasin (C1)	arenenuma (M)	teadaolevalt (B2)
	sebral (B2)	söötsin (C1)	tublima (M)	ennekõike (B2)
	siidisall (M)	kangastub (M)	lamav (M)	teatavasti (B2)
	liiklustestide (M)	tuhisen (M)	kõigutamatu (M)	jalus (M)
	sõidutunnid (M)	läbimise (M)	seikluslikumaks (M)	juhhei (M)
	sõiduõpetaja (M)	sasimas (M)		võidukalt (M)
	sõiduõpilasi (M)	tundunud (M)		liig (M)
	lõpuspurdina (M)	koperdamas (M)		siia-sinna (M)
	vaimusilmas (M)	kopitama (M)		
	suurpäev (M)			
	emalaeva (M)			
	autoregistri (M)			
	kapipõhja (M)			
2.	ausammas (B2)	kõrvaldasid (B2)	rohekas (M)	kallal (B2)
	suuriigi (B2)	taastamist (B2)	tihenev (M)	igatahes (B2)
	rajajana (B2)	taastatud (B2)	haruldassemaid (M)	hoogsalt (B2)
	asutamislepingule (B2)	vaevlema (B2)	ilmunud (M)	puha (C1)
	monumendi (B2)	nakitsed (M)		enesestmõista (M)
	ausambale (B2)	oksüdeerumisel (M)		
	laike (B2)			
	teke (B2)			
	indikaatoriks (B2)			
	vask (B2)			
	kiht (B2)			
	hakkaja (B2)			
	naabruses (B2)			
	härasmehena (B2)			
	indikaatoriks (B2)			
	elevuses (C1)			
	kitsikuses (C1)			
	kuningaplatsil (M)			
	kevadtalvel (M)			

	tööleminejaid (M)			
	kevadekuulutajana (M)			
	õhusaastest (M)			
	plaatina (M)			
	okupatsioonivõimud (M)			
	autoliiklusest (M)			
	pronksskulptuurile (M)			
	paatina (M)			
	muinsuskaitaja (M)			
	paatinakihist (M)			
	keeletoimetaja (M)			
	silmaklapid (M)			
	keemiahoones (M)			
	väärismetalli (M)			
	majandusmured (M)			
	näpuveaks (M)			
3.	seiklus (B2)	ületas (B2)	üksluses (C1)	kiiruga (B2)
	uinakule (B2)	töotab (B2)	uneseinasena (M)	üksnes (B2)
	suurlinna (B2)	ei ulatu (B2)	teeäärised (M)	niipalju (B2)
	vanarahvas (B2)	seguneb (B2)	valgustatud (M)	niipea (B2)
	asulatest (B2)	sikutab (C1)	hääletava (M)	koguni (B2)
	äratus (B2)	klaarida (C1)	lepase (M)	igatahes (B2)
	iseärasus (B2)	tuku (M)	teeäärsetest (M)	hakul (C1)
	folklooris (B2)	vilksamas (M)	sulneid (M)	käsikaudu (M)
	hädalise (B2)	löötsutades (M)		loovalt (M)
	aukonsul (C1)	mõnuletud (M)		mürtsti (M)
	meediakünnise (M)	tekitatud (M)		
	veebiportaalides (M)	klattis (M)		
	väikseke (M)	äravahetamiseni (M)		
	Leedumaa (M)			
	jopekese (M)			
	maakonnabussis (M)			
	poolunes (M)			
	provintsineiu (M)			
	unepessa (M)			
	neiuke (M)			
	tagatulesid (M)			
	vaimusilmas (M)			
	pooltunnist (M)			
	reka (M)			
	reega (M)			
	leedulannale (M)			

4.	staatuse (B2)	ülejäanud (B2)	mitmekesiseid (B2)	meelega (B2)
	sülle (B2)	sätid (B2)	väärilised (B2)	saati (B2)
	väljanägemine (B2)	puurinud (B2)	kulunud (B2)	mõnusalt (B2)
	doktoritöö (B2)	töotan (B2)	elukestev (B2)	möödas (B2)
	tagasiteele (B2)	sean (B2)	aurava (M)	hoolikalt (B2)
	heategijaks (B2)	vaatleb (B2)	lõhestunud (M)	täiega (M)
	lahenduskäiku (B2)	vehin (C1)		kõiksugu (M)
	halastust (B2)	komberdan (M)		kahjurõõmsalt (M)
	loogikast (B2)	haletsedes (M)		eakohasemalt (M)
	peaasi (B2)			tujutult (M)
	elevusega (C1)			häälekalt (M)
	kimbatuses (M)			otsemaid (M)
	hämmastuse (M)			maapeal (M)
	eluvõimalusi (M)			
	ülikoollinna (M)			
	raamatuostul (M)			
	sõidusoodustust (M)			
	vagunisaatja (M)			
	sõitjaskond (M)			
	tudengipiletiga (M)			
	eaküsimuse (M)			
	kodanikud-piletiostjad (M)			
5.	kaasmaalasi (B2)	sõuab (B2)	muheda (C1)	siin-seal (B2)
	võimust (B2)	purjetada (B2)	venemoeline (M)	vägevalt (B2)
	murakate (B2)	niidab (B2)	sinetavat (M)	täitsa (B2)
	võsa (B2)		nõuka (M)	tavapäraselt (B2)
	maainimestel (B2)	õhetab (M)		tuubil (M)
	ettekirjutuse (B2)	harvendaks (M)		käevangus (M)
	kuremarjamäng (M)			tihedasti (M)
	kolkas (M)			saladuslikult (M)
	suursoos (M)			ennevanasti (M)
	jõhvikaõis (M)			ata (M)
	Emajõelinn (M)			veerel (M)
	tuluke (M)			igasugu (M)
	igiliikur (M)			
	vahekäigus (M)			
	moori (M)			

	linnakraamiga (M)			
	ridaküla (M)			
	ürgloodus (M)			
	inimesenatukesi (M)			
	õuepealse (M)			
	euromees (M)			
	noorpõlvesõbrannat (M)			
	eurofondi (M)			
	tõuketoetuseta (M)			
	linnasaks (M)			
	kuremarjale (M)			
	elatusallikas (M)			
	turureisi (M)			
	kuremarjapangedega (M)			
	aastaring (M)			
	kopikast (M)			
	suursoo (M)			
	rubiinid (M)			
6.	reporter (B2)	eristuda (B2)	äge (B2)	pea (B2)
	korrespondendi (B2)	tabas (B2)	särtsakas (B2)	iganes (B2)
	näol (B2)	kogetud (B2)	tähenduslike (B2)	vastavalt (B2)
	kaarega (B2)	lehvimas (C1)	tervikliku (B2)	tasapisi (B2)
	meteoriit (B2)	uhkeldab (C1)	nähtavaks (B2)	ühtäkki (C1)
	avalikkuse (B2)	ulgumine (M)	kogetud (B2)	mürtsu (M)
	peaasi (B2)	pälvimise (M)	kohevad (C1)	appike (M)
	nuppudega (B2)	rabelemine (M)	loomupärane (C1)	tasahilju (M)
	eetrist (B2)	kiristamine (M)	maavillased (M)	vihinal (M)
	peakatted (B2)		erimoelist (M)	otsekui (M)
	kärata (C1)		kootud (M)	
	topis (M)		märgiliseks (M)	
	rahvusringhäälingu (M)			
	muusa (M)			
	persoonibrändi (M)			
	kõnnumaal (M)			
	pälvimise (M)			
	tulerõngast (M)			
	fraktuurid (M)			
	palmikutega (M)			
	soonikkoes (M)			
	mütsimüsterium (M)			
	mürtsu (M)			
	semiootik (M)			
	märgisüsteemide (M)			
	koostoime (M)			

	õpikunäiteks (M)			
	kaksiklinnas (M)			
	sõprussilla (M)			
	maamärgi (M)			
	mütsimees (M)			
7.	piipu (B2)	rakendada (B2)	muistne (B2)	kaugeltki (B2)
	väljapanekute (B2)	viidatud (B2)	sagedase (B2)	üksnes (B2)
	mõtteainet (B2)	kostub (B2)	staatiliste (B2)	märksa (B2)
	ekspeditsioonidega (B2)	osutub (B2)	jõulisesse (B2)	näol (B2)
	kohalolu (B2)	tõestades (B2)	interaktiivseks (B2)	iseäranis (C1)
	märksõna (B2)	kogetud (B2)	iidsest (B2)	omajagu (C1)
	valmidus (B2)	kõnetada (B2)	rikkalikku (B2)	appike (M)
	eksponaat (B2)	süüvides (C1)	ehe (B2)	vihinal (M)
	viletsus (B2)	laotub (M)	ammune (B2)	tasahiļu (M)
	ringkäigul (B2)		tolmunud (M)	pealegi (M)
	hiilgust (B2)		lokilise (M)	
	fantaasiat (B2)		proosalisem (M)	
	murdosa (B2)		hunnitu (M)	
	aastasajad (B2)			
	elevus (C1)			
	hõng (C1)			
	üksikkodanike (M)			
	meelistegevusi (M)			
	artefakte (M)			
	seostamisvõimalusi (M)			
	kaasatust (M)			
	interaktiivsus (M)			
	muuseumikülastajana (M)			
	antiikskulptuurid (M)			
	arenguplaanides (M)			
	muinasteaduse (M)			
	antiikskulptuuride (M)			
	muuseumitöötaja (M)			
	museaale (M)			
	bareljeefid (M)			
	kiilkiri (M)			
	kettaheitja (M)			
	amatsoon (M)			
	ajatihik (M)			
	restauraatoriks (M)			
	töökitalis (M)			
	naiskülastajate (M)			
	interaktiivsus (M)			

	karjeid (M)			
	amatsoon (M)			
8.	aastakümnete (B2)	varuma (B2)	tarvilikku (B2)	ilmtingimata (B2)
	õhustikust (B2)	peljata (B2)	tuhm (B2)	varakult (B2)
	lokid (B2)	vaimustunud (B2)	tuim (B2)	üleüldse (B2)
	võsa (B2)	sätid (B2)	mastaapse (B2)	ümberringi (B2)
	vaatuse (B2)	töotab (B2)	ainulaadset (B2)	sealjuures (B2)
	tõrge (B2)	vahetudes (B2)	üksmeelse (B2)	viimaks (B2)
	vaatlusel (B2)	kükitada (B2)	katsumusrohkeid (M)	pealegi (B2)
	tõsiasi (B2)	surudes (B2)	kooshingavaid (M)	seejärel (B2)
	vaimustuse (B2)	meenub (B2)	rannaäärsest (M)	ähmaselt (B2)
	repliike (B2)	ei süvene (B2)	ajastutruust (M)	meelsamini (B2)
	tulnukate (B2)	riietub (B2)	väljuv (M)	vast (B2)
	lähedus (B2)	seavadki (B2)	suveõhtune (M)	kohapeale (M)
	loodusjõudude (B2)	rüübates (C1)	oodatud (M)	külavahel (M)
	kodukandi (B2)	tükivad (C1)	ootusärev (M)	teiselpool (M)
	eestimaalane (B2)	mukid (M)	kitsuke (M)	liikumatult (M)
	vaatuse (B2)	heljud (M)	priskekesi (M)	vagusi (M)
	tõsijutt (B2)	tuhisevad (M)	piitsutav (M)	otsekui (M)
	õhinas (C1)	kumavad (M)	möllavate (M)	omaenda (M)
	ilmutus (C1)	ei mõnule (M)	suveõhtuseid (M)	tihedasti (M)
	nõrdimuse (C1)	pinisevad (M)		
	suveidüllil (M)	liguneb (M)		
	kultuuritarbija (M)	muljetavad (M)		
	skeene (M)			
	ilmaolusid (M)			
	sääseparvi (M)			
	sibulakülast (M)			
	siidikleit (M)			
	kontsakesed (M)			
	samovarid (M)			
	sibulavanikud (M)			
	samettoolil (M)			
	tekike (M)			
	suvekleidike (M)			
	huulepuna (M)			
	kontsakingad (M)			
	kilemantlitesse (M)			
	väesalga (M)			

	vennaskond (M)			
	B2 87 (36%)	B2 40 (47%)	B2 28 (37%)	B2 44 (48%)
	C1 10 (4%)	C1 12 (14%)	C1 5 (7%)	C1 5 (5%)
	M 145 (60%)	M 33 (39%)	M 42 (56%)	M 42 (46%)
	KOKKU 242	KOKKU 85	KOKKU 75	KOKKU 91

LISA 2. Kogumiku tekstides esinevad kõrgema taseme (B2, C1) sõnavormid tüüpide kaupa

teema	<i>mas-, mast- ja mata-vormid</i>	<i>des-vormid</i>	ainsuse raskemad vormid	mitmuse vormid
1.	sasimas		lõpuspurdina	esimesi
	lehvimas		õnnelikuna	innukaid
	tüürimas		omanikuna	sõiduõpilasi
			rajajana	juhilubade
2.	kahtlustamata	toimetades	kevadekuulutajana	tööleminejaid
		lugedes	härasmehena	laike
		ärgates		haruldasemaid
3.	vilksamas	võideldes		tagatulesid
	tulemast	lõõtsutades		lahendusi
				sulneid
				mitmekesiseid eluvõimalusi
4.	rääkimata	haletsedes		
5.	võtmas	lahkudes		tolmuseid
	kasvamas			kaasmaalasi jutte
6.	lehvimas			rahvahulki
	saatmas			sõnumeid
				teateid
7.	mõistmas	pakkudes		kõikvõimalikke
		süüvides		muuseume
		pöörates		meelistegevusi
		puhastades		artefakte
		tõestades		seostamisvõimalusi
8.		jõudes		karjeid
		vahetudes		katsumusrohkeid ilmaolusid
		otsides		suveõhtuseid
		vahetudes		sääseparvi
		otsides		kooshingavaid
		surudes		kaasmaalasi
		rüübates		pirukaid

LISA 3. Kogumiku tekstide Lix-indeksid

nr	teksti pealkiri	lix-indeks
1.	Juhilubade saatmine pole käkitegu	53 – raske lugeda
2.	Keemia on keeruline	65 – väga raske lugeda
3.	Aukonsul päästab Leedu tüdruku	47 – raske lugeda
4.	Üliõpilasena edasi, pensionärina tagasi	48 – raske lugeda
5.	Kuremarjamäng	49 – raske lugeda
6.	Reporter uhkeldab iga nädal uue mütsiga	54 – raske lugeda
7.	Kunstimuuseumi Zeus ärkab ellu	57 – väga raske lugeda
8.	Miks eestimaalane armastab suveetendusi	55 – raske lugeda

LISA 4. Kogumiku tekstides esinevad kujundlikud väljendid

teema	teksti pealkiri	kujundlikud väljendid	kujundlike väljendite arv
1.	Juhilubade saamine pole käkitegu	pole käkitegu; meeltes kangastub; siidisall tiivana lehvimas; elagu elu, mis põletab rinda; olid närve saaginud; tüürin emalaeva	6
2.	Keemia on keeruline	on kevadekuulutajana oma kohale tagasi jõudmas, silmaklapid peas, toimetades õnnetu L-tähe juurde, näpuveaks võttis	4
3.	Aukonsul päästab Leedu tüdruku	sa ei tea kunagi, kus õhtu sind leiab; elu võib kinkida üllatuse; ületas tublisti meediakünnise; ärkab hommiku hakul; ärkab unesegasena; suurlinna tuled siia ei ulatu; vaimusilmas ette mõnuletud; kus häda kõige suurem, seal abi kõige lähem; sõit läheb lepase reega; uni on nagu peoga pühitud; uni oli nii magus; andis seda asja alles klaarida; elu võib kinkida üllatuse; klattis segadust; elu pole igav ja hall; elu saab sind kätte; õhtuks võib üllatus alati kohale jõuda; laulu sisse ta sai; värviline tegelikkus	19
4.	Üliõpilasena edasi, pensionärina tagasi	lõhestunud isiksus; täiega kimbatuses; mitmekesised eluvõimalused; kannad	11

		kevadet rinna sees; parim enne möödas professor; kõiksugu dokumendid läbi puuritud; näin küll veidi kulunud; nina peale kirjutama; enesekindlus langeb otsemaid alla Kroonlinna nulli; ei ole armu ega halastust maapeal; elukestev õpe	
5.	Kuremarjamäng	karuperse; suursoos õhetab jõhvikaõis; igiliikur sõuab; küla superstaar, kel meri ikka alati põlvini; Emajõe Suursoo astub ette; hommikuse reisiga tagasi purjetama; ürgloodus võimust võtmas, hundid-karud kõikjal sees; inimesenatukesi kõndimas; linnasaks; nii see aastaring siin käib; ata tegema; kalliskivid on tütarlapse parimad sõbrad	12
6.	Reporter uhkeldab iga nädal uue mütsiga	nagu välk selgest taevast; rabelemine ja hammaste kiristamine; muusa puudutas teda persoonibrändi näol loomupärase kaarega nagu meteoriit; kaugel kõnnumaal; ta on valmis mis iganes tulerõngast läbi hüppama ja tantsu lööma; mütsimüsterium elas vaikselt justkui oma elu; kuidas tuuled sõnumeid toovad; loonud Eesti-Läti sõprussilla otsekui tugeva maamärgi; vabariigi mütsimees	9

7.	Kunstimuuseum Zeus ärkab ellu	muuseumis peavad piip ja prillid sinuga kõnelema; tuli ootamatult appi <i>deus ex machina</i> ; minevik astub kodanikuga jõulisesse dialoogi; eksponaat võtab sind kõnetada; sinu üle laotub muistse Kreeka hõng; aastasajad mööduvad vihinal silme eest	6
8.	Miks eestimaalane armastab suveetendusi	planeerib lühikesse suveidüllli; pole odav lõbu; viimane tuhm ja tuim tüüp; ei jaga ööd ega mütsi; hoidma kätt skeene pulsil; kükitad kui kana õrrel; saabub perekond priskekesi; kindlas kehakontaktis sinu ümber; heljud kui ilmutus; külma vihma piitsutav sügis; moodustades tulnukate üksmeelse väesalga; olete juba kui üks vennaskond	12

LISA 5. Intervjuu küsimused kogumikku katsetanud õpetajale

1. Kui kaua olete õpetanud eesti keelt teise keelena? Kellele ja kus?
2. Kui palju olete õpetanud C1 taseme õppijaid?
3. Milliste materjalide järgi õpetate C1 taseme õppijaid?
4. Kuidas õpetate C1 tasemel õppijatele sõnavara?
5. Kellega katsetasite käesolevat materjali?
6. Mis osa materjalist katsetasite?
7. Kuidas katsetamise läbi viisite?
8. Kui huvitavad, jõukohased ja kasulikud need tekstid teie õppijatele olid?
9. Kas need tekstid sarnanevad nende tekstidega, mida olete seni kasutanud? Mille poolest need erinevad?
10. Kas need on tekstid, mida õppijad loeksid ka vabatahtlikult, kui need oleksid õppijate emakeeles?
11. Kas harjutusi oli ühe teksti juures parasjagu, liiga vähe või liiga palju?
12. Kui huvitavad, jõukohased ja kasulikud need harjutused teie õppijaile olid?
13. Kas materjal sobib C1 tasemel õppijatele sõnavara arendamiseks?
14. Kas materjal sobib pigem õpilastele või täiskasvanutele?
15. Kas materjal sobib rohkem individuaalseks või rühmaõppeks?

LISA 6. Küsimustik materjali katsetanud õppijatele

Olen Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudi magistrant Marika Kullamaa.

Koostasin oma magistritöö raames õppematerjali kõrgtaseme eesti keele õppimiseks. Sinu eesti keele õpetaja oli nõus seda materjali oma tugevamate õpilastega katsetama. Peale iga peatüki katsetamist palun sul täita tagasisideleht. Kõigepealt palun hinda teksti ja ülesannete huvitavust, arusaadavust ja kasulikkust. Selleks tõmba vastavale numbrile ring ümber. Seejärel pane palun kirja, millised ülesanded vajaksid sinu arvates täiendamist ja kuidas. Kõik vastused on anonüümsed ja tulemusi kasutan üldistatult.

Suur tänu sulle abi eest!

1. Hinda teksti. Kui huvitav oli tekst?

väga igav

igav

üsna igav

üsna huvitav

huvitav

väga huvitav

2. Hinda teksti. Kui arusaadav oli tekst?

väga arusaamatu

arusaamatu

üsna arusaamatu

üsna arusaadav

arusaadav

väga arusaadav

3. Hinda teksti. Kui kasulik oli tekst?

väga kasutu

kasutu

üsna kasutu

üsna kasulik

kasulik

väga kasulik

4. Kommenteeri (soovi korral) vastuseid 1–3.

5. Hinda harjutusi. Kui huvitavad olid harjutused?

väga igavad

igavad

üsna igavad

üsna huvitavad

huvitavad

väga huvitavad

6. Hinda harjutusi. Kui arusaadavad olid harjutused?

väga arusaamatud

arusaamatud

üsna arusaamatud

üsna arusaadavad

arusaadavad

väga arusaadavad

7. Hinda harjutusi. Kui kasulikud olid harjutused?

väga kasutud

kasutud

üsna kasutud

üsna kasulikud

kasulikud

väga kasulikud

8. Kommenteeri (soovi korral) vastuseid 5–7.

9. Kirjuta, milliseid harjutusi oleks vaja parandada või täiendada ja kuidas.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Marika Kullamaa,

1) annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „**Õppematerjali loomine eesti keele kui teise keele kõrgtaseme sõnavara õppimiseks**“, mille juhendajad on Mare Kitsnik ja Maigi Vija, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

2) annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

3) olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;

4) kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Marika Kullamaa

25.05.2025